

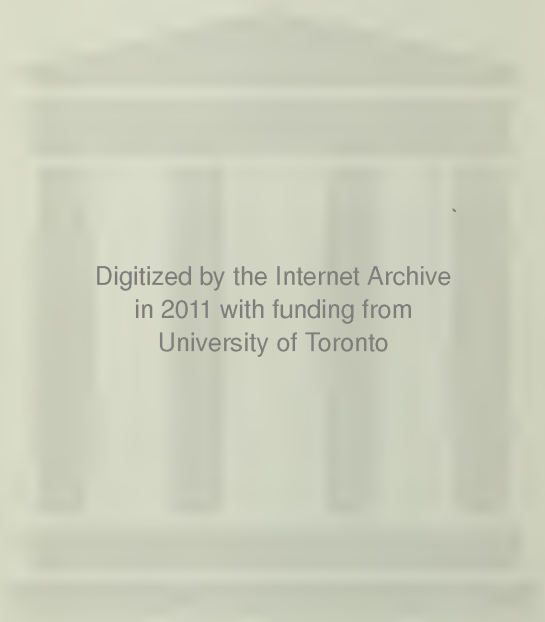
3 1761 08824279 7

HANDBOUND
AT THE

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

LL.C
T999e

8540

EUTROPII
HISTORIÆ ROMANÆ
BREVIARIUM,
ET
SEXTI AURELII VICTORIS
DE VIRIS ILLUSTRIBUS
LIBER,

JUXTA EDITIONES

Karl Henrich
(CAROLI HENRICI) TZSCHUCKE

ET

JOANNIS ARNTZENII.¹¹⁵

Accesserunt notulæ aliquot, partim a variis commentatori-
bus jam ante vulgatæ, partim nunc primum additæ.

LONDINI.

IMPENSIS J. JOHNSON; SCATCHERD ET LETTER-
MAN; C. LAW; LONGMAN, HURST, REES, ET
ORME; ET J. MAWMAN.

1808.

DE EUTROPIO TESTIMONIA.

ELIAS VINETUS.

EUTROPIUS *res Romanas ab Urbe conditâ ad suam usque ætatem brevissime explicuit ; quo sic Valentem, qui omnium literarum ignarus ad imperium pervenisset, ad superiorum ducum principumque Romanorum res gestas percurrendas alliceret.*

GER. JO. VOSSIUS.

Stylum si spectes (Eutropii), parum est concinnus ; sed hoc ætati, quâ vixit, tribuamus. Res vero ipsas compendio satis commodo constrinxit. Sane quanti a Græcis fieri soleat, vel argumento illud erit, quod Capito, historicus Lycius, ut et Pænius, epitomes Eutropii metaphrasin scripserint.

CAROLUS SIGONIUS.

Flavius Eutropius *sub Valentiniano Majore vixit : minus quidem elegans ; sed cum ex Livio et Sallustio res, nobis nunc ignotas, decerpserit, et omnem historiam Romanam breviter ab U. C. usque ad Juliani principis mortem libris decem persequatur, magni a nobis fieri debet.*

DE EUTROPIO TESTIMONIA.

BALTHASAR BONIFACIUS.

Militavit Eutropius sub Juliano parabatâ ac desertore, librumque suum dedicavit Valenti. Nec satis liquet, cujus ille fuerit religionis; quippe qui, in colliminio tenebrarum ac lucis constitutus, nec paganorum ritus probârît, nec Christo tamen dedisset nomen. Sophistam Italum vocat Suidas: eodemque nomine censetur in Originibus Constantinopolitanis. Stylum ejus improbat Vossius, ut parum concinnum; fatetur tamen res ipsas compendio satis commodo ab Eutropio constrictas. Doctissimum fuisse Eutropium, et multâ eloquentiâ scripsisse, putat Jacobus Philippus. Antiquum historiographum appellat Hincmarus Rhemensis. At Schonhovius non eum inter antiquos recenset: sed, licet scripsit posterius, neque tamen, inquit, minor eloquentiâ, et judicio etiâ superioribus fuit eminentior. Sane quanti eum Græci fecerint, vel argumento illud erit, quod Capito et Pæanius Eutropiani compendii metaphrasin Græce scripserint. Duæ sunt autem omnino res, quæ famam et gloriam scriptoribus conciliare soleant, si in alienas transferantur linguas, sique interpretationibus illustrentur.

DOMINO VALENTI,

MAXIMO, PERPETUO, AUGUSTO.

RES Romanas, ex voluntate Mansuetudinis* tuæ, ab Urbe conditâ ad nostram memoriam, quæ in negotiis vel bellicis vel civilibus eminebant, per ordinem temporum brevi narratione collegi strictim, additis etiam his, quæ in principum vitâ egregia exstiterunt; ut Tranquillitatis tuæ possit mens divina lætari, prius se illustrium virorum facta in administrando imperio secutam, quam cognosceret lectione.

* Istiusmodi compellendi formulæ, liberis Romanis prorsus incognitæ—*Mansuetudo tua*, scilicet, *Tranquillitas, Clementia, Majestas*, &c.—ex servili eorum adulatione, post ademtam reipublicæ libertatem, exortæ sunt. Jam, de Tiberio scribens, ita Phædrus (ii. 5, 23)—

“Tum sic jocata est tanti *Majestas* ducis.”

EUTROPII

HISTORIÆ ROMANÆ BREVIARIUM.

LIBER PRIMUS.

CAP. 1.] ROMANUM imperium (quo neque ab exordio ullum fere minus, neque incrementis toto orbe amplius, humana potest memoria recordari) a Romulo exordium habet; qui Rex Silvix Vestalis virginis filius, et (quantum putatus est) Martis, cum Remo fratre, uno partu editus est. Is cum inter pastores latrocinaretur, octodecim annos natus, urbem exiguam in Palatino monte constituit, undecimo kalendas Maii, Olympiadis sextæ anno tertio*, post Trojæ excidium (ut, qui plurimum minimumque tradunt) trecentesimo nonagesimo quarto†.

* Id est, ut rei chronologicæ peritis placet, anno ante Christum natum septingentesimo quinquagesimo tertio.

† Errat hic Eutropius; nec mirum. Valde scilicet discrepabant veterum computationes; et, post tot lapsa sæcula, haud facile erat veram distinguere. Mediam ergo elegit, sed falsam; numerus enim aliquot certe decadibus amplior esse debuisset.

2.] Conditâ civitate, quam ex nomine suo *Romanam* vocavit, hæc fere egit. Multitudinem finitimorum in civitatem recepit: centum ex senioribus legit, quorum consilio omnia ageret, quos senatores nominavit propter senectutem. Tunc, cum uxores ipse et populus suus non haberent, invitavit ad spectaculum ludorum vicinas urbis Romæ nationes, atque earum virgines raptuit. Commotis bellis propter raptarum injuriam, Cæninenses vicit, Antemnates, Crustuminos, Sabinos, Fidenates, Veientes; hæc omnia oppida urbem cingunt. Et cum, ortâ subito tempestate, non comparuisset, anno regni trigesimo septimo, ad deos transisse creditus est, et consecratus. Deinde Romæ per quinos dies senatores imperaverunt: et his regnantibus annus unus completus est.

3.] Postea *Numa Pompilius* rex creatus est; qui bellum quidem nullum gessit, sed non minus civitati, quam Romulus, profuit. Nam et leges† Romanis, moresque constituit, qui consue-

} A. U.
39*

* Anni ab Urbe Conditâ, in margine adscripti, ex computatione Catonianâ ducti sunt.

† Romulus tamen civibus suis leges posuerat: sed illæ fere omnes eo tantum spectabant, ut Romani strenui bellatores essent. Numa, paci insuper consulens, Romuleas leges reformavit, novasque ad-junxit.

tudine proeliorum jam latrones ac semibarbari putabantur; et annum descripsit*, in decem menses prius sine aliquâ computatione confusum; et infinita Romæ sacra ac templa constituit. Morbo decessit, quadragesimo tertio imperii anno.

4.] Huic successit *Tullus Hostilius*. Hic bella reparavit, Albanos vicit, qui ab urbe Româ duodecimo milliario sunt: Veientes et Fidenates (quorum alii sexto milliario absunt ab urbe Româ, alii octavo decimo) bello superavit; urbem ampliavit, adjecto Cœlio monte. Cum triginta duobus annis regnâset, fulmine ictus, cum domo suâ arsit.

5.] Post hunc *Ancus M̄arcius*, Numæ ex filiâ nepos, suscepit imperium. Contra Latinos dimicavit: Aventinum montem civitati adjecit, et Janiculum: apud ostium Tiberis, civitatem supra mare, sexto decimo milliario ab urbe Româ, condidit. Vigesimo quarto anno imperii morbo periit.

6.] Deinde regnum *Priscus Tarquinius* accepit. Hic numerum senatorum duplicavit; circum Romæ ædificavit; ludos Romanos instituit, qui

* Annum recte ordinavit, cui prius a Romulo, sine justâ computatione, et confusis anni tempestatibus, decem tantum menses attributi fuerant.

ad nostram memoriam permanent. Vicit idem etiam Sabinos; et non parum agrorum, sublatum iisdem, urbis Romæ territorio adjunxit, primusque triumphans urbem intravit. Muros fecit, et cloacas; Capitolium inchoavit. Trigesimo octavo imperii anno per Anci filios occisus est, regis ejus, cui ipse successerat.

7.] Post hunc *Servius Tullius* suscepit imperium, genitus ex nobili feminâ, captivâ tamen, et famulâ: Hic quoque Sabinos subegit: montes tres, Quirinalem, Viminalem, Esquilinum, urbi adjunxit: fossas circa murum duxit. Primus omnium censum ordinavit, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sub eo Roma, omnibus in censum delatis, habuit capitum octoginta tria millia civium Romanorum, cum his qui in agris erant. Occisus est quadragesimo quinto imperii anno, scelere generi sui Tarquinii, (filii ejus regis, cui ipse successerat) et filiæ, quam Tarquinius habebat uxorem.

8.] *Lucius Tarquinius Superbus*, septimus atque ultimus regum, Volscos (quæ gens ad Campaniam euntibus non longe ab Urbe est) vicit: Gabios civitatem, et Suessam Pometiâ, subegit; cum Tuscis pacem fecit; et templum Jovi in Capitolio ædifica-

{ A.U.
176

{ A.U.
220

vit*. Postea Ardeam oppugnans, in octavo decimo milliaro ab Urbe positam civitatem, imperium perdidit. Nam cum filius ejus, et ipse Tarquinius junior, nobilissimam feminam Lucretiam, eandemque pudicissimam, Collatini uxorem, stuprâset, eaque de injuriâ marito, et patri, et amicis quæstâ fuisset, in omnium conspectu se occidit. Propter quam caussam, Brutus (parenst et ipse Tarquini) populum concitavit, et Tarquinio ademit imperium. Mox exercitus quoque eum (qui civitatem Ardeam cum ipso rege oppugnabat) reliquit; veniensque ad urbem rex, portis clausis, exclusus est. Cumque imperâset annos viginti quinque, cum uxore et liberis suis fugit. Ita Romæ regnatum est per septem reges annis ducentis quadraginta tribus, cum adhuc Roma, ubi plurimum, vix usque ad quintum decimum milliarium possideret.

9.] Hinc *Consules* cœpere, pro uno rege, duo hac caussâ creari; ut, si unus malus

* *Ædificavit*—id est, *perfecit, ad finem opus perduxit*; jam enim ante *inchoatum* erat a Tarquinio Prisco, ut supra vidimus.

† *Parents*, apud posterioris ævi scriptores, pro *cognato* accipitur. Intelligas ergo—“*Brutus (quævis ipse Tarquini esset cognatus) populum concitavit,*” &c.—Sic, apud hujus ævi Gallos, *parent* fere semper *cognatus* significat, raro aut nunquam *parentem*.

esse voluisset, alter eum, habens potestatem similem, coërceret. Et placuit, ne imperium longius quam annum haberent, ne per diuturnitatem potestatis insolentiores redderentur; sed civiles* semper essent, qui se post annum scirent futuros esse privatos. Fuerunt igitur anno primo, expulsis regibus, consules Lu- } A.U.
cius Junius Brutus (qui maxime } 245
egerat, ut Tarquinius pelleretur), et Tar-
quinius Collatinus, maritus Lucretiæ. Sed
Tarquinio Collatino statim sublata dignitas
est. Placuerat enim, ne quisquam in urbe
maneret, qui Tarquinius vocaretur. Ergo,
accepto omni patrimonio suo, ex urbe mi-
gravit, et loco ipsius factus est Valerius
Poplicola consul. Commovit tamen bel-
lum urbi Romæ rex Tarquinius, qui fuerat
expulsus: et collectis multis gentibus, ut
in regnum posset restitui, dimicavit.

10.] In primâ pugnâ Brutus consul, et
Aruns Tarquinii filius, invicem se occi-
derunt. Romani tamen ex eâ pugnâ vic-
tores recesserunt. Brutum Romanæ ma-
trônæ, defensorem pudicitiae suæ, quasi
communem patrem, per annum luxerunt.
Valerius Poplicola Spurium Lucretium
Tricipitinum collegam sibi fecit, Lucretiæ
patrem; quo morbo mortuo, iterum Hora-

* *Civiles*—hoc est, *modeste se gerentes*, ut *civem*, erga
cives suos et aequales, se gerere decet.

tium Pulvillum collegam sibi sumsit. Ita primus annus quinque consules habuit; cum Tarquinius Collatinus urbe cecisset propter nomen, Brutus prælio perisset, Spurius Lucretius morbo mortuus esset.

11.] Secundo quoque anno iterum Tarquinius, ut reciperetur in regnum, bellum Romanis intulit, auxilium ei ferente Por-senâ Tuscix rege; et Romam pæne cepit. Verum tum quoque victus est. Tertio anno post reges exactos, Tarquinius, cum suscipi non posset in regnum, neque ei Por-sena, qui pacem cum Romanis fecerat, auxilium præstaret, Tusculum se contulit, quæ civitas non longe ab Urbe est; atque ibi per quatuordecim annos privatus cum uxore consenuit. Quarto anno post reges exactos, cum Sabini Romanis bellum intulissent, victi sunt; et de his est triumphatum. Quinto anno Valerius ille, Bruti collega, et quarto consul, fataliter mortuus est, adeo pauper, ut, collatis a populo nummis, sumtum habuerit sepulturæ*: quem matronæ, sicut Brutum, annum luxerunt.

12]. Nono anno post reges exactos, cum gener Tarquini ad injuriam soceri vindi-

* Hoc tamen, ut in aliis veterum permultis, sic in Valerio, non tam inopiæ quam honoris causâ factum intellige: ut, nostrâ ætate, statuas interdum vel mausolea viris illustribus, collato ære, poni videmus.

candam, ingentem collegisset exercitum, nova Romæ dignitas est creata, quæ *Dictatura* appellatur, major quam consulatus. Eodem anno etiam *Magister Equitum* factus est, qui dictatori obsequeretur. Neque quidquam similius potest dici, quam dictatura antiqua, huic* imperii potestati, quam nunc Tranquillitas vestra habet: maxime cum Augustus quoque Octavianus (de quo postea dicemus), et ante eum Caius Cæsar, sub dictaturæ nomine atque honore regnaverint. Dictator autem Romæ primus fuit Larius: magister equitum primus Spurius Cassius.

13.] Sexto decimo anno post reges exactos, seditionem populus Romæ fecit, tamquam a senatu atque consulibus premeretur. Tum et ipse sibi *Tribunos Plebis*, quasi proprios iudices et defensores, creavit, per quos contra senatum et consules tutus esse posset.

14.] Sequenti anno Volsci bellum reparaverunt, et victi acie, etiam Coriolos civitatem, quam habebant optimam, perdidērunt†.

* *The present*; ut apud Horatium (sat. i. 3, 30), *horum hominum—the present race.*

† Rectius fortasse hunc ad modum interpungas—
“*Coriolos, civitatem quam habebant optimam, perdidērunt.*”

15.] Octavo decimo anno post { A.U.
 ejectos reges expulsus ex urbe } 264
 Quintus Marcius, dux Romano-
 rum, qui Coriolos ceperat, Volscorum ci-
 vilitatem, ad ipsos Volscos contendit iratus;
 et auxilia contra Romanos accepit, Roma-
 nosque sæpe vicit. Usque ad quintum
 miliarium urbis accessit, oppugnaturus
 etiam patriam (legatis, qui pacem petebant,
 repudiatis), nisi ad eum mater Veturia, et
 uxor Volumnia, ex urbe venissent: quarum
 fletu et deprecatione superatus, removit ex-
 erciturum. Atque hic secundus post Tar-
 quinium fuit, qui dux contra patriam suam
 esset

16.] Cæsone Fabio et Tito Vir- { A.U.
 ginio consulibus, trecenti nobiles } 75
 homines, qui ex Fabiâ familiâ*
 erant, contra Veientes bellum soli susce-
 perunt, promittentes senatu et populo, per
 se omne certamen implendum. Itaque pro-
 fecti—omnes nobiles, et qui singuli mag-
 norum exercituum duces esse deberent—in
 prælio conciderunt. Unus† omnino su-
 perfuit ex tantâ familiâ, qui propter ætatem
 puerilem duci non potuerat ad pugnam.

* Non “*ex familiâ*” dicendum fuerat, sed “*ex gente*”—Anglice, *tribe*, vel *clan*.

† Hoc, quamvis sæpius affirmatum, nec verum nec verisimile visum est Dionysio Halicarnassensi, ix. 22.

Post hæc census in urbe habitus est, et inventa sunt civium capitum centum undeviginti millia, tercentum, et novendecim. { A.U. 295

17.] Sequenti anno, cum in Algido monte, ab Urbe duodecimo ferme milliario, Romanus obsideretur exercitus, Lucius Quinctius Cincinnatus dictator est factus; qui, agrum quatuor jugerum possidens, manibus suis colebat. Is cum in opere et arans esset inventus, sudore deterso, togam prætextam accepit, et, cæsis hostibus, liberavit exercitum. { A.U. 296

18.] Anno trecentesimo et altero* ab Urbe conditâ imperium consulare cessavit; et, pro duobus consulibus, decem facti sunt, qui summam potestatem haberent, *Decemviri* nominati. Sed cum primo anno bene egissent, secundo unus ex iis, Appius Claudius, Virginii cujusdam, qui honestis jam stipendiis contra Latinos in monte Algido militabat, filiam virginem corrumpere voluit; quam pater occidit, ne stuprum a decemviro sustineret; et regressus ad milites, movit tumultum. Sublata est decemviris potestas, ipsique damnati sunt. { A.U. 302

* Ex sententiâ nonnullorum, *alter* idem valet ac *secundus*, et hic, et in lib. vii. cap. 15; quem locum vide.

19.] Anno trecentesimo decimo quinto ab Urbe conditâ, Fidenates contra Romanos rebellaverunt. { A.U. 317

Auxilium præstabant his Veientes, et rex Veientium Tolumnius. Quæ ambæ civitates tam vicinæ Urbi sunt, ut Fidenæ sexto, Veientes decimo octavo milliario absint. Conjunxerunt se his et Volsci. Sed Mamerco Æmilio dictatore, et Lucio Quinctio Cincinnato magistro equitum, victi, etiam regem perdidērunt. Fidenæ captæ, et excisæ. { A.U. 329

20.] Post viginti deinde annos Veientani rebellaverunt. Dictator contra ipsos missus est Furius Camillus, qui primum eos vicit acie; mox etiam civitatem diu obsidens cepit, antiquissimam Italiæ atque ditissimam. Post eam, cepit et Faliscos*, non minus nobilem civitatem; sed commota est ei invidia, quasi prædam male divisisset; damnatusque ob eam causam, et expulsus civitate est. Statim Galli Senones ad Urbem venerunt, et victos Romanos undecimo milliario a Româ apud flumen Alliam secuti, etiam urbem occupârunt: neque defendi quidquam, nisi Capitolium, potuit: quod cum diu obsedissent, et jam Romani fame { A.U. 361

{ A.U. 364

* Falisci erant incolæ: urbs ipsa vocabatur Falerii.

laborarent, a Camillo, qui in vicinâ civitate exulabat, Gallis superventum est, gravissimeque victi sunt. Postea tamen, accepto etiam auro, ne Capitolium obsidèrent, recesserunt; sed secutus eos Camillus, ita cecidit, ut et aurum, quod his datum fuerat, et omnia, quæ ceperant, militaria signa, revocaret. Ita tertio triumphans urbem ingressus est, et appellatus secundus Romulus, quasi et ipse patriæ conditor.

LIBER SECUNDUS.

CAP. 1.] ANNO trecentesimo sexagesimo quinto ab Urbe conditâ, post captam autem primo, dignitates mutatae sunt, et, pro duobus consulibus, facti *Tribuni Militares* consulari potestate. Hinc jam cœpit Romana res crescere. Nam Camillus eo anno Volscorum civitatem, quæ per septuaginta annos bellum gesserat, vicit, et Æquorum urbem, et Sutrinorum; atque omnes, deletis eorum exercitibus, occupavit, et tres simul triumphos egit.

2.] Titus etiam Quinctius Cincinnatus Prænestinos, qui usque ad urbis Romæ portas cum bello venerant, persecutus, ad flumen Alliam vi-

{ A.U.
375

cit ; octo civitates, quæ sub ipsis agebant, Romanis adjunxit : ipsum Præneste aggressus, in deditionem accepit ; quæ omnia ab eo gesta sunt viginti diebus, triumphusque ipsi decretus.

3.] Verum dignitas tribunorum militarium non diu perseveravit. Nam post aliquantum nullos placuit fieri ; et quadriennium ita in urbe fluxit, ut potestates ibi majores non essent. Resumserunt tamen tribuni militares consulari potestate iterum dignitatem, et triennio perseveraverunt. Rursus consules facti.

{ A.U.
385

4.] Lucio Genucio et Quinto Servilio consulibus, mortuus est Camillus : honor ei secundus post Romulum delatus est.

5.] Titus Quinctius dictator adversus Gallos, qui ad Italiam venerant, missus est. Hi ab Urbe quarto milliario trans Anienem fluvium consederant. Nobilissimus de senatoribus juvenis, Titus Manlius, provocantem Gallum, ad singulare certamen progressus, occidit ; et, sublato torque aureo, colloque suo imposito, in perpetuum Torquati sibi et posteris cognomen accepit. Galli fugati sunt ; mox per Caium Sulpicium dictatorem etiam victi. Non multo post a Caio Marcio Tusci victi sunt : octo millia captivorum ex his in triumphum ducti.

{ A.U.
394

6.] Census iterum habitus est. Et cum Latini, qui a Romanis subacti erant, milites præstare nolent, ex Romanis tantum tirones lecti sunt, factæque legiones decem—(qui modus sexaginta* vel amplius, armatorum millia efficiebat: parvis adhuc Romanis rebus, tanta tamen in re militari virtus erat)—quæ cum profectæ essent adversus Gallos, duce Lucio Furio, quidam ex Gallis unum ex Romanis, qui esset optimus, provocavit. Tum se Marcus Valerius, tribunus militum, obtulit: et cum processisset armatus, corvus ei supra dextrum brachium sedit. Mox commissâ adversus Gallum pugnâ, idem corvus alis et unguibus Galli oculos verberavit, ne rectum posset aspicere. Ita a tribuno Valerio interfectus, non solum victoriam ei, sed etiam nomen, dedit. Nam postea idem Corvinus est dictus. Ac, propter hoc meritum, annorum trium et viginti consul est factus.

7.] Latini, qui noluerant milites dare, hoc quoque a Romanis exigere cœperunt, ut unus consul ex eorum, alter ex Romanorum, populo crearetur. Quod cum esset negatum, bellum contra eos susceptum est, et ingenti pugnâ superati sunt: ac de his perdomitis

* Errat hîc Eutropius: nondum enim eâ tempestate legio Romana sex millium hominum constabat.

triumphatum est. Statuæ consulibus ob meritum victoriæ in Rostris positæ sunt.

8.] Jam Romani potentes esse cœperunt. Bellum enim in centesimo et tricesimo fere milliario ab Urbe apud Samnitas gerebatur, qui medii sunt inter Picenum, Campaniam, et Apuliam. Lucius Papirius Cursor cum honore dictatoris ad id bellum profectus est; qui cum Romam redisset, Quinto Fabio Maximo, magistro equitum, quem apud exercitum reliquit, præcepit, ne se absente pugnaret. Ille, occasione repertâ, felicissime dimicavit, et Samnitas delevit. Ob quam rem a dictatore capitis damnatus, quod se vetante pugnâsset, ingenti favore militum et populi liberatus est; tantâ Papirio seditione commotâ, ut pæne ipse interficeretur.

9.] Postea Sannites Romanos, Tito Veturio et Spurio Postumio consulibus (apud Furculas Caudinas angustiis locorum conclusos), ingenti dedecore vicerunt, et sub jugum miserunt. Pax tamen a senatu et populo soluta est, quæ cum ipsis propter necessitatem facta fuerat. Postea Samnites victi sunt a Lucio Papirio consule: septem millia eorum sub jugum missa. Papirius de Samnitibus triumphavit. Eo tempore Appius Claudius censor

{ A.U.
430

{ A.U.
433

{ A.U.
434

Aquam Claudiam induxit, et Viam Appiam stravit. Samnites, reparato bello, Quintum Fabium Maximum vicerunt, tribus millibus hominum occisis. Postea cum pater ei Fabius Maximus legatus datus fuisset, et Samnitas vicit, et plurima eorum oppida cepit. Deinde Publius Cornelius Rufinus, Manius Curius Dentatus, ambo consules, contra Samnitas missi, ingentibus præliis eos confecere. Tum bellum, cum Samnitibus per annos novem et quadraginta actum, sustulerunt; neque ullus hostis fuit intra Italiam, qui Romanam virtutem magis fatigaverit.

10.] Interjectis aliquot annis, iterum se Gallorum copiæ, contra Romanos, Tuscis Samnitibusque junxerunt: sed cum Romani tenderent, a Cnæo Cornelio Dolabellâ consule deletæ sunt.

11.] Eodem tempore Tarentinis, qui jam in ultimâ Italiâ sunt, bellum indictum est, quia legatis Romanorum injuriam fecissent. Hi Pyrrhum, Epiri regem, contra Romanos auxilium poposcerunt, qui ex genere Achillis originem trahebat. Is mox ad Italiam venit; tumque primum Romani cum transmarino hoste dimicaverunt. Missus est contra eum consul Publius Valerius

Lævinus, qui cum exploratores Pyrrhi cepisset, jussit eos per castra duci, ostendi omnem exercitum, tuncque dimitti, ut renuntiarent Pyrrho, quæcunque a Romanis agerentur. Commissâ mox pugnâ, cum jam Pyrrhus fugeret, elephantorum auxilio vicit, quos incognitos Romani expaverunt : sed nox prælio finem dedit. Lævinus tamen per noctem fugit. Pyrrhus Romanos mille octingentos cepit, eosque summo honore tractavit: occisos sepelivit; quos cum adverso vulnere, et truci vultu etiam mortuos, jacere vidisset, tulisse ad cælum manus dicitur, cum hac voce: *se totius orbis dominum esse potuisse, si tales sibi milites contigissent.*

12.] Postea Pyrrhus, junctis sibi Samnitibus, Lucanis, Bruttiisque, Romam perrexit; omnia ferro ignique vastavit; Campaniam depopulatus est; atque ad Præneste venit, milliario ab Urbe octavo decimo. Mox terrore exercitûs, qui cum consule sequebatur, in Campaniam se recepit. Legati, ad Pyrrhum de redimendis captivis missi, ab eo honorifice suscepti sunt: captivos sine pretio Romam misit. Unum ex legatis Romanorum, Fabricium, sic admiratus est, ut, cum eum pauperem esse cognovisset, quartâ parte regni promissâ, sollicitare voluerit, ut ad se transiret; contemptusque a Fabricio est.

{ A.U.
472

Quare cum Pyrrhus ingenii Romanorum admiratione teneretur, legatum misit, qui pacem æquis conditionibus peteret, præcipuum virum, Cineam nomine, ita ut Pyrrhus partem Italiæ, quam jam armis occupaverat, obtineret.

13.] Pax displicuit: remandatumque Pyrrho a senatu est, cum cum Romanis, nisi ex Italiâ recessisset, pacem habere non posse. Tum Romani jusserunt captivos omnes, quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi, quod armati capi potuissent; nec ante eos ad veterem statum reverti, quam si* binorum hostium occisorum spolia retulissent. Ita legatus Pyrrhi reversus est; a quo cum quæreret Pyrrhus, *qualem Romanam comperisset?* Cineas dixit: *regum se patriam vidisse; scilicet tales illic fere omnes, qualis unus Pyrrhus apud Epirum et reliquam Græciam putaretur.* Missi sunt contra Pyrrhum duces Publius Sulpicius et Decius Mus, consules. } A.U. 473
Certamine commisso, Pyrrhus vulneratus est, elephantis interfectis, viginti millia cæsa hostium; et ex Romanis tantum quinque millia. Pyrrhus Tarentum fugatus,

14.] Interjecto anno, contra Pyrrhum

* Sic Valerius Maximus, lib. ii. cap. 7.—*Recursum iis ad pristinum militia ordinem proposuerunt, si quis bina spolia ex hostibus tulisset.*

Fabricius est missus, qui prius inter legatos sollicitari non potuerat, quartâ parte regni promissâ. Tum, cum vicina castra ipse et rex haberent, medicus Pyrrhi ad eum nocte venit, promittens veneno Pyrrhum occisurum, si sibi aliquid polliceretur; quem Fabricius vinctum reduci iussit ad dominum, Pyrrhoque dici, quæ contra caput ejus medicus spondisset. Tunc rex, admiratus eum, dixisse fertur: *Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate, quam sol a cursu suo, averti potest.* Tunc rex ad Siciliam profectus est: Fabricius, victis Samnitibus et Lucanis, triumphavit. Consules deinde, Curius Dentatus, et Cornelius Lentulus, adversum Pyrrhum missi sunt: Curius contra eum pugnavit; exercitum ejus cecidit, ipsum Tarentum fugavit, castra cepit. Eâ die cæsa hostium viginti tria millia } A.U. 478
 Curius in consulatu triumphavit; primus Romam elephantos quatuor duxit. Pyrrhus etiam a Tarento mox recessit, et apud Argos, Græciæ civitatem, occisus est.

15.] Caio Fabio Licino et Caio Claudio Caninâ consulibus, anno } A.U. 479
 Urbis conditæ quadringentesimo sexagesimo primo, legati Alexandrini, a Ptolemæo missi, Romam venere, et a Romanis amicitiam, quam petierant, obtinuerunt.

16.] Quinto Ogulnio, Caio Fabio Pic-
tore consulibus, Picentes bellum commo-
vere, et ab insequentibus consulibus, Publio
Sempronio, Appio Claudio, victi sunt; et
de his triumphatum est. Conditæ a Ro-
manis civitates, Ariminum in Galliâ, et
Beneventum in Samnio.

17.] Marco Atilio Regulo, Lucio Julio
Libone consulibus, Sallentinis in Apuliâ
bellum indictum est: captique sunt cum
civitate simul Brundisini; et de his trium-
phatum est.

18.] Anno quadringentesimo
septuagesimo septimo, cum jam } A.U.
clarum urbis Romæ nomen esset, } 488
arma tamen extra Italiam mota non fue-
rant. Ut igitur cognosceretur, quæ copiæ
Romanorum essent, census est habitus:
inventæ sunt civium capita ducenta et no-
naginta duo millia, tercentum et triginta
quatuor; quanquam a conditâ urbe nun-
quam* bella cessâssent. Et contra Afros
bellum susceptum est primum, Appio Clau-
dio, Quinto Fulvio consulibus. In Siciliâ
contra eos pugnatum est; et Appius Clau-
dius de Afris et rege Siciliæ Hierone tri-
umphavit.

19.] Insequenti anno, Valerio Marco
et Otacilio consulibus, in Siciliâ a Roma-

* Rectius dixisset "*raro*" cessâsse: reverâ enim sub
Numâ parumper cessaverant.

nis res magnæ gestæ sunt. Tauromenitani, Catanenses, et præterea quinquaginta civitates in fidem acceptæ sunt. Tertio anno in Siciliâ contra Hieronem bellum patratum est. Is cum omni nobilitate Syracusanorum pacem a Romanis impetravit, deditque argenti talenta ducenta. Afri in Siciliâ victi sunt; et de his secundo Romæ triumphatum est.

{ A.U.
490

20.] Quinto anno belli Punici, quod contra Afros agebatur, primum Romani, Caio Duilio et Cnæo Cornelio Asinâ consulibus, in mari dimicaverunt, paratis navibus rostratis, quas Liburnas vocant. Consul Cornelius fraude deceptus est. Duilius, commisso prælio, Carthaginensium ducem vicit, unam et triginta naves cepit, quatuordecim mersit, septem millia hostium cepit, tria millia occidit. Neque ulla victoria Romanis gratior fuit, quod, invicti terrâ, jam etiam mari plurimum possent. Caio Aquillio Floro, Lucio Scipione consulibus, Scipio Corsicam et Sardiniam vastavit; multa millia inde captivorum abduxit; triumphum egit.

{ 492

21.] Lucio Manlio Vulsonè, Marco Atilio Regulo consulibus, bellum in Africam translatum est: contra Hamilcarem, Carthaginensium ducem, in mari pugnatum; victusque est: nam, perditis sexaginta quatuor navibus,

{ A.U.
496

retro se recepit. Romani viginti duas amiserunt. Sed cum in Africam transissent, primam Clypeam Africæ civitatem in deditiōnem acceperunt. Consules usque ad Carthaginem processerunt; multisque* vastatis, Manlius victor Romam rediit, et viginti septem millia captivorum reduxit. Atilius Regulus in Africâ remansit. Is contra Afros aciem instruxit; contra tres Carthaginiensium duces dimicans, victor fuit; octodecim millia hostium cecidit, quinque millia, cum octodecim elephantis, cepit; septuaginta quatuor civitates in fidem accepit. Tum victi Carthaginienses pacem a Romanis petierunt; quam cum Regulus nollet nisi durissimis conditionibus dare, Afri auxilium a Lacedæmoniis petierunt: et, duce Xanthippo, qui a Lacedæmoniis missus fuerat, Romanorum dux Regulus victus est ultimâ perniciē. Nam duo millia tantum ex omni Romano exercitu refugerunt; quingenti cum imperatore Regulo capti sunt; triginta millia occisi; Regulus ipse in catenas conjectus.

22.] Marco Æmilio Paulo, Ser- { A.U.
vio Fulvio Nobiliore consulibus, { 497
ambo Romani consules ad Africam
profecti sunt cum trecentarum navium
classe; primum Afros navali certamine su-

* i. e. multis oppidis, castellis, agris, regionibus.

perant. Æmilius consul centum et quatuor naves hostium demersit; triginta cum pugnatoribus cepit: quindecim millia hostium aut occidit, aut cepit: militem suum ingenti prædâ ditavit. Et subacta Africa tum fuisset, nisi tanta fames fuisset, ut diutius expectare exercitus non posset. Consules, cum victrici classe redeuntes, circa Siciliam naufragium passi sunt: et tanta tempestas fuit, ut, ex quadringentis sexaginta quatuor navibus, octoginta servari vix potuerint. Neque ullo tempore tanta maritima tempestas audita est. Romani tamen statim ducentas naves reparaverunt; neque in aliquo animus his infractus fuit.

23.] Cnæus Servilius Cæpio, et Caius Sempronius Blæsus, consules, cum ducentis sexaginta navibus ad Africam profecti sunt; aliquot civitates ceperunt: prædam ingentem reducentes, naufragium passi sunt. Itaque cum continuæ calamitates Romanis displicerent, decrevit senatus, ut a maritimis præliis recederetur, et tantum sexaginta naves ad præsidium Italiæ salvæ essent.

24.] Lucio Cæcilio Metello, Caio Furio Pacilo, consulibus, Metellus in Siciliâ Afrorum ducem, cum centum et triginta elephantis et magnis copiis venientem, superavit; viginti millia hostium cecidit; viginti sex elephantos ce-

pit; reliquos errantes, per Numidas, quos in auxilium habebat, collegit, et Romam reduxit ingenti pompâ, cum centum et triginta elephantorum numerus omnia itinera compleret. Post hæc mala Carthaginienses Regulum ducem, quem ceperant, petierunt, ut Romam proficisceretur, et pacem a Romanis obtineret, ac permutationem captivorum faceret.

25.] Ille Romam cum venisset, inductus in senatum, nihil quasi Romanus egit: dixitque, se ex illâ die, quâ in potestatem Afrorum venisset, Romanum esse desiisse*. Itaque et uxorem a complexu removit, et Romanis suasit, ne pax cum Pœnis fieret: illos enim, fractos tot casibus, spem nullam habere: se tanti non esse, ut tot millia captivorum propter unum se, et senem, et paucos, qui ex Romanis capti fuerant, redderentur. Itaque obtinuit: nam Afros pacem petentes nullus admisit: ipse Carthaginem rediit: offerentibusque Romanis, ut eum Romæ tenerent, negavit se in eâ urbe mansurum, in quâ, postquam Afris servierat, dignitatem honesti civis habere non posset. Regressus igitur ad Africam, omnibus suppliciis extinctus est.

* Capitis diminutionem passus erat; i. e. pristino inter cives gradu exciderat.—De hoc, vide, inter alios, Sigonium.

26.] Publio Claudio Puichro, Lucio Junio, consulibus, Claudius contra auspicia pugnavit, et a Carthaginiensibus victus est: nam, ex ducentis et viginti navibus, cum triginta fugit: nonaginta cum pugnatoribus captæ sunt: demersæ cæteræ. Alius quoque consul classem naufragio amisit: exercitum tamen salvum habuit, quia vicina litora erant.

27.] Caio Lutatio Catulo, Aulo Postumio Albino, consulibus, anno belli Punici vigesimo tertio, Catulo bellum contra Afros commissum est. Profectus est cum trecentis navibus in Siciliam. Afri contra ipsum quadringentas paraverunt. Nunquam in mari tantis copiis pugnatum est. Lutatius Catulus navem æger adscendit; vulneratus enim in pugna superiore fuerat. Contra Lilybæum, civitatem Siciliae, pugnatum est ingenti virtute Romanorum. Nam septuaginta tres Carthaginiensium naves captæ sunt, centum viginti quinque demersæ, triginta duo millia hostium capta, tredecim occisa: infinitum auri argentique pondus in potestatem Romanorum redactum. Ex classe Romanâ duodecim naves demersæ. Pugnatum est sexto Idus Martias. Statim Carthaginienses pacem petierunt, tributaque est eis pax; captivi Romanorum, qui tenebantur a Carthaginiensibus, redditi sunt. Etiam

Carthaginienses petierunt, ut redimi eos captivos liceret, quos ex Afris Romani tenebant. Senatus jussit sine pretio dari eos, qui in publicâ custodiâ essent; qui autem a privatis tenerentur, ut, pretio dominis reddito, Carthaginem redirent; atque id pretium ex fisco magis, quam a Carthaginiensibus, solveretur.

28.] Quintus Lutatius, Aulus Manlius, consules creati, bellum Faliscis intulerunt, quæ civitas Italiæ opulenta quondam fuit: quod ambo consules intra sex dies, quam venerant, transegerunt, quindecim millibus hostium cæsis; cæteris pace concessâ, agro tamen ex mediæ parte sublato.

LIBER TERTIUS.

CAP. 1.] FINITO igitur Punico bello, quod per viginti tres annos tractum est, Romani jam clarissimâ gloriâ noti, legatos ad Ptolemæum Ægypti regem miserunt, auxilia promittentes, quia rex Syriæ Antiochus ei bellum intulerat. Ille gratias Romanis egit; auxilia non accepit: jam enim fuerat pugna transacta. Eodem tempore

potentissimus rex Siciliae Hiero Romam venit ad ludos spectandos, et ducenta millia modiorum tritici populo dono exhibuit.

2.] Lucio Cornelio Lentulo, Fulvio Flacco, consulibus, quibus Hiero Romam venerat, etiam contra Ligures intra Italiam bellum gestum est, et de his triumphatum. Carthaginenses tum bellum reparare tentabant, Sardinenses, qui ex conditione pacis Romanis parere debebant, ad rebellandum impellentes. Venit tamen legatio Carthaginensium Romam, et pacem impetravit.

3.] Tito Manlio Torquato, Caio Atilio Bulbo, consulibus, de Sardis triumphatum est; et, pace omnibus locis facta, Romani nullum bellum habuerunt: quod his post Romam conditam semel tantum, Numâ Pompilio regnante, contigerat.

4.] Lucius Postumius Albinus, Cnæus Fulvius Centumalus, consules, bellum contra Illyrios gesserunt; et, multis civitatibus captis, etiam reges in deditioem acceperunt: ac tum primum de Illyriis triumphatum est.

5.] Lucio Æmilio consule, ingentes Gallorum copiae Alpes transierunt. Sed pro Romanis tota Italia consensus: traditumque est a

Fabio* historico, qui ei bello interfuit, octingenta millia hominum parata ad id bellum fuisse. Sed res per consulem tantum prospere gesta est: quadraginta millia hostium interfecta sunt, et triumphus Æmilio decretus.

6.] Aliquot deinde annis post, contra Gallos intra Italiam pugnatum est; finitumque est bellum Marco Claudio Marcello, Cnæo Cornelio Scipione, consulibus. Tunc Marcellus cum parvâ manu equitum dimicavit, et regem Gallorum, Viridomarum nomine, manu suâ occidit. Postea cum collegâ ingentes copias Gallorum peremit, Mediolanum expugnavit, grandem prædam Romam pertulit: ac triumphans Marcellus spoliâ Galli, stipiti imposita, humeris suis vexit.

7.] Marco Minucio Rufo, Publio Cornelio, consulibus; Histris bellum illatum est, quia latrocinati naves† Romanorum fuerant, quæ frumenta exhibebant; perdomitique sunt omnes. Eodem anno bellum Punicum secundum Romanis illatum est per Hannibalem, Carthagini-

* Dicebatur Fabius Pictor; quem veteres et partium studiosum, et minus diligentem, fuisse testantur.

† Manuscripti codices exhibent "navibus," quod casu dativo accipiendum vult cl. Tzschucke.

ensium ducem, qui Saguntum, Hispaniæ civitatem, Romanis amicam, oppugnare aggressus est, annum agens vicesimum ætatis, copiis congregatis centum et quinquaginta millium. Huic Romani per legatos denuntiaverunt, ut bello abstineret. Is legatos admittere noluit. Romani etiam Carthaginem miserunt, ut mandaretur Hannibali, ne bellum contra socios populi Romani gereret. Dura responsa a Carthaginiensibus reddita. Saguntini interea fame victi sunt; captique ab Hannibale, ultimis pœnis afficiuntur.

8.] Tum Publius Cornelius Scipio cum exercitu in Hispaniam profectus est, Tiberius Sempronius in Siciliam: bellum Carthaginiensibus indictum est. Hannibal; relicto in Hispaniâ fratre Hasdrubale, Pyrenæum transiit; Alpes, adhuc eâ parte invias, sibi patefecit. Traditur ad Italiam octoginta millia peditum, et viginti millia equitum, septem et triginta elephantos, adduxisse. Interea multi Ligures et Galli Hannibali se conjunxerunt. Sempronius Gracchus, cognito ad Italiam Hannibalis adventu, ex Siciliâ exercitum Ariminum trajecit.

9.] Publius Cornelius Scipio Hannibali primus occurrit; commisso prælio, fugatis suis, ipse vulneratus in castra rediit. Sempronius Gracchus et ipse confligit apud

Trebiam amnem. Is quoque vincitur. Hannibali multi se in Italiâ dediderunt. Inde ad Tusciam veniens Hannibal Flamini consuli occurrit; ipsum Flaminius interemit. Romanorum viginti quinque millia cæsa sunt; cæteri diffugerunt. Missus adversus Hannibalem postea a Romanis Quintus Fabius Maximus. Is eum, differendo pugnam, ab impetu fregit; mox, inventâ occasione, vicit.

10.] Quingentesimo et quadragesimo anno a conditâ urbe, Lucius Æmilius Paullus, Publius Terentius Varro, contra Hannibalem mittuntur, Fabioque succedunt; qui Fabius ambos consules monuit, ut Hannibalem, calidum* et impatientem ducem, non aliter vincerent, quam prælium differendo. Verum cum, impatientiâ Varronis consulis, contradicente consule altero, apud vicum, qui Cannæ appellatur, in Apuliâ pugnatum esset, ambo consules ab Hannibale vincuntur. In eâ pugnâ tria millia Afrorum perierunt; magna pars de exercitu Hannibalis sauciatur: nullo tamen Punico bello Ro-

* Non de notâ Hannibalis vafricie hic agitur, sed de impetu et *fervere* animi. *Calidum* itaque (hoc est, *fervidum*), ad vetusti codicis fidem, legere debemus, non *callidum*.

mani gravius accepti sunt. Perit enim in eo Æmilius Paullus consul, consulares aut prætorii viginti; senatores capti aut occisi triginta, nobiles viri trecenti, militum quadraginta millia, equitum tria millia et quingenti. In quibus malis nemo tamen Romanorum pacis mentionem habere dignatus est. Servi, quod nunquam ante, manumissi et milites facti sunt.

11.] Post eam pugnam multæ Italiæ civitates, quæ Romanis paruerant, se ad Hannibalem transtulerunt. Hannibal Romanis obtulit, ut captivos redimerent; responsumque est a senatu, eos cives non esse necessarios, qui, cum armati essent, capi potuissent. Ille omnes postea variis suppliciis interfecit, et tres modios aureorum annulorum Carthaginem misit, quos e manibus equitum Romanorum, senatorum, et militum, detraxerat. Interea in Hispaniâ, ubi frater Hannibalis Hasdrubal remanserat cum magno exercitu, ut eam totam Afris subigeret, a duobus Scipionibus, Romanis ducibus, vincitur; perditque in pugna quinque et triginta millia hominum. Ex his capiuntur decem millia; occiduntur viginti quinque. Mittuntur ei a Carthaginensibus ad reparandas vires duodecim millia peditum, quatuor millia equitum, viginti elephantum.

12.] Anno quarto postquam in Italiam Hannibal venit, Marcus Claudius Marcellus consul, apud Nolam, civitatem Campaniæ, contra Hannibalem bene pugnavit. Hannibal multas civitates Romanorum per Apuliam, Calabriam, et Bruttios, occupavit: quo tempore etiam rex Macedoniæ Philippus ad eum legatos misit, promittens auxilia contra Romanos sub hac conditione, ut, deletis Romanis, ipse quoque contra Græcos ab Hannibale auxilia acciperet. Captis igitur legatis Philippi, et re cognitâ, Romani in Macedoniam Marcum Valerium Lævinum ire jusserunt; in Sardiniam Titum Manlium Torquatam, proconsulem. Nam etiam ea, sollicitata ab Hannibale, Romanos deseruerat.

13.] Ita uno tempore quatuor locis pugnabatur: in Italiâ contra Hannibalem; in Hispaniis contra fratrem ejus Hasdrubalem; in Macedoniâ contra Philippum; in Sardinia contra Sardos, et alterum Hasdrubalem Carthaginensem. Is a Tito Manlio proconsule, qui ad Sardiniam missus fuerat, vivus est captus; occisa cum eo duodecim millia, capti mille quingenti, et a Romanis Sardinia subacta. Manlius victor captivos et Hasdrubalem Romam reportavit. Interea etiam Philippus a Lævino in Macedoniâ vincitur; et in Hispaniâ a Scipionibus:

{ A.U.
537

{ A.U.
538

Hasdrubal, et Mago, tertius frater Hannibal.

14.] Decimo anno postquam Hannibal in Italiam venerat, Publio Sulpicio, Cnæo Fulvio, consulibus, Hannibal usque ad quartum milliarium Urbis accessit; equites ejus usque ad portam. Mox, consulum metu, cum exercitu venientum, Hannibal ad Campaniam se recepit. In Hispaniâ a fratre ejus Hasdrubale ambo Scipiones, qui per multos annos victores fuerant, interficiuntur: exercitus tamen integer mansit; casu enim magis erant, quam virtute, decepti. Quo tempore etiam a consule Marcello Siciliæ magna pars capta est, quam tenere Afri cœperant: et nobilissimæ urbis Syracusanæ præda ingens Romanam perlata est. Lævinus in Macedoniâ cum Philippo, et multis Græciæ populis, et rege Asiæ Attalo, amicitiam fecit: et ad Siciliam profectus, Hannonem quemdam, Afrorum ducem, apud Agrigentum civitatem, cum ipso oppido cepit; eumque Romam cum captivis nobilibus misit; quadraginta civitates in deditionem accepit, viginti sex expugnavit. Ita omni Siciliâ receptâ, Macedoniâ fractâ, cum ingenti gloriâ Romam regressus est. Hannibal in Italiâ Cnæum Ful-

{ A.U.
541

{ A.U.
540

{ A.U.
542

vium consulem subito aggressus, cum octo millibus hominum interfecit. { A.U. 542

15.] Interea ad Hispanias, ubi, occisis duobus Scipionibus, nullus Romanus duxerat, Publius Cornelius Scipio mittitur (filius Publii Scipionis, qui ibidem bellum gesserat), annos natus quatuor et viginti; vir Romanorum omnium et suâ ætate, et posteriori tempore, fere primus. Is Carthaginem Hispaniæ capit; in quâ omne aurum, et argentum, et belli apparatus, Afri habebant; nobilissimos quoque ob- sides, quos ab Hispanis acceperant: Magonem etiam, fratrem Hannibalis, ibidem capit, quem Romam cum aliis mittit. Romæ ingens lætitia post hunc nuntium fuit. Scipio Hispanorum ob- sides parentibus reddidit. Quare omnes fere Hispaniæ* ad eum uno animo transierunt. Post quæ Hasdrubalem, Hannibalis fratrem, victum fugat, et prædam maximam capit. { A.U. 543

16.] Interea in Italiâ consul Quintus Fabius Maximus Tarentum recepit, in quâ ingentes copiæ Hannibalis erant. Ibi etiam ducem Hanni-

* Auctoritate veterum librorum, omnes Hispania (non Hispani), ut omnes prope Hispaniæ, lib. vi. cap. 1.

balis Carthalonem occidit, viginti quinque millia captivorum vendidit, prædam militibus dispertivit, pecuniam hominum venditorum ad fiscum retulit. Tum multæ civitates Romanorum, quæ ad Hannibalem transierant, rursus se Fabio Maximo dederunt. Insequenti anno Scipio in Hispaniâ egregias res egit; et per se, et per fratrem suum Lucium Scipionem, septuaginta civitates recepit. In Italiâ tamen male pugnatum est: nam Claudius Marcellus consul ab Hannibale

}	A.U.
}	544

occisus est.

17.] Tertio anno postquam Scipio ad Hispaniam profectus est, rursus res inclytas gerit; regem Hispaniarum, magno prælio victum, in amicitiam accepit; et primus omnium a victo obsides non poposcit.

18.] Desperans Hannibal Hispanias contra Scipionem ducem diutius posse retineri, fratrem suum Hasdrubalem in Italiam cum omnibus copiis evocavit. Is, veniens eodem itinere, quo etiam Hannibal venerat, a consulibus Appio Claudio Nerone, et Marco Livio Salinatore,

}	A.U.
}	545

apud Senam, Piceni civitatem, in insidias compositas incidit: strenue tamen pugnans, occisus est; ingentes ejus copiæ captæ aut interfectæ sunt; magnum pondus auri atque argenti Romam relatum. Post hæc Hannibal diffidere de belli cœpit even-

tu. Romanis ingens animus accessit. Itaque et ipsi evocaverunt ex Hispaniâ Publicum Cornelium Scipionem. Is Romam cum ingenti gloriâ venit.

19.] Quinto Cæcilio, Lucio Valerio, consulibus, omnes civitates, quæ in Bruttis ab Hannibale tenebantur, Romanis se tradiderunt. { A.U. 546

20.] Anno decimo quarto postquam in Italiam Hannibal venerat, Scipio, qui multa in Hispaniâ bene egerat, consul est factus, et in Africam missus; cui viro divinum quiddam

inesse existimabatur; adeo, ut putaretur etiam cum numinibus habere sermonem. Is in Africâ contra Hannonem, ducem Afrorum, pugnat; exercitum ejus interficit.

Secundo prælio castra capit, cum quatuor millibus et quingentis militibus, undecim millibus occisis. { A.U. 549

Syphacem Numidiæ regem, qui se Afris conjuxerat, capit, et castra ejus invadit.

Syphax, cum nobilissimis Numidis, et infinitis spoliis, Romam ab Scipione mittitur.

Quâ re auditâ, omnis fere Italia Hannibalem deserit. Ipse a Carthaginiensibus redire in Africam jubetur, quam Scipio vastabat.

21]. Ita anno decimo septimo ab Hannibale Italia liberata est, [quam flens dicitur reliquisse]. Legati { A.U. 550

Carthaginiensium pacem a Scipione petiverunt: ab eo ad senatum Romani missi sunt: quadraginta et quinque diebus induciæ datæ sunt, quousque Romam ire et regredi possent; et triginta millia pondo argenti ab his accepta sunt. Senatus ex arbitrio Scipionis pacem jussit cum Carthaginiensibus fieri. Scipio his conditionibus dedit, ne amplius quam triginta naves haberent, ut quingenta millia pondo argenti darent; captivos et perfugas redderent.

22.] Interim Hannibale veniente ad Africam, pax turbata est; multa hostilia ab Afris facta sunt; legati tamen eorum, ex Urbe venientes, a Romanis capti sunt, et, jubente Scipione, dimissi. Hannibal quoque frequentibus præliis victus a Scipione, petit etiam ipse pacem. Cum ventum esset ad colloquium, iisdem conditionibus data est, quibus prius; addita quingentis millibus pondo argenti quingenta millia librarum, propter novam perfidiam. Carthaginiensibus conditiones displicuerunt, jussuruntque Hannibalem pugnare. Infertur a Scipione, et Masinissâ, alio rege Numidarum, qui amicitiam cum Scipione fecerat, Carthagini bellum. Hannibal tres exploratores ad Scipionis castra misit; quos captos Scipio circumduci per castra jussit, ostendique eis totum exercitum; mox etiam

prandium dari, dimittique, ut renuntiarent Hannibali, quæ apud Romanos vidissent.

23.] Interea prælium ab utroque duce instructum est, quale vix ullâ memoriâ fuit, cum peritissimi viri copias suas ad bellum educerent. Scipio victor recedit, pæne ipso Hannibale capto; qui primum cum multis equitibus, deinde cum viginti, postremo cum quatuor, evasit. Inventâ in castris Hannibalis argenti pondo viginti millia, auri octoginta, cæterâ suppellectili copiosâ. Post id certamen pax cum Carthaginensibus facta est. Scipio Romam rediit; ingenti gloriâ triumphavit, atque Africanus ex eo appellari cœptus est. Finem accepit secundum Punicum bellum, post annum septimum decimum, quam cœperat.

{ A.U.
551

LIBER QUARTUS.

CAP. 1.] TRANSACTO Punico bello, secutum est Macedonicum contra Philippum regem.

{ A.U.
552

2.] Quingentesimo et quinquagesimo primo anno ab Urbe conditâ, Titus Quinctius Flaminius adversus Philippum regem mittitur: pro-

{ A.U.
554

sperere rem gessit: pax ei data est his legibus, "ne Græciæ civitatibus, quas Romani contra eum defenderant, bellum inferret: ut captivos et transfugas redderet: quinquaginta solum naves haberet: reliquas Romanis daret: per annos decem quaterna millia pondo argenti præstaret; et obsidem daret filium suum Demetrium." Titus Quinctius etiam Lacedæmoniis intulit bellum; ducem eorum Nabidem vicit, et, quibus voluit conditionibus, in fidem accepit. Ingenti gloriâ duxit ante currum nobilissimos obsides, Demetrium Philippi filium, et Armenem Nabidis.

{ A.U.
556

3.] Transacto bello Macedonico, secutum est Syriacum contra Antiochum regem, Publio Cornelio Scipione, Manio Acilio Glabrione, consulibus. Huic Antiocho Hannibal se junxerat; Carthaginem, patriam suam, metu, ne Romanis traderetur, relinquens. Manius Acilius Glabrio in Achaiâ bene pugnavit: castra regis Antiochi nocturnâ pugnâ capta sunt; ipse fugatus. Philippo, quia contra Antiochum Romanis auxilio fuisset, filius Demetrius redditus est.

{ A.U.
561

4.] Lucio Cornelio Scipione, Caio Lælio, consulibus, Scipio Africanus fratri suo Lucio Cornelio Scipioni consuli legatus contra Antio-

{ A.U.
562

chum profectus est. Hannibal, qui cura Antiocho erat, navali prælio victus est. Ipse postea Antiochus, circa Magnesiam ad Sipylum, Asiæ civitatem, a consule Cornelio Scipione ingenti prælio fusus est. Auxilio fuit Romanis in eâ pugnâ Eumenes, Attali regis frater, qui Eumeniam in Phrygiâ condidit. Quinquaginta millia peditum, tria equitum, eo certamine ex parte regis occisa sunt. Tum rex Antiochus pacem petiit. Iisdem conditionibus data est a senatu, quamquam victo, quibus ante offerebatur; ut ex Europâ et Asia* recederet, atque intra Taurum se contineret, decem millia talentorum et viginti obsides præberet, Hannibalem, concitorem belli, dederet. Eumeni regi donatæ sunt a senatu omnes Asiæ civitates, quas Antiochus bello perdiderat; et Rhodiis, qui auxilium Romanis contra regem Antiochum tulerant, multæ urbes concessæ sunt. Scipio Romam rediit: ingenti gloriâ triumphavit: nomen et ipse, ad imitationem fratris, Asiatici accepit, quia Asiam vicerat; sicut frater ipsius, propter Africam domitam, Africanus appellabatur.

5.] Spurio Postumio Albino, Quinto Marcio Philippo, consulibus, Marcus Fulvius de Ætolis trium-

* Id est, ex eâ Asiæ portione quæ cis Taurum jacet.

phavit. Hannibal, qui, victo Antiocho, ne Romanis traderetur, ad Prusiam, Bithyniæ regem, fugerat, repetitus etiam ab eo est per Titum Quinctium Flamini-um; et, cum tradendus Romanis esset, venenum bibit, et apud Libyssam, in finibus Nicomediensium, sepul-
 } A U.
 } 569

6. Philippo rege Macedoniæ mortuo, qui et adversum Romanos bellum gesserat, et postea Romanis contra Antiochum auxilium tulerat, filius ejus Perseus in Macedoniâ rebellavit, ingentibus copiis ad bellum paratis: nam adjutores habebat Coryn Thraciæ regem, et Illyrici, Gentium nomine. Romanis autem in auxilium erant Eumenes Asiæ rex, Ariarathes Cappadociæ, Antiochus Syriæ, Ptolemæus Ægypti, Masinissa Numidiæ. Prusias autem Bithyniæ, quamquam sororem Persei uxorem haberet, utrisque se æquum præbuit. Dux Romanorum Publius Licinius consul contra eum missus est, et a rege gravi prælio victus. Neque tamen Romani, quamquam superati, regi petenti pacem præstare voluerunt, nisi his conditionibus, “ut se et suos senatui et populo Romano dederet.” Mox missus contra eum Lucius Æmilius Paulus consul, et in Illyricum Caius Anjcius prætor contra Gentium. Sed Gen-
 } A.U.
 } 581
 } A.U.
 } 584

tius, facile uno prælio victus, mox se dedit. Mater ejus, et uxor, et duo filii, frater quoque, simul in potestatem Romanorum venerunt. Ita bello intra triginta dies perfecto, ante cognitum est, Gentium victum, quam coeptum bellum nuntiaretur.

7.] Cum Perseo autem Æmilius Paullus consul tertio Nonas Septembris dimicavit, vicitque eum, viginti millibus peditum ejus occisis. Equitatus cum rege fugit integer: Romanorum centum milites amissi sunt: urbes Macedoniæ omnes, quas rex tenuerat, Romanis se dediderunt. Ipse rex, cum desereretur ab amicis, venit in Paulli potestatem. Sed honorem ei Æmilius, non quasi victo, habuit: nam et volentem ad pedes sibi cadere non permisit, et juxta se in sellâ collocavit. Macedonibus et Illyriis hæc leges a Romanis datæ, “ ut liberi essent, et dimidium eorum tributorum præstarent, quæ regibus præstitissent;” ut appareret, populum Romanum pro æquitate magis, quam avaritiâ, dimicare. Atque in conventu infinitorum populorum Paullus hæc pronuntiavit; et legationes multarum gentium, quæ ad eum venerant, magnificentissime convivio pavit, dicens, “ ejusdem hominis esse debere, et bello vincere, et convivii apparatu elegantem esse.”

8.] Mox septuaginta civitates Epiri, quæ

rebellârant, cepit: prædam militibus distribuit; Romam cum ingenti pompâ rediit in nave Persei, quæ inusitatæ magnitudinis fuisse traditur, adeo ut sexdecim ordines dicatur habuisse remorum. Triumphavit autem magnificentissime in curru aureo, cum duobus filiis, utroque latere adstantibus. Ducti sunt ante currum duo regis filii, et ipse Perseus, quadraginta quinque annos natus. Post eum etiam Caius Anicius de Illyriis triumphavit. Gentius, cum fratre et filiis, ante currum ductus est. Ad hoc spectaculum multarum gentium reges Romam venerunt: inter alios etiam venit Attalus, atque Eumenes, Asiæ reges; atque Prusias, Bithyniæ. Magno honore accepti sunt, et, permittente senatu, dona, quæ attulerant, in Capitolio posuerunt. Prusias etiam filium suum Nicomedem senatui commendavit.

{ A.U.
585

{ A.U.
586

9.] Insequenti anno Lucius Mummius in Hispaniâ bene pugnavit. Marcellus postea consul res ibidem prospere gessit.

10.] Tertium deinde bellum contra Carthaginem suscipitur, sexcentesimo et altero anno ab Urbe conditâ; Lucio Manlio Censorino, et Manio Manilio, consulibus, anno quinquagesimo primo, postquam secundum Punicum bellum transactum erat. Hi profecti

{ A.U.
603

Carthaginem oppugnaverunt. Contra eos Hasdrubal, dux Carthaginensium, dimicabat. Phamea, dux alius, equitatus præerat Carthaginensium. Scipio tunc, Scipionis Africani nepos, tribunus ibi militabat. Hujus apud omnes ingens metus et reverentia erat; nam et paratissimus ad dimicandum, et consultissimus, habebatur. Itaque per eum multa prospere a consulibus gesta sunt; nec quidquam magis vel Hasdrubal vel Phamea vitabant, quam contra eam Romanorum partem committere*, ubi Scipio dimicabat.

11.] Per idem tempus Masinissa, rex Numidarum, per annos sexaginta fere amicus populi Romani, anno vitæ nonagesimo septimo mortuus, quadraginta quatuor filiis relictis, Scipionem divisorem regni inter filios esse jussit.

{ A.U.
604

12.] Cum igitur clarum Scipionis nomen esset, juvenis adhuc consul est factus, et contra Carthaginem missus. Is eam cepit ac diruit. Spolia ibi inventa, quæ variarum civitatum excidiis Carthago collegerat, et ornamenta urbium, civitatibus Siciliæ, Italiæ, Africae reddidit, quæ sua recognosce-

{ A.U.
605

{ A.U.
606

* *Committere* (pro, *committere pugnam*, vel *prælium*) absolute hic positum est, ut in lib. v. cap. 6, et ix. 24.

bant. Ita Carthago, septingentesimo anno* quam condita erat, deleta est. Scipio nomen, quod avus ejus acceperat, meruit; scilicet, ut propter virtutem etiam ipse Africanus junior vocaretur.

13.] Interim in Macedoniâ quidam Pseudophilippus arma movit, et Romanum prætorem, Publium Juventium, contra se missum, ad internecionem vicit. Post eum Quintus Cæcilius Metellus dux a Romanis contra Pseudophilippum missus est, et, viginti quinque millibus ex militibus ejus occisis, Macedoniam recepit; ipsum etiam Pseudophilippum in potestatem suam redegit.

{ A.U.
603

{ A.U.
604

14.] Corinthiis quoque bellum indictum est, nobilissimæ Græciæ civitati, propter injuriam legatorum Romanorum. Hanc Mummius consul cepit ac diruit. Tres igitur Romæ simul celeberrimi triumphi fuerunt: Africani, ex Africâ; ante cujus currum ductus est Hasdrubal: Metelli, ex Macedoniâ, cujus currum præcessit Andriscus, qui et Pseudophilippus dicitur: Mummii, ex Corintho; ante quem signa ænea, et pictæ tabulæ, et alia urbis clarissimæ ornamenta, prælata sunt.

{ A.U.
606

* Vocem "post" (subintelligendam, ut hic) omittere frequens apud probos auctores mos est.

15.] Iterum in Macedoniâ Pseudoperseus, qui se Persei filium esse dicebat, collectis servitiis, rebellavit; et, cum sexdecim armatorum milia haberet, a Tremellio quæstore superatus est.

{ A.U.
610

16.] Eodem tempore Metellus in Celtiberiâ apud Hispanos res egregias gessit. Successit Quintus Pompeius. Nec multo post Quintus quoque Cæpio ad idem bellum missus est, quod quidam Viriathus contra Romanos in Lusitaniâ gerebat. Quo metu Viriathus a suis interfectus est, cum quatuordecim annis Hispanias adversum Romanos movisset. Pastor primor fuit, mox latronum dux: postremo tantos ad bellum populos concitavit, ut assertor, contra Romanos, Hispaniæ putaretur. Et cum interfectores ejus præmium a Cæpione consule peterent, responsum est, "nunquam Romanis placuisse, imperatorem a suis militibus interfici."

{ A.U.
610

17.] Quintus Pompeius deinde consul, a Numantinis (quæ Hispaniæ civitas fuit opulentissima) superatus, pacem ignobilem fecit. Post eum, Caius Hostilius Mancinus consul iterum cum Numantinis pacem fecit infamem; quam populus et senatus jussit infringi, atque ipsum Mancinum hostibus tradi, ut in illo, quem auctorem fœderis habebant, in-

{ A.U.
611

juriam soluti fœderis vindicarent. Post tantam igitur ignominiam, quâ a Numantinis bis Romani exercitus fuerant subjugati, Publius Scipio Africanus, secundo consul factus, ad Numantiam missus est. Is primum militem vitiosum et ignavum, exercendo magis, quam puniendo, sine aliquâ acerbitate correxit. Tum multas Hispaniæ civitates partim bello cepit, partim in deditionem accepit. Postremo ipsam Numantiam, diu obsessam, fame confecit, et a solo evertit: reliquam provinciam in fidem accepit. { A.U. 619

18.] Eo tempore Attalus rex Asiæ, frater Eumenis, mortuus est, hæredemque populum Romanum reliquit. Ita imperio Romano per testamentum Asia accessit.

19.] Mox etiam Decimus Junius Brutus de Callæcis et Lusitanis triumphavit magnâ gloriâ: et Publius Scipio Africanus de Numantinis secundum triumphum egit decimo quarto anno postquam priorem de Africâ egerat. { A.U. 620

20.] Motum interim in Asiâ bellum est ab Aristonico, Eumenis filio, qui ex concubinâ susceptus fuerat. Is Eumenis frater Attali fuerat. Adversus eum missus pontifex* Publius Licinius Crassus, infinita regum habuit { A.U. 621

* Eodem tempore et consul erat Crassus, et pontifex maximus.

auxilia. Nam et Bithyniæ rex Nicomedes Romanos juvit; et Mithridates Ponticus, cum quo bellum postea gravissimum fuit; et Ariarathes Cappadox, et Pylæmenes Paphlagon. Victus est tamen Crassus in prælio, et interfectus: caput ejus Aristonico oblatum est: corpus Smyrniæ sepultum. Postea Perperna consul Romanus, qui successor Crasso veniebat, auditâ belli fortunâ, ad Asiam celeravit; et acie victum Aristonicum, apud Stratonicen civitatem, quo fugerat, fame ad deditionem compulit. Aristonicus, jussu senatûs, Romæ in carcere strangulatus est: triumphari enim de eo non poterat, quia Perperna apud Pergamum, Romani rediens, diem obierat.

21.] Lucio Cæcilio Metello et Tito Quinctio Flaminino consulibus, Carthago in Africâ jussu senatûs reparata est (quæ nunc manet), annis duobus et viginti postquam a Scipione fuerat eversa. Deducti eo sunt cives Romani.

22.] Anno sexcentesimo vigesimo septimo ab Urbe conditâ, Caius Cassius Longinus, et Sextus Domitius Calvinus, consules, Gallis Transalpinis bellum intulerunt, et Arvernorum tunc nobilissimæ civitati, atque eorum duci Bituito; infinitamque multitudinem juxta Rhodanum fluvium interfecerunt. Præda

{ A.U.
622

{ A.U.
628

ex torquibus Gallorum ingens Romam perlata est. Bituitus se Domitio dedit, atque ab eo Romam deductus est; magnâque gloriâ consules ambo triumphaverunt.

23.] Marco Porcio Catone et Quinto Marcio Rege consulibus, sexcentesimo trigesimo tertio anno ab Urbe conditâ, Narbona in Galliâ colonia deducta est. Postea, Lucio Metello et Quinto Mucio Scævola consulibus, de Dalmatiâ triumphatum est.

{ A.U.
634

{ A.U.
635

24.] Ab Urbe conditâ anno sexcentesimo trigesimo quinto, Caius Cato consul Scordiscis intulit bellum, ignominioseque pugnavit.

{ 638.

25.] Caio Cæcilio Metello et Cnæo Carbone consulibus, duo Metelli fratres eodem die, alterum ex Sardiniâ, alterum ex Thraciâ, triumphum egerunt; nuntiatumque Romæ est, Cimbros e Galliâ in Italiam transisse.

26.] Publio Scipione Nasicâ et Lucio Calpurnio Bestiâ consulibus, Jugurthæ, Numidarum regi, bellum illatum est, quod Adherbalem et Hiempsalem, Micipsæ filios, fratres suos, reges, et populi Romani amicos, interemisisset. Missus adversus eum consul Calpurnius Bestia, corruptus regis pecuniâ, pacem cum eo flagitiosissimam fecit, quæ a senatu improbata est. Postea contra eundem, in-

{ A.U.
641

sequenti anno, Spurius Postumius Albinus profectus est. Is quoque per fratrem ignominiose contra Numidas pugnavit.

27.] Tertio missus Quintus Cæcilius Metellus consul, exercitum ingenti severitate et moderatione correctum, cum nihil in quemquam cruentum faceret, ad disciplinam Romanam reduxit. Jugurtham variis præliis vicit; elephantos ejus occidit, vel cepit; multas civitatis ipsius in deditionem accepit. Et cum jam bello finem positurus esset, successum est ei a Caio Mario. Is Jugurtham, et Bocchum, Mauritanix regem, qui auxilium Jugurthæ ferre cœperat, pariter superavit. Aliquanta et ipse oppida Numidiæ cepit, belloque terminum posuit, capto Jugurthâ per quæstorem suum Cornelium Sullam, ingentem virum, tradente Boccho Jugurtham, qui pro eo ante pugnaverat. A Marco Junio Silano, collegâ Quinti Metelli, Cimbri in Galliâ; et a Minucio Rufo in Macedoniâ Scordisci et Triballi; et a Servilio Cæpione in Hispaniâ Lusitani victi sunt; et duo triumphi de Jugurthâ, primus per Metellum, secundus per Marium, acti sunt. Ante currum tamen Marii Jugurtha cum duobus filiis ductus est catenatus, etrox jussu consulis in carcere strangulatus.

{ A.U.
643

{ A.U.
645

{ A.U.
643

{ A.U.
648

LIBER QUINTUS.

CAP. 1.] DUM bellum in Numidiâ contra Jugurtham geritur, Romani consules, Marcus Manlius et Quintus Cæpio, a Cimbris, et Teutonibus, et Tigurinis, et Ambronibus, (quæ erant Germanorum et Gallorum gentes) victi sunt juxta flumen Rhodanum; et ingenti internecone attriti, etiam castra sua et magnam partem exercitûs perdidērunt. Timor Romæ grandis fuit, quantus vix Hannibalis, tempore Punici belli, ne iterum Galli Romam venirent. Ergo Marius post victoriam Jugurthinam secundo consul est factus; bellumque ei contra Cimbros et Teutonas decretum est. Tertio quoque ei et quarto delatus est consulatus, quia bellum Cimbricum protrahebatur. Sed in quarto consulatu collegam habuit Quintum Lutatium Catulum. Cum Cimbris itaque conflixit, et duobus præliis ducenta millia hostium cecidit, octoginta millia cepit, et ducem eorum Teutobodum; propter quod meritum absens quinto consul est factus.

2.] Interea Cimbri et Teutones, quorum copia adhuc infinita erat, ad Italiam transierunt. Iterum a Caio Mario et Quinto

Catulo contra eos dimicatum est; sed a Catuli parte feliciter. Nam [eo] prælio, quod simul ambo gesserunt, centum et quadraginta millia, aut in pugna, aut in fuga, cæsa sunt; sexaginta millia capta. Romani milites ex utroque exercitu trecenti perierunt. Tria et triginta Cimbris signa sublata sunt. Ex his exercitus Marii duo reportavit; Catuli exercitus triginta et unum. Is belli finis fuit: triumphus utriusque decretus est.

3.] Sexto Julio Cæsare et Lucio Marcio Philippo consulibus, } A.U.
sexcentesimo quinquagesimo nono } 661
anno ab Urbe conditâ, cum prope alia omnia bella cessarent, in Italiâ gravissimum bellum Picentes, Marsi, Pelignique, moverunt; qui, cum annis numerosis jam populo Romano obedirent, tum libertatem sibi æquam adserere cœperunt. Perniciosum admodum hoc bellum fuit. Publius Rutilius consul in eo occisus est, Cæpio, nobilis juvenis, et Porcius Cato, alius consul. Duces autem adversus Romanos Picentibus et Marsis fuerunt Titus Vettius, Hierius Asinius, Titus Herennius, Aulus Cluentius. A Romanis, bene contra eos pugnatum est a Caio Mario, qui sexies consul fuerat, et a Cnæo Pompeio; maxime tamen a Lucio Cornelio Sullâ, qui, inter alia egregia, ita Cluentium, hostium ducem, cum magnis

copiis fudit, ut ex suis unum amitteret. Quadriennio, cum gravi tamen calamitate, hoc bellum tractum est. Quinto demum anno finem accepit per Lucium Cornelium Sullam consulem, cum antea in eodem bello ipse multa strenue, sed prætor, egisset.

4.] Anno Urbis conditæ sexcentesimo sexagesimo secundo, primum Romæ bellum civile commotum est; eodem anno etiam Mithridaticum. Caussam bello civili Caius Marius sexies consul dedit: nam cum Sulla consul, contra Mithridaten gesturus bellum, qui Asiam et Achaiam occupaverat, mitteretur; isque exercitum in Campaniâ paulisper teneret, ut belli Socialis (de quo diximus), quod intra Italiam gestum fuerat, reliquæ tollerentur; Marius affectavit, ut ipse ad bellum Mithridaticum mitteretur. Quâ re Sulla commotus, cum exercitu ad urbem venit. Illic contra Marium et Sulpicium dimicavit. Primus urbem Romam armatus ingressus est, Sulpicium interfecit, Marium fugavit: atque ita consulibus ordinatis in futurum annum Cnæo Octavio et Lucio Cornelio Cinnâ, ad Asiam profectus est.

{ A.U.
664

{ A.U.
665

5.] Mithridates enim (qui Ponti rex erat, atque Armeniam minorem, et totum Ponticum mare in circuitu, cum Bospero, tenebat) primo Nicomedem, amicum populi

Romani, Bithyniâ voluit expellere; senatuique mandavit, bellum se ei propter injurias, quas passus fuerat, illaturum. A senatu responsum est Mithridati, si id faceret, quod bellum a Romanis et ipse pateretur. Quare iratus Cappadociam statim occupavit, et ex eâ Ariobarzanem, regem, et amicum populi Romani, fugavit. Mox etiam Bithyniam invasit et Paphlagoniam, pulsus ex eâ regibus, amicis populi Romani, Pylæmenæ et Nicomede. Inde Ephesum contendit, et per omnem Asiam literas misit, ut, ubicunque inventi essent cives Romani, uno die occiderentur.

6.] Interea etiam Athenæ, civitas Achaia, ab Aristione Atheniensi Mithridati tradita est. Miserat enim jam ad Achaiam Mithridates Archelaum ducem suum, cum centum et viginti millibus equitum ac pedum: per quem etiam reliqua Græcia occupata est. Sulla Archelaum apud Piræum, non longe ab Athenis, obsedit, ipsamque urbem cepit: postea commisso prælio contra Archelaum, ita eum vicit, ut ex centum et viginti millibus vix decem Archelao superessent, ex Sullæ exercitu quatuordecim tantum homines interficerentur. Hac pugna Mithridates cognitâ, septuaginta millia lectissima ex Asiâ Archelao misit, contra quem Sulla iterum commisit. Primo prælio quindecim millia hostium in-

terfecta sunt, filiusque Archelai, Diogenes: secundo omnes Mithridatis copiæ extinctæ sunt. Archelaus ipse triduo nudus in paludibus latuit. Hac re auditâ, Mithridates cum Sullâ de pace agi jussit.

7.] Interim eo tempore Sulla etiam Dardanos, Scordiscos, Dalmatas, et Mædos partim vicit, alios in fidem accepit. Sed cum legati a rege Mithridate, qui pacem petebant, venissent, non aliter se daturum Sulla esse respondit, nisi rex, relictis his, quæ occupaverat, ad regnum suum rediisset. Postea tamen ad colloquium ambo venerunt; pax inter eos ordinata est, ut Sulla, ad bellum civile festinans, a tergo periculum non haberet. Nam dum Sulla in Achaiâ atque Asiâ Mithridaten vincit, Marius, qui fugatus erat, et Cornelius Cinna, unus ex consulibus, bellum in Italia reparârunt; et ingressi urbem Romanam, nobilissimos ex senatu et consulares viros interfecerunt; multos proscripserunt; ipsius Sullæ domo eversâ, filios et uxorem ad fugam compulerunt: universus reliquus senatus, ex urbe fugiens, ad Sullam in Græciam venit, orans, ut patriæ subveniret. Ille in Italiam trajecit, bellum civile gesturus adversus Norbanum et Scipionem consules. Et primo prælio contra Norbanum dimicavit

{ A.U.
668

{ A.U.
665

{ A.U..
669

non longe a Capuâ. Tum septem millia ejus cecidit, sex millia cepit: centum et viginti quatuor suorum amisit. Inde etiam ad Scipionem se convertit, et ante prælium totum ejus exercitum sine sanguine in ditionem accepit.

8.] Sed cum Romæ mutati consules essent, et Marius (Marii filius) ac Papirius Carbo consulatum accepissent; Sulla contra Marium juniorem dimicavit: et, viginti millibus ejus occisis, quadringentos de suis perdidit. Mox etiam Urbem ingressus est. Marium, Marii filium, Præneste persecutus, obsedit, et ad mortem compulit. Rursus pugnam gravissimam habuit contra Lamponium et Carinatem, duces partis Marianæ, ad portam Collinam. Septuaginta millia hostium in prælio contra Sullam fuisse dicuntur. Duodecim millia se Sullæ dediderunt: cæteri in acie, in castris, in fugâ, insatiabili irâ victoris consumpti sunt. Cnæus quoque Carbo, consul alter, ab Arimino ad Siciliam fugit, et ibi per Cnæum Pompeium interfectus est; quem adolescentem Sulla atque annos unum et viginti natum, cognitâ ejus industriâ, traditis exercitibus præfece-
rat, ut secundus a Sullâ haberetur.

9.] Occiso ergo Carbone, Siciliam Pompeius recepit. Transgressus inde ad Africam, Domitium, Marianæ partis ducem,

{ A.U.
670

et Hiarbam, regem Mauritanix, qui Domitio auxilium ferebat, occidit. Post hæc Sulla de Mithridate ingenti gloriâ triumphavit. Cnæus etiam Pompeius, (quod nulli Romanorum tributum erat) quartum et vigesimum annum agens, de Africâ triumphavit. Hunc finem habuerunt duo bella funestissima; Italicum, quod et Sociale dictum est; et civile; quæ ambo tracta sunt per annos decem. Consumserunt ultracentum et quinquaginta millia hominum; viros consulares viginti quatuor, prætorios septem, ædilitios sexaginta, senatores fere ducentos.

{ A.U.
672

{ A.U.
673

LIBER SEXTUS.

CAP. I.] MARCO Æmilio Lepido, Quinto Catulo, consulibus, cum Sulla rempublicam composuisset, bella nova exarserunt; unum in Hispaniâ; aliud in Macedoniâ; tertium in Pamphylîâ et Ciliciâ; quartum in Dalmatiâ. Nam Sertorius, qui partium Marianarum fuerat, timens fortunam cæterorum, qui intererant, ad bellum commovit Hispanias. Missi sunt contra eum duces Quintus Cæ-

{ A.U.
674

cilius Metellus (filius ejus, qui Jugurtham regem vicit), et Lucius Domitius prætor. A Sertorii duce Hirtuleio Domitius occisus: Metellus vario successu contra Sertorium dimicavit. Postea, cum impar pugnae solus Metellus putaretur, Cnæus Pompeius ad Hispanias missus est. Ita, duobus duobus adversis, Sertorius fortunâ variâ sæpe pugnavit. Octavo demum anno a suis occisus est, et finis ei bello datus per Cnæum Pompeium adolescentem, et Quintum Metellum Pium: atque omnes prope Hispaniæ in ditionem populi Romani redactæ sunt.

2.] Ad Macedoniam missus est Appius Claudius post consulatum. Levia prælia habuit contra varias gentes, quæ Rhodopam provinciam incolabant; atque ibi morbo mortuus est. Missus ei successor Caius Scribonius Curio post consulatum. Is Dardanos vicit, et usque ad Danubium penetravit; triumphumque meruit, et intra triennium finem bello dedit.

3.] Ad Ciliciam et Pamphyliam missus est Publius Servilius ex-consule, vir strenuus. Is Ciliciam subegit, Lyciæ urbes clarissimas oppugnavit, et cepit; in his Phaselidem, Olympum, Corycum Ciliciæ. Isauros quoque aggressus ad deditionem redegit; atque intra tri-

{ A.U.
680

{ A.U.
674

{ A.U.
681

{ 674

ennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorum in Tauro iter fecit*. Rever- tens triumphum accepit; et nomen *Isaurici* meruit.

4.] Ad Illyricum missus est Caius Cosconius pro consule: multam partem Dalmatiæ subegit, Salonas cepit, et, composito bello, Romam post biennium rediit.

5.] Iisdem temporibus consul Marcus Æmilius Lepidus, Catuli collega, bellum civile voluit commovere; { A.U. 674
 intra tamen unam æstatem motus ejus oppressus est. Ita uno tempore multi simul triumphii fuerunt, Metelli ex Hispaniâ, Pompeii secundus ex Hispaniâ, Curionis ex Macedoniâ, Servilii ex Isauriâ.

6.] Anno Urbis conditæ sexcentesimo septuagesimo sexto, Lucio Licinio Lucullo et Marco Aurelio Cottâ consulibus, mortuus est Nicomedes, rex Bithyniæ, et testamento populum Romanum fecit hæredem. Mithridates, pace ruptâ, Bithyniam et Asiam rursus voluit invadere. Adversus eum ambo consules missi, variam habuere fortunam. Cotta, apud Chalcedonem victus ab eo acie, etiam intra oppidum coactus est et obsessus. Sed cum se inde Mithridates Cyzicum transtulisset, ut Cyzico captâ totam Asiam

* Id est—cum exercitu Taurum penetravit.

invaderet, Lucullus ei, alter consul, occurrit; ac dum Mithridates in obsidione Cyzici commoratur, ipse eum a tergo obsedit, fameque consumpsit, et multis præliis vicit; postremo Byzantium (quæ nunc Constantinopolis est) fugavit: navali quoque prælio duces ejus Lucullus oppressit. Ita unâ hieme et æstate a Lucullo centum fere millia regis extincta sunt.

7.] Anno urbis Romæ sexcentesimo septuagesimo octavo, Macedonia provinciam Marcus Licinius Lucullus accepit, consobrinus Luculli, qui contra Mithridaten bellum gerebat. Et in Italiâ novum bellum subito commotum est: septuaginta enim quatuor gladiatores, ducibus Spartaco, Crixo, et Cœnomaο, effracto Capuæ ludo, effugerunt; et per Italiam vagantes, pæne non levius bellum in eâ, quam Hannibal moverat, paravere. Nam, multis ducibus, et duobus simul Romanorum consulibus victis, sexaginta fere millium armatorum exercitum congregaverunt: vicitque sunt in Apuliâ a Marco Licinio Crasso proconsule, et post multas calamitates Italiæ, tertio anno, bello huic finis impositus.

8.] Sexcentesimo octogesimo primo Urbis conditæ anno, Publio Cornelio Lentulo et Cnæo Aufidio Oreste

consulibus, duo tantum gravia bella in imperio Romano erant, Mithridaticum et Macedonicum. Hæc duo Luculli agebant, Lucius Lucullus, et Marcus Lucullus. Lucius ergo Lucullus, post pugnam Cyzicenam, quâ vicerat Mithridaten, et navalem, quâ duces ejus oppresserat, persecutus est eum; et, receptâ Paphlagoniâ atque Bithyniâ, etiam regnum ejus invasit: Sinopen et Amison, civitates Ponti nobilissimas, cepit. Secundo prælio apud Cabira civitatem, quo ingentes copias ex omni regno adduxerat Mithridates, cum triginta millia lectissima regis a quinque millibus Romanorum vastata essent, Mithridates fugatus est, et castra ejus direpta. Armenia quoque minor, quam tenuerat, eidem sublata est. Susceptus tamen est Mithridates post fugam a Tigrane, Armeniæ rege, qui tam ingenti gloriâ imperabat, Persas sæpe vicerat, Mesopotamiam occupaverat, et Syriam, et Phœnices partem.

9.] Ergo Lucullus, repetens hostem fugatum, etiam regnum Tigranis, qui Armeniis imperabat, ingressus est: Tigranocerta, civitatem Armeniæ nobilissimam, cepit; ipsum regem cum sexcentis millibus clibanariorum*, et

* Clibanarii vocabantur "cataphracti equites, thoracum muniti tegminibus, et limbis ferreis cincti... quos laminarum circuli tenues, apti corporis flexibus,

centum millibus sagittariorum et armatorum, venientem, octodecim millia militum habens, ita vicit, ut magnam partem Armeniorum deleverit. Inde Nisibin profectus, eam quoque civitatem cum regis fratre cepit. Sed hi, quos in Ponto Lucullus reliquerat cum exercitûs parte, ut regiones victas, et jam Romanorum, tuerentur, negligenter se et avare agentes, occasionem iterum Mithridati in Pontum irrumpendi dederunt, atque ita bellum renovatum est. Lucullo paranti, captâ Nisibi, contra Persas expeditionem, successor est missus.

{ A.U.
684

{ A.U.
685

10.] Alter autem Lucullus, qui Macedoniam administrabat, Bessis primus Romanorum intulit bellum, atque eos ingenti prælio in Hæmo monte superavit: oppidum Uscudamam*, quod Bessi habitabant, eodem die, quo aggressus est, vicit: Cabylen cepit; usque Danubium penetravit. Inde multas supra Pontum positas civitates aggressus est. Illic Apolloniam evertit; Calatin, Parthenopolin, Tomos, Histrum, Bizonen, cepit; belloque confecto, Romam rediit. Ambo tamen

{ 680

ambiebant, per omnia membra diducti." Ammianus, lib. xvi.—"Operimento ferri equi atque homines pariter obsæpti." Nazarius.—Vide etiam Curtium, lib. iii.

* Quæ postea *Hadrianopolis* dicta est.

triumphaverunt; Lucullus, qui contra Mithridaten pugnaverat, majori gloriâ, cum tantorum regnorum victor redisset.

11.] Confecto bello Macedonico, manente Mithridatico, quod, recedente Lucullo, rex collectis auxiliis reparaverat, bellum Creticum ortum est. Ad id missus Cæcilius Metellus, ingentibus præliis intra triennium omnem provinciam cepit, appellatusque est *Creticus*, atque ex insulâ triumphavit. Quo tempore *Libya** quoque Romano imperio per testamentum Apionis, qui rex ejus fuerat, accessit: in quâ inclytæ civitates erant, Berenice, Ptolemæis, Cyrene.

} A.U.
683

} A.U.
656

12.] Dum hæc geruntur, piratæ omnia maria infestabant ita, ut Romanis, toto orbe victoribus, sola navigatio tuta non esset. Quare id bellum Cnæo Pompeio decretum est; quod intra paucos menses, ingenti et felicitate et celeritate, confecit. Mox ei delatum bellum etiam contra regem Mithridaten, et Tigranen: quo suscepto, Mithridaten in Armeniâ minore nocturno prælio vicit, castra diripuit: quadraginta millibus ejus occisis, viginti tantum de exercitu suo perdidit, et duos centuriones. Mithridates

} A.U.
685

* Sola *Cyrenæica*.—Et *Ptolemæus* regis nomen erat, cognomen *Apion*.

cum uxore fugit, et duobus comitibus. Neque multo post, cum in suos sæviret, Pharnacis filii sui apud milites seditione ad mortem coactus, venenum hausit. Hunc finem habuit Mithridates, (periit autem apud Bosporum) vir ingentis industriæ consiliique. Regnavit annis sexaginta, vixit septuaginta duobus: contra Romanos bellum habuit annis quadraginta.

13.] Tigrani deinde Pompeius bellum intulit. Ille se ei dedit, et in castra Pompeii sextodecimo miliario ab Artaxatâ venit; ac diadema suum, cum procubisset ad genua Pompeii, in manibus ipsi collocavit; quod ei Pompeius reposuit, honorificeque eum habitum, regni tamen parte multavit, et grandi pecuniâ. Adempta est ei Syria, Phœnice, Sophene; sex millia præterea talentorum argenti, quæ populo Romano daret, quia bellum sine causâ Romanis commovisset.

14.] Pompeius mox etiam Albanis bellum intulit, et eorum regem Oroden ter vicit: postremo, per epistolas et munera rogatus, veniam ei ac pacem dedit. Iberiæ quoque regem Artocen vicit acie, et in deditioem accepit. Armeniam minorem Deiotaro, Galatiæ regi, donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat. Attalo et Pylæmeni Paphlagoniam reddidit; Aristar-

chum Colchis regem imposuit. Mox Ituræos et Arabas vicit; et cum venisset in Syriam, Seleuciam, vicinam Antiochiæ civitatem, libertate donavit, quod regem Tigranem non recepisset. Antiochensibus obsoles reddidit; aliquantum agrorum Daphnensibus* dedit, quo locus ibi spatiosior fieret, delectatus amœnitate loci, et aquarum abundantia. Inde ad Judæam transgressus, Hierosolyma, caput gentis, tertio mense cepit, duodecim millibus Judæorum occisis, cæteris in fidem acceptis. His gestis, in Asiam se recepit, et finem antiquissimo bello dedit.

{ A.U.
689

15.] Marco Tullio Cicerone oratore et Caio Antonio consulibus, anno ab Urbe conditâ sexcentesimo octogesimo nono, Lucius Sergius Catilina, nobilissimi generis vir, sed ingenii pravissimi, ad delendam patriam conjuravit cum quibusdam, claris quidem, sed audacibus viris. A Cicerone urbe expulsus est: socii ejus, deprehensi, in carcere strangulati sunt. Ab Antonio, altero consule, Catilina ipse prælio victus est, et interfectus.

{ A.U.
690

* Daphne vicus erat juxta Antiochiam (cujus vulgo suburbium vocabatur), insignis luco temploque Apollinis et Dianæ.

16.] Sexcentesimo nonagesimo anno ab Urbe conditâ, Decio Junio Silano et Lucio Murenâ consulibus, Metellus de Cretâ triumphavit; Pompeius de bello Piratico et Mithridatico. Nulla unquam pompa triumphisimilis fuit. Ducti sunt ante ejus curru filii Mithridatis, filius Tigranis, et Aristobulus rex Judæorum: prælata est ingens pecunia, auri atque argenti infinitum pondus. Hoc tempore nullum per orbem terrarum grave bellum erat.

17.] Anno Urbis conditæ sexcentesimo nonagesimo tertio, Caius Julius Cæsar, qui postea imperavit, cum Lucio Bibulo consul est factus. Decreta est ei Gallia, et Illyricum, cum legionibus decem. Is primo vicit Helvetios, qui nunc Sequani appellantur. Deinde vincendo per bella gravissima usque ad Oceanum Britannicum processit. Domuit autem annis novem fere omnem Galliam, quæ inter Alpes, flumen Rhodanum, Rhenum, et Oceanum est, et circuitu patet ad bis et tricies centena millia passuum. Britannis mox bellum intulit; quibus ante eum ne nomen quidem Romanorum cognitum erat; et eos quoque victos, obsidibus acceptis, stipendiarios fecit. Galliæ autem; tributum nomine,

{ A.U.
690
691

{ U.A.
693

{ A.U.
698

annuum* imperavit, sestertiûm quadringenties; Germanosque trans Rhenum aggressus, immanissimis præliis vicit. Inter tot successus ter male pugnavit: apud Arvernos semel præsens, et absens in Germaniâ bis: nam legati ejus duo, Titurius et Aurunculeius, per insidias cæsi sunt.

18.] Circa eadem tempora, anno
 Urbis conditæ sexcentesimo nonagesimo septimo, Marcus Licinius Crassus, collega Cnæi Pompeii Magni in consulatu secundo, contra Parthos missus est: et cum circa Carras contra omina et auspicia dimicasset, a Surenâ, Orodis regis duce, victus, ad postremum interfectus est cum filio, clarissimo et præstantissimo juvene. Reliquiæ exercitûs per Caium Cassium quaestorem servatæ sunt; qui singulari animo perditas res tantâ virtute restituit, ut Perdas, rediens trans Euphratem, crebris præliis vinceret.

19] Hinc jam bellum civile successit, execrandum et lacrymabile; quo, præter

* *Annum* cum *sestertiûm* componi vult cl. Tzschucke. et quam facile et pronum est intelligere *annuum vectigal*, (ut, "tortoribus *annua* præstent." Juven. 6, 9) et sic interpretari—" *annuum* [vectigal] *imperavit*, [scilicet] sestertiûm quadringenties"—id est, ut semper talibus, quadringenties centena millia sestertio-

calamitates, quæ in præliis acciderunt, etiam Romani nominis fortuna mutata est. Cæsar enim, rediens ex Galliâ victor, cœpit poscere alterum consulatum; atque ita, ut sine dubietate aliquâ deferretur: contradictum est a Marcello consule, a Bibulo, a Pompeio, a Catone; jussusque, dimissis exercitibus, ad urbem redire. Propter quam injuriam, ad Arimino, ubi milites congregatos habebat, adversum patriam cum exercitu venit. Consules cum Pompeio, senatusque omnis, atque universa nobilitas, ex urbe fugit, et in Græciam transiit: apud Epirum, Macedoniam, Achaiam, Pompeio duce, senatus contra Cæsarem bellum paravit.

20.] Cæsar vacuum urbem ingressus, dictatorem se fecit. Inde Hispanias petiit. Ibi Pompeii exercitus validissimos et fortissimos cum tribus ducibus, Lucio Afranio, Marco Petreio, Marco Varrone, superavit. Inde regressus, in Græciam transiit; adversum Pompeium dimicavit. Primo prælio victus est et fugatus: evasit tamen; quia, nocte interveniente, Pompeius sequi noluit: dixitque Cæsar, “nec Pompeium scire vincere, et illo tantum die se potuisse superari.” Deinde in Thessaliâ apud Palæopharsalum, productis utrimque ingentibus copiis, dimicaverunt. Pompeii acies ha-

{ A.U.
703

{ A.U.
703

buit quadraginta millia peditum, equites in sinistro cornu sexcentos, in dextro quingentos; præterea totius Orientis auxilia, totam nobilitatem, innumeros senatores, prætorios, consulares, et qui magnorum jam bellorum victores fuissent. Cæsar in acie suâ habuit peditum non integra triginta millia, equites mille.

21.] Nunquam adhuc Romanæ copiæ in unum, neque majores, neque melioribus ducibus, convenerant, totum terrarum orbem facile subacturæ, si contra barbaros ducerentur. Pugnatum tamen est ingenti contentione; victusque ad postremum Pompeius, et castra ejus direpta sunt. Ipse fugatus, Alexandriam petiit, ut a rege Ægypti, cui tutor a senatu datus fuerat propter juvenilem ejus ætatem, acciperet auxilia: qui, fortunam magis quam amicitiam secutus, occidit Pompeium; caput ejus et anulum Cæsari misit: quo conspecto, Cæsar etiam lacrymas fudisse dicitur, tanti viri intuens caput, et generi quondam sui.

22.] Mox Cæsar Alexandriam venit. Ipsi quoque Ptolemæus parare voluit insidias: quâ causâ regi bellum illatum est. Victus, in Nilo periit, inventumque est corpus ejus cum loricâ aureâ. Cæsar, Alexandriâ potitus, regnum Cleopatrx dedit, Ptolemæi sorori, cum quâ consuetudinem

{ A.U.
704

stupri habuerat. Rediens inde Cæsar Pharnacem, Mithridatis Magni filium, qui Pompeio in auxilio apud Thessaliam fuerat, rebellantem in Ponto, atque multas populi Romani provincias occupantem, vicit acie; postea ad mortem coëgit.

{ A.U.
705

23.] Inde Romam regressus tertio se consulem fecit cum Marco Æmilio Lepido, qui et dictatori magister equitum ante annum fuerat. Inde in Africam profectus est, ubi infinita nobilitas cum Jubâ, Mauritaniæ rege, bellum reparaverat. Duces autem Romani erant Publius Cornelius Scipio, ex genere antiquissimo Scipionis Africani, (hic etiam socer Pompeii Magni fuerat) Marcus Petreius, Quintus Varus, Marcus Porcius Cato, Lucius Cornelius Faustus, Sullæ dictatoris filius. Contra hos commisso prælio, post multas dimicationes victor fuit Cæsar. Cato, Scipio, Petreius, Juba, ipsi se occiderunt. Faustus, Pompeii gener, a Cæsare interfectus est.

{ 706

24.] Post annum Cæsar Romam regressus quarto se consulem fecit, et statim ad Hispanias est profectus; ubi Pompeii filii, Cnæus et Sextus, ingens bellum reparaverant. Multa prælia fuerunt; ultimum apud Mundam civitatem; in quo adeo Cæsar pæne victus est,

{ A.U.
707

ut, fugientibus suis, se voluerit occidere; ne, post tantam rei militaris gloriam, in potestatem adolescentium, natus annos sex et quinquaginta, veniret. Denique reparatis suis vicit. Ex Pompeii filiis major occisus est, minor fugit.

25.] Inde Cæsar, bellis civilibus toto orbe compositis, Romam rediit; agere insolentius cœpit, et contra consuetudinem Romanæ libertatis. Cum ergo et honores ex suâ voluntate præstaret, qui a populo antea deferebantur, nec senatui ad se venienti adsurgeret, aliaque regia ac pæne tyrannica faceret; conjuratum est in eum a sexaginta vel amplius senatoribus equitibusque Romanis. Præcipui fuerunt inter conjuratos duo Bruti (ex eo genere Bruti, qui primus Romæ consul fuerat, et reges expulerat), Caius Cassius, et Servilius Casca. Ergo Cæsar, cum senatûs die inter cæteros venisset ad curiam, tribus et viginti vulneribus confossus est.

{ A.U.
708

LIBER SEPTIMUS.

CAP. I.] ANNO Urbis septingentesimo fere ac nono, interfecto Cæsare, bella civilia reparata sunt: percussoribus enim Cæsaris senatus favebat; Antonius consul, partium Cæsaris, civilibus bellis opprimere eos conabatur. Ergo, turbatâ republicâ, multa Antonius scelera committens, a senatu hostis judicatus est. Missi ad eum persequendum duo consules, Pansa et Hirtius, et Octavianus adolescens, annos decem et octo natus, Cæsaris nepos, quem ille testamento hæredem reliquerat, et nomen suum ferre jusserat. Hic est, qui postea Augustus est dictus, et rerum potitus. Quare profecti contra Antonium tres duces vicerunt eum. Evenit tamen, ut victores consules ambo morerentur. Quare tres exercitus uni Cæsari Augusto paruerunt.

{ A.U.
708

{ A.U.
709

2.] Fugatus Antonius, amisso exercitu, confugit ad Lepidum, qui Cæsaris magister equitum fuerat, et tum copias militum grandes habebat; a quo susceptus est. Mox, Lepido operam dante, Cæsar cum Antonio pacem fecit; et (quasi vindicaturus patris sui mortem, a quo per testamentum fuerat adoptatus) Romam cum exercitu

profectus, extorsit, ut sibi vigesimo anno consulatus daretur. Senatum proscrispsit, cum Antonio et Lepido, et rempublicam armis tenere coepit. Per hos etiam Cicero orator occisus est, multique alii nobiles.

3.] Interea Brutus et Cassius, interfectores Cæsaris, ingens bellum moverunt: erant enim per Macedoniam et Orientem multi exercitus, quos occupaverant. Profecti igitur contra eos Cæsar Octavianus Augustus et Marcus Antonius (remanserat enim ad defendendam Italiam Lepidus) apud Philippos, Macedoniæ urbem, contra eos pugnaverunt. Primo prælio victi sunt Antonius et Cæsar; periit tamen dux nobilitatis Cassius: secundo Brutum, et infinitam nobilitatem, quæ cum illis bellum gesserat, victam interfecerunt. Ac sic inter eos divisa est respublica, ut Augustus Hispanias, Gallias, et Italiam teneret; Antonius Asiam, Pontum, Orientem. Sed in Italiâ Lucius Antonius consul bellum civile commovit, frater ejus, qui cum Cæsare contra Brutum Cassiumque dimicaverat. Is apud Perusium, Tusciæ civitatem, victus et captus est, neque occisus.

{ A.U.
710

{ A.U.
712

4.] Interim a Sexto Pompeio, Cnæi Pompeii Magni filio, ingens bellum in Siciiliâ commotum est, his, qui superfuerant ex partibus Brutii Cassique, ad eum con-

fluentibus. Bellatum per Cæsarem Augustum Octavianum, et Marcum Antonium, adversus Sextum Pompeium. Pax postremo convenit. { A.U. 713

5.] Eo tempore Marcus Agrippa in Aquitaniâ rem prospere gessit: et Lucius Ventidius Bassus irrumpentes in Syriam Persas tribus præliis vicit. Pacorum, regis Orodis filium, interfecit eo ipso die, quo olim Orodes, Persarum rex, per ducem Surenam, Crassum occiderat. Hic primus de Parthis justissimum triumphum Romæ egit. { A.U. 714

6.] Interim Pompeius pacem rupit; et navali prælio victus, fugiens ad Asiam, interfectus est. Antonius, qui Asiam Orientemque tenebat, repudiatâ sorore Cæsaris Augusti Octaviani, Cleopatram, reginam Ægypti, duxit uxorem. Contra Persas ipse etiam pugnavit; primis eos præliis vicit; regrediens tamèn fame et pestilentiâ laboravit. Et cum instarent Parthi fugienti, ipse pro victo recessit. { A.U. 716

7.] Hic quoque ingens bellum civile commovit, cogente uxore Cleopatrà, reginâ Ægypti, dum cupiditate muliebri optat etiam in Urbe regnare. Victus est ab Augusto navali pugnâ clarâ et illustri apud Actium, qui locus in Epiro est: ex quâ fugit in Ægyptum; { A.U. 721

et, desperatis rebus, cum omnes ad Augustum transirent, ipse se interemit: Cleopatra sibi aspidem admisit, et veneno ejus extincta est. Ægyptus per Octavianum Augustum imperio Romano adjecta est, præpositusque Cnæus Cornelius Gallus. Hunc primum Ægyptus Romanum judicem habuit.

8.] Ita bellis toto orbe confectis, Octavianus Augustus Romam rediit, duodecimo anno, *quam consul fuerat. Ex eo rempublicam per quadraginta et quatuor annos solus obtinuit. Ante enim duodecim annis cum Antonio et Lepido tenuerat. Ita ab initio principatûs ejus usque ad finem, quinquaginta sex anni fuere. Obiit autem septuagesimo sexto anno, morte communi, in oppido Campaniæ Atellâ. Romæ in campo Martio sepultus est—vir, qui non immerito ex maximâ parte Deo similis est putatus; neque enim facile ullus eo aut in bellis felicior fuit, aut in pace moderatior. Quadraginta quatuor annis, quibus solus gessit imperium, civilissime vixit; in cunctos liberalissimus, in amicos fidissimus; quos tantis evexit honoribus, ut pæne æquaret fastigio suo.

{ A.U.
723

9.] Nullo tempore res Romana magis floruit. Nam, exceptis civilibus bellis, in

* Vide lib. iv. cap. 12.

quibus invictus fuit, Romano adjecit imperio Ægyptum, Cantabriam, Dalmatiam, sæpe ante victam, sed penitus tunc subactam, Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Rhætiam, Vindelicos, et Salassos in Alpibus; omnes Ponti maritimas civitates; in his nobilissimas Bosporum et Panticapæon. Vicit autem præliis Dacos; Germanorum ingentes copias cecidit; ipsos quoque trans Albim fluvium submovit, qui in barbarico longe ultra Rhenum est. Hoc tamen bellum per Drusum privignum suum administravit, sicut per Tiberium, privignum alterum, Pannonicum. Quo bello quadraginta millia captivorum ex Germaniâ transtulit, et supra ripam Rheni in Galliâ collocavit. Armeniam a Parthis recepit: obsides (quod nulli antea) Persæ ei dederunt: reddiderunt etiam signa Romana, quæ Crasso victo ademerant.

10.] Scythæ, et Indi, quibus antea Romanorum nomen incognitum fuerat, munera et legatos ad eum miserunt. Galatia quoque sub hoc provincia facta est, cum antea regnum fuisset: primusque eam Marcus Lollius pro prætore administravit. Tanto autem amore etiam apud barbaros fuit, ut reges, populi Romani amici, in honorem ejus conderent civitates, quas Cæsareas nominarent: sicut in Mauritanîâ a rege Jubâ; et in Palæstinâ, quæ nunc

urbs est clarissima. Multi autem reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur; et habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculum vel equum ipsius cucurrerunt. Moriens Divus appellatus est. Rempublicam beatissimam Tiberio successori reliquit, qui privignus ei, mox gener, postremo adoptione filius fuerat.

{ A.U.
755

11.] Tiberius ingenti socordiâ imperium gessit, gravi crudelitate, scelestâ avaritiâ, turpi libidine.

{ A.C.
14*

Nam nusquam ipse pugnavit: bella per legatos suos gessit: quosdam reges, per blanditias ad se evocatos, nunquam remisit; in quibus Archelaum Cappadocem, cujus etiam regnum in provinciæ formam redegit, et maximam civitatem appellari nomine suo jussit, quæ nunc Cæsarea dicitur, cum Mazaca antea vocaretur. Hic tertio et vigesimo imperii anno, ætatis septuagesimo octavo, ingenti omnium gaudio, mortuus est in Campaniâ.

12.] Successit ei Caius Cæsar, cognomento Caligula, Drusi, privigni Augusti, et ipsius Tiberii, nepos, sceleratissimus, ac funestissimus; et qui etiam Tiberii dede-

* Numerus annorum, qui deinceps adpositi sunt in margine, a Christo nato ducitur. Cui si addideris 751, habebis annum Cætonianum Urbis conditæ ex Chronologiâ Dodwelli.

cora purgaverit. Bellum contra Germanos suscepit; et ingressus Sueviam, nihil strenue fecit. Stupra sororibus intulit; ex unâ etiam filiam agnovit*. Cum adversum cunctos ingenti avaritiâ, libidine, crudelitate sæviret, interfectus in Palatio est, anno ætatis suæ vigesimo nono, imperii tertio, mense decimo, dieque octavo.

{ A.C.
41

13.] Post hunc Claudius fuit, patruus Caligulæ, Drusi, qui, apud Mogontiacum monumentum habet, filius; cujus et Caligula nepos erat. Hic medie imperavit, multa gerens tranquille atque moderate, quædam crudeliter et insulse. Britannicæ bellum intulit, quam nullus Romanorum post Julium Cæsarem attingerat: eâque devictâ per Cnæum Sentium, et Aulum Plautium, illustres et nobiles viros, triumphum celebrem egit. Quasdam insulas etiam, ultra Britanniam in Oceano positas, Romano imperio addidit, quæ appellantur Orcades; filioque suo Britannici nomen imposuit. Tam civilis autem circa quosdam amicos exstitit, ut etiam Plautium, nobilem virum, qui in expeditione Britannicâ multa egregie fecerat, triumphantem ipse prosequeretur, et conscendenti Capitolium lævus incederet.

{ A.C.
43

* Suam esse prolem agnovit—ab se genitam professus est.

Is vixit annos quatuor et sexaginta; imperavit quatuordecim; post mortem consecratus est, Divusque appellatus. { A.C. 54

14.] Successit huic Nero, Caligulæ avunculo suo simillimus, qui imperium Romanum et deformavit et diminuit; inusitatae luxuriæ, sumtuumque, ut qui, exemplo Caii Caligulæ, calidis et frigidis lavaret unguentis; retibus aureis piscaretur, quæ blatteis funibus extrahebat. Infinitam partem senatûs interfecit; bonis omnibus hostis fuit. Ad postremum se tanto dedecore prostituit, ut et saltaret et cantaret in scenâ, cihtarædico habitu vel tragico. Parricidia multa commisit, fratre, uxore, matre interfectis. Urbem Romam incendit, ut spectaculi ejus imaginem cerneret, quali olim Troja capta arserat. In re militari nihil omnino ausus, Britanniam pæne amisit; nam duo sub hoc nobilissima oppida capta illic atque eversa sunt. Armeniam Parthi sustulerunt, legionesque Romanas sub jugum miserunt. Duæ tamen provinciæ sub eo factæ sunt: Pontus Polemoniacus, cedente rege Polemone; et Alpes Cotticæ, Cottio rege defuncto.

15.] Per hæc Romano orbi exsecrabilis, ab omnibus simul destitutus, et a senatu hostis judicatus, cum quæreretur ad pœnam

(quæ pœna erat talis, ut nudus per publicum ductus, furcâ capiti ejus insertâ, virgis usque ad mortem cæderetur, atque ita præcipitaretur de saxo) e Palatio fugit, et in suburbano se liberti sui (quod inter Salariam et Nomentanam viam, ad quartum urbis milliarium) interfecit. Ædificavit Romæ thermas, quæ, ante Neronianæ dictæ, nunc Alexandrinæ* appellantur. Obiit trigesimo et altero† ætatis anno, imperii quarto decimo; atque in eo omnis familia Augusti consumpta est.

{ A.C.
68

16.] Huic Servius‡ Galba successit, antiquissimæ nobilitatis senator, cum septuagesimum et tertium annum ageret ætatis, ab Hispanis et Gallis imperator electus, mox ab universo exercitu libenter acceptus. Nam privata ejus vita insignis fuerat militaribus et civilibus rebus: sæpe consul, sæpe pro consule, frequenter dux in gravissimis bellis. Hujus breve imperium fuit, et quod bona haberet exordia, nisi ad severitatem propensior videretur. Insidiis

* De nomine imperatoris Alexandri Severi.

† *Alterum*, hoc loco, (ut in lib. i. cap. 18) nonnulli pro *secundo* accipiendum censent; quandoquidem *trigesimum secundum* ætatis annum diserte indicat Suetonius, in Nerone, cap. ult.

‡ *Servius* prænomen, non, ut vulgo, *Sergius*, quod gentile nomen erat.

tamen Othonis occisus est, imperii mense septimo, jugulatus in foro Romæ, sepultusque in hortis suis, qui sunt Aureliâ viâ, non longe ab urbe Româ.

{ A.C.
69

17.] Otho, occiso Galbâ, invasit imperium, materno genere nobilior quam paterno, neutro tamen obscuro. In privatâ vitâ mollis, et Neronis familiaris, in imperio documentum sui non potuit ostendere. Nam cum, iisdem temporibus, quibus Otho Galbam occiderat, etiam Vitellius factus esset a Germanicianis exercitibus imperator, bello contra eum suscepto, cum apud Betricum in Italiâ levi prælio victus esset, ingentes tamen copias ad bellum haberet, sponte semet-ipsum occidit, petentibus militibus, ne tam cito de belli desperaret eventu, cum tanti se non esse dixisset, ut propter eum civile bellum commoveretur. Voluntariâ morte obiit, trigesimo et octavo ætatis anno, nonagesimo et quinto imperii die.

{ A.C.
69

18.] Dein Vitellius imperio potitus est, familiâ honoratâ magis, quam nobili; nam pater ejus, non admodum clare natus, tres tamen ordinarios* gesserat consulatus.

* Qui Kalendis Januariis consulatum inibant, annoque nomen dabant, *ordinarii* consules vocantur, antiquo more, quem primus turbavit Julius Cæsar. (Sueton. in vitâ, cap. 76.) Inde *suffecti* prodierunt,

Hic cum multo dedecore imperavit, et gravi sævitiâ notabilis, præcipue ingluvie et voracitate; quippe cum de die sæpe quarto vel quinto feratur epulatus. Notissima certe cœna memoriæ mandata est, quam ei Vitellius frater exhibuit; in quâ, super cæteros suntus, duo millia piscium, septem avium millia, apposita traduntur. Hic cum Neroni similis esse vellet, atque id adeo præ se ferret, ut etiam exsequias* Neronis, quæ humiliter sepultæ fuerant, honoraret, a Vespasiani ducibus occisus est, interfecto prius Sabino, Vespasiani imperatoris fratre, quem cum Capitolio incendit. Interceptus autem est, et cum magno dedecore tractus per urbem Romam publice, nudus, erectâ comâ et capite, subjecto ad mentum gladio, stercore in vultum et pectus ab omnibus obviis appetitus; postremo jugulatus, et in Tiberim dejectus, etiam communi caruit sepulturâ. Periit autem ætatis anno septimo

} A. C.
} 69

quos ordinariis solebant Augusti ex arbitrio substituere in aliquot menses, ut ad plures perveniret honor.

* *Exsequiæ proprie pompa funebris, officium funebre*:—*ossa* vero et *cineres* (de quibus hoc loco agitur) *reliquias* vocare mos erat; quapropter *reliquias* legendum censent doctorum nonnulli, et hic, et in lib. ix. cap. 2.—Notanda tamen est, ut apud poëtas, sic et apud Eutropium, haud absimilis verbi "*funus*" abusio; scilicet, "*funus* ejus . . . ignobiliter est *sepultum*." Lib. vii. cap. 23.

et quinquagesimo; imperii mense octavo, et die uno.

19.] Vespasianus huic successit, factus apud Palæstinam imperator; princeps obscure quidem natus, sed optimis comparandus, privatâ vitâ illustris, ut qui a Claudio in Germaniam, deinde in Britanniam missus, tricies et bis cum hoste conflixerit; duas validissimas gentes, viginti oppida, insulam Vectam, Britannix proximam, imperio Romano adjecerit. Romæ se in imperio moderatissime gessit: pecuniæ tantum avidior fuit, ita ut eam nulli injuste auferret; quam cum omni diligentix provisione colligeret, tamen studiosissime largiebatur, præcipue indigentibus. Nec facile ante eum cujusquam principis vel major est liberalitas comperta, vel justior. Placidissimæ lenitatis, ut qui majestatis quoque contra se reos non facile puniret ultra exsiliî pœnam. Sub hoc, Judæa Romano accessit imperio; et Hierosolyma, (quæ fuit urbs nobilissima Palæstinæ) Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, (quæ liberæ ante hoc tempus fuerant,) item Thraciam, Ciliciam, Commagenen (quæ sub regibus amicis egerant) in provinciarum formam redegit.

{ A.C.
70

20.] Offensarum et inimicitiarum immemor fuit: convicia, a caussidicis et philosophis in se dicta, leniter tulit: dili-

gens tamen coërcitor disciplinæ militaris. Hic cum Tito filio de Hierosolymis triumphavit. Per hæc cum senatui et populo, postremo cunctis, amabilis ac jucundus esset, profluvio ventris extinctus est in villâ propriâ, circa Sabinos, annum ætatis agens sexagesimum nonum, imperii nonum, et diem septimum; atque inter divos relatus est. Genituram filiorum ita cognitam habuit, ut, cum multæ contra eum conjurationes fierent, quas patefactas ingenti dissimulatione contempsit, in senatu dixerit, “aut filios sibi successuros, aut neminem.”

31. Huic Titus filius successit, qui et ipse Vespasianus est dictus, vir omnium virtutum genere mirabilis adeo, ut *amor et delicia humani generis* diceretur; facundissimus, bellicosissimus, moderatissimus: causas Latine egit; poëmata et tragœdias Græce composuit. In oppugnatione Hierosolymorum sub patre militans, duodecim propugnatores duodecim sagittarum ictibus confixit. Romæ tantæ civilitatis in imperio fuit, ut nullum omnino puniret; convictos adversum sese conjurationis ita dimiserit, ut in eâdem familiaritate, quâ antea, haberit. Facilitatis et liberalitatis tantæ fuit, ut, cum nulli quidquam negaret, et ab amicis reprehenderetur, responderit, “nullum tristem debere ab imperatore discedere;” præterea cum quodam die in cœnâ recorda-

tus fuisset, nihil se illo die cuiquam præstitisse, dixerit: “*Amici, hodie diem perdididi.*”

Hic Romæ amphitheatrum ædificavit, et quinque millia ferarum in dedicatione ejus occidit. { A.C. 80

22.] Per hæc inusitato favore dilectus morbo periit in eâ, quâ pater, villâ, post biennium, menses octo, dies viginti, quam imperator erat factus, ætatis anno altero et quadragesimo. Tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes tamquam in propriâ doluerint orbitate. Senatus, obitu ipsius circa vesperam nuntiato, nocte irrupit in curiam, et tantas ei mortuo laudes gratiasque congegessit, quantas nec vivo unquam egerat, nec præsentis. Inter divos relatus est. { 81

23.] Domitianus mox accepit imperium, frater ipsius junior, Neroni, aut Caligulæ, aut Tiberio similior, quam patri vel fratri suo. Primis tamen annis moderatus in imperio fuit: mox ad ingentia vitia progressus, libidinis, iracundiæ, crudelitatis, avaritiæ, tantum in se odii concitavit, ut merita et patris et fratris aboleret. Interfecit nobilissimos ex senatu: dominum se et deum primus appellari jussit: nullam sibi nisi auream et argenteam statuam in Capitolio poni passus est: consobrinos suos interfecit: superbia quoque in eo execrabilis fuit. Expeditiones quatuor habuit;

unam adversum Sarmatas; alteram
 adversum Cattos, duas adversum } A. C.
 Dacos. De Dacis Cattisque du- } 84
 plicem triumphum egit: de Sarmatis solam
 lauream usurpavit. Multas tamen calami-
 tates iisdem bellis passus est: nam in Sar-
 matiâ legio ejus cum duce interfecta; et a
 Dacis Oppius Sabinus consularis, et Cor-
 nelius Fuscus, præfectus prætorio, cum
 magnis exercitibus occisi sunt. Romæ
 quoque multa opera fecit: in his Capito-
 lium, et Forum transitorium, Odeum, Di-
 vorum Porticus, Iseum, Serapeum, ac
 Stadium. Verum cum ob scelera universis
 exosus esse cœpisset, interfectus est suo-
 rum conjuratione in Palatio, anno ætatis
 quadragesimo quinto, imperii quinto deci-
 mo. Funus ejus cum ingenti dedecore per
 vespillones exportatum, et ignobiliter est
 sepultum.

LIBER OCTAVUS.

CAP. 1.] ANNO octingentesimo et
 quinquagesimo ab Urbe conditâ,
 Vetere et Valente consulibus, res- } A. C.
 publica ad prosperrimum statum } 69
 rediit, bonis principibus ingenti felicitate

commissa. Domitiano enim, exitiabili tyranno, Nerva successit, vir in privatâ vitâ moderatus et strenuus; nobilitatis mediæ; qui senex admodum, operam dante Petronio Secundo, præfecto prætorio, item Parthenio interfectore Domitiani, imperator factus, æquissimum se et civilissimum præbuit. Reipublicæ divinâ provisione consuluit, Trajanum adoptando. Mortuus est Romæ post annum et quatuor menses imperii sui, ac dies octo; ætatis septuagesimo et altero anno; atque inter divos relatus est.

{ A. C.
98

2.] Successit ei Ulpus Crinitus Trajanus, natus Italicæ in Hispaniâ, familiâ antiquâ magis quam clarâ: nam pater ejus primum consul fuit. Imperator autem apud Agrippinam in Galliis factus est. Rempublicam ita administravit, ut omnibus principibus merito præferatur. Inusitatæ civilitatis et fortitudinis fuit. Romani imperii, quod, post Augustum, defensum magis fuerat quam nobiliter ampliatum, fines longe lateque diffudit: urbes trans Rhenum in Germaniâ reparavit; Daciam, Decebalo victo, subegit, provinciâ trans Danubium factâ in his agris, quos nunc Thaiphali habent, Victoali, et Theruingi. Ea provincia decies centena millia passuum in circuitu tenuit.

{ A. C.
106

3.] Armeniam, quam occupaverant Parthi, recepit, Parthamaspire occiso, qui eam tenebat. Albanis regem dedit. Iberorum regem, et Sauromatarum, et Bosporanorum, et Arabum, et Osdroënorum, et Colchorum, in fidem accepit. Corduenos, Marcomedos occupavit: et Anthemusiam, magnam Persidis regionem; Seleuciam et Ctesiphontem, Babylonem et Messenios, vicit ac tenuit: usque ad Indiæ fines et mare rubrum accessit; atque ibi tres provincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam, cum his gentibus, quæ Madenam attingunt. Arabiam postea in provinciæ formam redegit. In mari rubro classem instituit, ut per eam Indiæ fines vastaret.

{ A.C.
114

{ A.C.
105

4.] Gloriam tamen militarem civilitate et moderatione superavit, Romæ et per provincias æqualem se omnibus exhibens: amicos salutandi causâ frequentans, vel ægrotantes, vel cum festos dies habuissent; convivia cum iisdem indiscreta vicissim habens; sæpe in vehiculis eorum sedens; nullum senatorum lædens; nihil injustum ad augendum fiscum agens; liberalis in cunctos; publice privatimque ditans omnes et honoribus augens, quos vel mediocri familiaritate cognovisset; orbem terrarum ædi-

ficans*; multas immunitates civitatibus tribuens; nihil non tranquillum et placidum agens; adeo ut omni ejus ætate unus senator damnatus sit; at is tamen per senatum, ignorante Trajano. Ob hæc per orbem terrarum Deo proximus, nihil non venerationis meruit et vivus et mortuus.

5.] Inter alia dicta, hoc ipsius fertur egregium. Amicis enim culpantibus, quod nimis circa omnes communis† esset, respondit: “ talem se imperatorem esse privatis, quales esse sibi imperatores privatus optâset.” Post ingentem igitur gloriam, belli domique quæsitam, e Perside rediens, apud Seleuciam Isauriæ profluvio ventris extinctus est. Obiit autem ætatis anno sexagesimo tertio, mense no- } A. C.
no, et die quarto; imperii anno un- } 116
devigesimo, mense sexto, die quindecimo. Inter divos relatus est, solusque omnium intra urbem sepultus. Ossa ejus, collocata in urnâ aureâ, in foro quod ædificavit, sub columnâ sita sunt, cujus altitudo centum quadraginta quatuor pedes habet. Hujus tantum memoriæ delatum est, ut usque ad nostram ætatem non aliter in senatu principibus acclametur, nisi “ Felicior Au-

* Id est, *per totum orbem opera publica exstruens.*

† Vide Cornel. Nepotem, in Attico, cap. 3.—
“ *communis infimis.*”

gusto, melior Trajano!" Adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, ut vel adsentantibus, vel vere laudantibus, occasionem magnificentissimi præstet exempli.

6.] Defuncto Trajano, Ælius Hadrianus creatus est princeps, (sine aliquâ quidem voluntate Trajani, sed operam dante Plotinâ, Trajani uxore; nam eum Trajanus, quamquam consobrinæ filium, vivus noluerat adoptare) natus et ipse Italicæ in Hispaniâ; qui, Trajani gloriæ invidens, statim provincias tres reliquit, quas Trajanus addiderat; et de Assyriâ, Mesopotamiâ, et Armeniâ revocavit exercitus, ac finem imperii esse voluit Euphratem. Idem de Daciâ facere conatum, amici deterruerunt, ne multi cives Romani barbaris traderentur; propterea quod Trajanus, victâ Daciâ, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat, ad agros et urbes colendas. Dacia enim, diuturno bello Decebali, viris fuerat exhausta.

7.] Pacem tamen omni tempore imperii sui habuit; semel tantum per præsidem dimicavit; orbem Romanum circumiit; multa ædificavit. Facundissimus Latino sermone, Græco eruditissimus fuit: non magnam clementiæ gloriam habuit; diligentissimus tamen circa ærarium, et militum disciplinam. Obiit in Campaniâ, major sex-

agenario, imperii anno vigesimo primo, mense decimo, die vigesimo nono. Senatus ei tribuere noluit divinos honores: tamen cum successor ipsius Titus Aurelius Fulvius Antoninus hoc vehementer exigeret, et universi senatores palam resisterent, tandem obtinuit.

8.] Ergo Hadriano successit Titus Antoninus Fulvius Boionius, idem etiam Pius nominatus; genere claro, sed non admodum vetere; vir insignis, et qui merito Numæ Pompilio conferatur, ita ut Romulo Trajanus æquatur. Vixit ingenti honestate privatus; majori, in imperio; nulli acerbus, cunctis benignus. In re militari moderatâ gloriâ, defendere magis provincias, quam amplificare studens; viros æquissimos ad administrandam rempublicam quærens; bonis honorem habens; improbos sine aliquâ acerbitate detestans; regibus amicis venerabilis non minus, quam terribilis; adeo ut barbarorum plurimæ nationes, depositis armis, ad eum controversias suas litesque deferrent, sententiæque ejus parerent. Hic, ante imperium ditissimus, opes quidem omnes suas stipendiis militum, et circa amicos liberalitatibus, minuit; verum ærarium opulentum reliquit. Pius propter clementiam dictus est.

Obiit apud Lorium, villam suam, milliario ab urbe duodecimo, vitæ

{ A. C.
161

anno septuagesimo tertio, imperii vigesimo tertio, atque inter divos relatus est, et merito consecratus.

9.] Post hunc imperavit Marcus Antoninus Verus, (haud dubie nobilissimus; quippe cum ejus origo paterna a Numâ Pompilio, materna a Sallentino rege penderet,) et cum eo Lucius Antoninus Verus. Tumque primum Romana respublica duobus, æquo jure imperium administrantibus, paruit; cum, usque ad eos, singulos semper habuisset Augustos.

10.] Hi et genere inter se conjuncti fuerunt, et adfinitate: nam Verus Antoninus Marci Antonini filiam in matrimonium habuit; Marcus autem Antoninus gener Antonini Pii fuit per uxorem Galeriam Faustina juniorem, consobrinam suam. Hi bellum contra Parthos gesserunt, qui post victoriam Trajani tum primum rebellaverant. Verus Antoninus ad id profectus est; qui Antiochiæ et circa Armeniam agens, multa per duces, et ingentia, patravit: Seleuciam, Assyriæ urbem nobilissimam, cum quadraginta millibus hominum cepit: Parthicum triumphum revexit; cum fratre eodemque socero triumphavit. Obiit tamen in Venetiâ, cum a Concordiâ civitate Altinum proficisceretur, et cum fratre in vehiculo sederet, subito sanguine ictus—casu morbi, quem Græci apo-

{ A.C.
169

plexin vocant; vir ingenii parum civilis, reverentiâ tamen fratris nihil unquam atrox ausus. Cum obiisset undecimo imperii anno, inter deos relatus est.

11.] Post eum Marcus Antoninus solus rempublicam tenuit, vir, quem mirari facilius quis, quam laudare, possit. A principio vitæ tranquillissimus; adeo ut in infantiâ quoque vultum nec ex gaudio nec ex mœrore mutaret; philosophiæ deditus Stoicæ; ipse etiam non solum vitæ moribus, sed etiam eruditione, philosophus; tantæ admirationis adhuc juvenis, ut eum successorem paraverit Hadrianus relinquere: adoptato tamen Antonino Pio, generum esse ei idcirco voluerit, ut hoc ordine ad imperium perveniret.

12.] Institutus est ad philosophiam per Apollonium Chalcedonium; ad scientiam literarum Græcarum, per Sextum Chæronensem, Plutarchi nepotem. Latinas autem literas eum Fronto, orator nobilissimus, docuit. Hic cum omnibus Romæ æquo jure egit, ad nullam insolentiam elatus imperii fastigio; liberalitatis promptissimæ: provincias ingenti benignitate et moderatione tractavit. Contra Germanos eo principe res feliciter gestæ sunt. Bel-
 lum ipse unum gessit Marcoman-
 nicum; sed quantum nullâ me-
 moriâ fuit, adeo ut Punicis conferatur:

{ A.C.
 { 172

nam eo gravius est factum, quod universi exercitus Romani perierant. Sub hoc enim tantus casus pestilentiae fuit, ut, post victoriam Persicam, Romae ac per Italiam provinciasque, maxima hominum pars, militum omnes fere copiae, languore defecerint.

13.] Ingenti ergo labore et moderatione, cum apud Carnuntum jugi triennio perseverasset, bellum Marcomanicum confecit, quod cum his Quadi, Vandali, Sarmatae, Suevi, atque omnis barbaria commoverat: multa hominum millia interfecit: ac Pannoniis servitio liberatis, Romae rursus cum Commodo Antonino, filio suo, quem jam Caesarem fecerat, triumphavit. Ad hujus belli usum aëratio exhausto, cum largitiones nullas haberet, neque indicere provincialibus aut senatui aliquid vellet, instrumentum regii cultus, facta in foro divi Trajani sectione, distraxit—vasa aurea, pocula crystallina et murrhina, uxoriam ac suam sericam et auream vestem, multa ornamenta gemmarum: ac per duos continuos menses ea venditio habita est, multumque auri redactum. Post victoriam tamen emtoribus pretia restituit, qui redere comparata voluerunt: molestus nulli fuit, qui maluit semel emta retinere.

14.] Hic permisit viris clarioribus, ut convivia eodem cultu, quo ipse, et ministris similibus, exhiberent. In editione

mūnerum post victoriam adeo magnificus fuit, ut centum simul leones exhibuisse tradatur. Cum igitur fortunatam rempublicam et virtute et mansuetudine reddidisset, obiit octodecimo imperii anno, vitæ sexagesimo primo; et, omnibus certatim adnitentibus, inter divos relatus est.

{ A. C.
180

15.] Hujus successor Lucius Antoninus Commodus nihil paternum habuit, nisi quod contra Germanos feliciter et ipse pugnavit. Septembrem mensem ad nomen suum transferre conatus est, ut Commodus diceretur. Sed luxuriâ et obscœnitate depravatus, gladiatoriiis armis sæpissime in ludo, deinceps etiam in amphitheatro, cum hujusmodi hominibus sæpe dimicavit. Obiit morte subitâ, atque adeo, ut strangulatus, vel veneno interfectus, putaretur; cum annis duodecim post patrem, et octo mensibus, imperâsset; tantâ execratione omnium, ut hostis humani generis etiam mortuus judicaretur.

{ A. C.
183

{ A. C.
192

16.] Huic successit Pertinax (grandævus jam, ut qui septuagenariam attigisset ætatem; præfecturam urbi tum agens), ex senatûs-consulto imperare jussus. Octogesimo imperii die, prætorianorum militum seditione, et Juliani scelere, occisus est.

{ A. C.
193

17.] Post eum Salvius Julianus rempublicam invasit, vir nobilis et jure peritissimus; nepos Salvii Juliani, qui sub divo Hadriano *perpetuum* composuit *edictum*. Victus est a Severo apud Mulvium pontem, interfectus in Palatio. Vixit mensibus septem, postquam cœperat imperare.

18.] Hinc imperii Romani administrationem Septimius Severus accepit, oriundus ex Africâ, provinciâ Tripolitanâ, oppido Lepti. Solus, omni memoriâ et ante et postea, ex Africâ imperator fuit. Hic primum fisci advocatus, mox militaris tribunus, per multa deinde ac varia officia atque honores, usque ad administrationem totius reipublicæ venit. Pertinacem se appellari voluit, in honorem ejus Pertinacis, qui a Juliano fuerat occisus. Parcus admodum fuit, naturâ sævus: bella multa, et feliciter, gessit. Pescennium Nigrum, qui in Ægypto et Syriâ rebellaverat, apud Cyzicum interfecit. Parthos vicit, et Arabas interiores, et Adiabenos. Arabas eo usque superavit, ut etiam provinciam ibi faceret; idcirco Parthicus, Arabicus, Adiabenicus, dictus est. Multa toto Romano orbe reparavit. Sub eo etiam Clodius Albinus, qui in occidendo Pertinace socius fuerat Juliano, Cæsa-

{ A.C.
197

rem se in Galliâ fecit; victusque apud Lugdunum est, et interfectus.

19.] Severus autem, præter bellicam

gloriam, etiam civilibus studiis clarus fuit, et literis doctus, philosophiæ scientiam ad plenum adeptus. Novissimum bellum in Britannîâ habuit: utque receptas provinciâs omni securitate muniret, vallum per triginta duo millia passuum a mari ad mare deduxit. Decessit Eboraci, admodum senex, imperii anno sexto decimo, mense tertio; et divus appellatus est. Nam filios duos successores reliquit, Bassianum et Getam: sed Bassiano Antonini nomen a senatu voluit imponi. Itaque dictus est Marcus Aurelius Antoninus Bassianus; patrique successit: nam Geta, hostis publicus iudicatus, confestim periit.

20.] Marcus igitur Aurelius Antoninus Bassianus, idemque Caracalla, morum fere paternorum fuit; paullo asperior, et minax. Opus Romæ egregium fecit lavacri, quæ Antoninianæ* appellantur; nihil præterea memorabile. Impatiens libidinis; ut qui novercam suam Juliam uxorem duxerit. Defunctus est in Osdroëne apud Edessam, moliens adversum Parthos expeditionem, anno imperii sexto, mense secundo, vix

{ A.C.
208

{ A.C.
211

{ A.C.
217

* Sic, apud Ciceronem, (in Verrem, vii.), "Carcer . . . quæ lausonia vocantur." — Antonianæ, i. e. thermæ Antonianæ.

egressus ætatis tertium et quadragesimum annum. Funere publico elatus est.

21.] -Opilius deinde Macrinus, qui præfectus prætorio erat, cum filio Diadumeno, facti imperatores, nihil memorabile ex temporis brevitate gesserunt: nam imperium eorum duùm mensium et unius anni fuit. Seditioe militari ambo pariter occisi sunt. { A.C. 218

22.] Creatus est post hos Marcus Aurelius Antoninus. Hic Antonini Caracallæ filius putabatur: sacerdos autem Heliogabali templi erat. Is cum Romam ingenti et militum et senatûs exspectatione venisset, probris se omnibus contaminavit. Impudicissime et obscœnissime vixit, biennioque post et octo mensibus, tumultu interfectus est militari; et, cum eo, mater Soëmia, Syra. { A.C. 222

23.] Successit huic Aurelius Alëxander, ab exercitu Cæsar, a senatu Augustus nominatus, juvenis admodum: susceptoque adversus Persas bello, Xerxen eorum regem gloriosissime vicit. Militarem disciplinam severissime rexit; quasdam tumultuantes legiones integras exauctoravit. Adsessorem habuit, vel scrinii magistrum, Ulpianum, juris conditorem. Romæ quoque favorabilis fuit. Periit in Galliâ, militari tumultu, tertio decimo imperii anno, et die octavo; in matrem suam Mammæam unice pius. { A.C. 235

LIBER NONUS.

CAP. I.] POST hunc Maximinus ex corpore militari primus ad imperium accessit, solâ militum voluntate, cum nulla senatûs intercessisset auctoritas, neque ipse senator esset. Is, bello adversus Germanos feliciter gesto, cum a militibus imperator esset appellatus, a Pupieno Aquileiæ occisus est, deserentibus eum militibus suis, cum filio adhuc puero, cum quo imperaverat triennio, et paucis diebus.

{ A.C.
237

{ 238

2.] Postea tres simul Augusti fuerunt, Pupienus, Balbinus, et Gordianus; duo superiores obscurissimo genere; Gordianus nobilis; quippe cujus pater, senior Gordianus, consensu militum, cum proconsulatum Africæ ageret, Maximino imperante, princeps fuisset electus. Itaque cum Romanam venissent Balbinus et Pupienus, in Palatio interfecti sunt; soli Gordiano imperium reservatum. Gordianus admodum puer, cum Tranquillinam Romæ duxisset uxorem, Janum geminum aperuit, et ad Orientem profectus, Parthis bellum intulit, qui jam moliebantur erumpere; quod quidem mox feliciter gessit, præliis-

{ A.C.
238

{ 242

que ingentibus Persas adflixit. Rediens, haud longe a Romanis finibus interfectus est fraude Philippi, qui post eum imperavit. Miles ei tumulum vigesimo milliario a Circesso, quod castrum nunc Romanorum est, Euphrati imminens, ædificavit; exsequias* Romam revexit; ipsum divum appellavit.

3.] Philippi duo, filius ac pater, Gordiano occiso, imperium invaserunt; atque, exercitu incolumi reducto, ad Italiam e Syriâ profecti sunt. His imperantibus, millesimus annus Romæ urbis ingenti ludorum apparatu spectaculorumque celebratus est. Ambo deinde ab exercitu interfecti sunt, senior Philippus Veronæ, Romæ junior. Annis quinque imperaverunt. Inter divos tamen relati sunt.

4.] Post hos Decius, e Pannoniâ inferiore, Budaliæ natus, imperium sumsit. Bellum civile, quod in Galliâ motum fuerat, oppressit. Filium suum Cæsarem fecit. Romæ lavacrum ædificavit. Cum biennio ipse et filius imperâssent, uterque in barbarico interfecti sunt, et inter divos relati.

5.] Mox imperatores creati sunt† Gal-

* Vide lib. vii. cap. 18.

† Non duo tantum, sed tres, hic imperatores sunt, Gallus scilicet, cum Hostiliano, et Volusiano.

lus, Hostilianus, et Galli filius Volusianus. Sub his Æmilianus in Mœsiâ res novas molitus est; ad quem opprimendum, cumambo* profecti essent, Interamnæ interfecti sunt, non completo biennio. Nihil omnino clarum gesserunt. Solâ pestilentîâ, et morbis, atque ægri tudinibus, notus eorum principatus fuit.

{ A.C.
253

6.] Æmilianus, obscurissime natus, obscurius imperavit, ac tertio mense extinctus est.

7.] Hinc Licinius Valerianus in Rætiâ et Norico agens, ab exercitu imperator, et mox Augustus, est factus. Gallienus quoque Romæ a senatu Cæsar est appellatus. Horum imperium Romano nomini perniciosum, et pæne exitiabile fuit, vel infelicitate principum, vel ignaviâ. Germani Ravennam usque venerunt. Valerianus, in Mesopotamiâ bellum gerens, a Sapore, Persarum rege, superatus est: mox etiam captus, apud Parthos ignobili servitute consenuit.

{ A.C.
259

8.] Gallienus, cum adolescens factus esset Augustus, imperium primum feliciter, mox commode, ad ultimum perniciose, gessit. Nam juvenis in Galliâ et Illyrico multa strenue fecit, occiso apud Mursam Ingenuo, qui pur-

{ A.C.
258

* Gallus scilicet, et Volusianus; nam Hostilianus jam ante, fraude Galli, perierat.

puram sumserat, et Regaliano. Diu placidus et quietus, mox in omnem lasciviam dissolutus, tenendæ reipublicæ habenas probrosâ ignaviâ et desperatione laxavit. Alamanni, vastatis Galliis, in Italiam penetraverunt. Dacia, quæ a Trajano ultra Danubium fuerat adjecta, amissa est. Græcia, Macedonia, Pontus, Asia, vastata per Gothos. Pannonia a Sarmatis Quadisque populata est. Germani usque ad Hispanias penetraverunt, et civitatem nobilem Tarraconem expugnaverunt. Parthi, Mesopotamiâ occupatâ, Syriam sibi cœperunt vindicare.

9.] Tum jam desperatis rebus, et deleto pæne imperio Romano, Postumus in Galliâ, obscurissime natus, purpuram sumsit, et per annos decem ita imperavit, ut consumptas pæne provincias ingenti virtute et moderatione reparaverit: qui seditione militum interfectus est, quod Mogontiacum, quæ adversus eum rebellaverat, Lucio Æliano res novas moliente, diripiendam militibus tradere nolisset. Post eum Marius, vilissimus opifex, purpuram accepit, et secundo die interfectus est. Victorinus postea Galliarum accepit imperium, vir strenuissimus: sed cum nimix libidinis esset, et matrimonia aliena corrumperet, Agrippinæ occisus est, actuario quodam

machinante dolum, imperii sui anno secundo.

10.] Huic successit Tetricus senator, qui, Aquitaniam honore præsidis administrans, absens a militibus imperator electus est, et apud Burdigalam purpuram sumpsit: seditiones multas militum pertulit. Sed dum hæc in Galliâ geruntur, in Oriente per Odenathum Persæ victi sunt: defensâ Syriâ, receptâ Mesopotamiâ, usque ad Ctesiphontem Odenathus penetravit. { A.C. 264

11.] Ita, Gallieno rempublicam deserente, Romanum imperium in Occidente per Postumum, per Odenathum in Oriente, servatum est. Gallienus interea Mediolanum cum Valeriano fratre occisus est, imperii anno nono; Claudiusque ei successit, a militibus electus, a senatu appellatus Augustus. Hic Gothos, Illyricum Macedoniamque vastantes, ingenti prælio vicit: parcus vir, ac modestus, et justus tenax, ac reipublicæ gerendæ idoneus; qui tamen intra imperii biennium morbo interiit, et divus appellatus est. Senatus ingenti eum honore decoravit, scilicet ut in curiâ clypeus* ipsi aureus, item in Capitolio statua aurea, poneretur. { A.C. 270

* Id est, dimidia imago, a vertice scilicet ad pectus, in clypeo sculpta. *Clypeata quoque imago vocatur.*

12.] Quintillus post eum, Claudii frater, consensu militum imperator electus est; vir unicæ moderationis et civilitatis, æquandus fratri, vel præponendus. Consensu senatûs appellatus Augustus, septimo decimo die imperii occisus est.

13.] Post eum Aurelianus suscepit imperium, Daciâ Ripensi oriundus: vir in bello potens, animi tamen immodici, et ad crudelitatem propensioris; quique Gothos strenuissime vicit. Romanam ditionem ad fines pristinos variâ bellorum felicitate revocavit. Superavit in Galliâ Tetricum apud Catalaunos, ipso Tetrico prodente exercitum suum, cujus assiduas seditiones ferre non poterat: quin etiam per literas occultas Aurelianus ita fuerat deprecatus, ut, inter alia, versu Virgiliano uteretur:

Eripe me his, invicte, malis.

Zenobiam quoque, quæ, occiso* Odenatho marito, Orientem tenebat, haud longe ab Antiochiâ, non sine gravi prælio, cepit, ingressusque Romanam, nobilem triumphum, quasi receptor Orientis Occidentisque, egit, curram præcedentibus Tetrico et Zenobiâ: qui qui-

cabatur, ut apud Macrobium—"Cum . . . . vidisset clypeatam imaginem ejus . . . . usque ad pectus ex more victam." Saturnal. ii. 3.

* Insidiis Mæonii consobrini.

dem Tetricus corrector Lucaniæ postea fuit, ac privatus diutissime vixit. Zenobia autem posteros, qui adhuc manent, Romæ reliquit.

14.] Hoc imperante, etiam monetarij in urbe rebellaverunt, vitiatis pecuniis, et Felicissimo rationali* interfecto†: quos Aurelianus victos ultimâ crudelitate compescuit: plurimos nobiles capite damnavit: sævus et sanguinarius, ac necessarius magis in quibusdam, quam in ullo amabilis imperator; trux omni tempore; etiam filii sororis interfector; disciplinæ tamen militaris, et morum dissolutorum, magnâ ex parte corrector.

15.] Urbem Romanam muris firmioribus cinxit: templum Soli ædificavit, in quo infinitum auri gemmarumque constituit. Provinciam Daciam, quam Trajanus ultra Danubium fecerat, intermisit, vastato omni Illyrico et Mœsiâ, desperans eam posse retineri: abductosque Romanos ex urbibus et agris Daciæ, in mediâ Mœsiâ collocavit; appellavitque eam Daciam, quæ nunc duas Mœsias dividit, et est in dextrâ Da-

* Procuratore fisci.

† Error alicubi subest. Ipse etenim Aurelianus, in epistolâ, quæ apud Vopiscum legitur, Felicissimum rebellionis auctorem fuisse indicat.—Pro "*interfecto*," Arntzenius ex conjecturâ legendum censet "*præfecto*."

nubio in mare fluenti, cum antea fuerit in lævâ. Occiditur servi sui fraude, qui ad quosdam militares viros, amicos ipsius, nomina pertulit adnotata; falso manum ejus imitatus, tamquam Aurelianus ipsos pararet occidere. Itaque, ut præveniretur, ab iisdem interfectus est in itineris medio, quod inter Constantinopolin et Heracleam est stratæ* veteris. Locus Cænophrurium appellatur. Mors tamen ejus inulta non fuit. Meruit quoque inter divos referri. Imperavit annos quinque; menses sex.

16.] Tacitus post hunc suscepit imperium; vir egregie moratus, et reipublicæ gerendæ idoneus. Nihil tamen clarum potuit ostendere, intra sextum mensem imperii morte præventus. Florianus, qui Tacito successerat, duobus mensibus et diebus viginti in imperio fuit; neque quidquam dignum memoriâ egit.

17.] Post hunc Probus, vir illustris gloriâ militari, ad administrationem reipublicæ accessit. Gallias, a barbaris occupatas, ingenti præliorum felicitate restituit. Quosdam im-

* Viæ grandibus saxis stratæ, quæ ad nostrum usque tempus duravit. (Vide Bellonium, lib. i. c. 62.) Sic Virgilius "*strata viarum*" dixit, *Æn.* i. 426.

perium usurpare conatos, scilicet Saturninum in Oriente, Proculum et Bonosum Agrippinæ, multis certaminibus oppressit. Vineas Gallos et Pannonios habere permisit; opere militari Almam montem apud Sirmium, et Aureum apud Mœsiam superiorem, vineis conseruit, et provincialibus colendas dedit. Hic cum bella innumera gessisset, pace paratâ, dixit, “brevi milites necessarios non futuros.” Vir acer, strenuus, justus, et qui Aurelianum æquaret gloriâ militari, morum autem civilitate superaret: interfectus est tamen Sirmii, tumultu militari, in turri ferratâ. Imperavit annos sex, menses quatuor.

{ A. C.
282

18.] Post hunc Carus est factus Augustus, Narbone natus in Galliâ; qui confestim Carinum et Numerianum filios Cæsares fecit, cum quibus regnavit duobus annis. Sed dum bellum adversum Sarmatas gerit, nuntiato Persarum tumultu, ad Orientem profectus, res contra Persas nobiles gessit; ipsos prælio fudit; Seleuciam et Ctesiphontem, urbes nobilissimas, cepit; et cum castra supra Tigridem haberet, ictu divini fulminis periit. Numerianus quoque filius ejus, quem secum ad Persas duxerat, adolescens egregiæ indolis, (cum, oculorum dolore correptus, in lecticulâ veheretur,) impulsore

{ A. C.
284

Apro, qui socer ejus erat, per insidias occisus est; et cum dolo occultaretur ipsius mors, quousque Aper invadere posset imperium, fœtore cadaveris prodita est. Milites enim, qui eum sequebantur, fœtore commoti, ductis lecticulæ palliis, post aliquot dies mortem ejus notam habere potuerunt.

{ A. C.
284

19.] Interim Carinus, quem Cæsarem ad Parthos proficiscens Carus in Illyrico, Galliâ, Italiâ reliquerat, omnibus se sceleribus inquinavit: plurimos innoxios, fictis criminibus, occidit; matrimonia nobilia corrupit; condiscipulis quoque, qui eum in auditorio vel levi fatigatione* taxaverant, perniciosus fuit. Ob quæ omnibus hominibus invisus, non multo post pœnas dedit: nam de Perside victor exercitus rediens, cum Carum Augustum fulmine, Numerianum Cæsarem insidiis perdidisset, Diocletianum imperatorem creavit, Dalmatiâ oriundum, virum obscurissime natum; adeo ut a plerisque scribæ filius, a nonnullis Anulini senatoris libertinus, fuisse credatur.

20.] Is primâ militum concione juravit, Numerianum nullo suo dolo interfectum: et cum juxta eum Aper, qui Numeriano insidias fecerat, constitisset, in conspectu exercitûs manu Diocletiani percussus est.

* Dictorio, joco, scommate.

Postea Carinum, omnium odio et detestatione viventem, apud Margum ingenti prælio vicit, proditum ab exercitu suo (quem fortiorem habebat), certe desertum, inter Viminacium atque Aureum montem. Ita rerum Romanarum potitus, cum tumultum rusticani in Galliâ concitâssent, et factioni suæ Bagaudarum nomen imponerent, duces autem haberent Amandum et Ælium; ad subigendos eos Maximianum Herculium Cæsarem misit, qui levibus præliis agrestes domuit, et pacem Galliæ reformavit.

{ A.C.
285

{ A.C.
286

21.] Per hæc tempora etiam Carausius—qui, vilissime natus, strenuæ militiæ ordine famam egregiam fuerat consecutus—cum apud Bononiam per tractum Belgicæ et Armoricæ pacandum mare accepisset, quod Franci et Saxones infestabant—multis barbaris sæpe captis, nec prædâ integrâ aut provincialibus redditâ, aut imperatoribus missâ,—cum suspicio esse cœpisset, consulto ab eo admitti barbaros, ut transeuntes cum prædâ exciperet, atque hac se occasione ditaret,—a Maximiano iussus occidi, purpuram sumpsit, et Britannias occupavit.

{ A.C.
286

22.] Ita cum per omnem orbem terrarum res turbatæ essent, Carausius in Britanniiis rebellaret, Achilles in Ægypto,

Africam Quinquegentiani* infestarent, Narseus Orienti bellum inferret; Diocletianus Maximianum Herculium ex Cæsare fecit Augustum, Constantium et Maximianum Cæsares: quorum Constantius per filiam nepos Claudii traditur; Maximianus Galerius in Daciâ haud longe a Sardiâ natus. Atque ut eos etiam ad finitatem conjungeret, Constantius privignam Herculi Theodoram accepit (ex quâ postea sex liberos, Constantini fratres, habuit), Galerius filiam Diocletiani Valeriam; ambo uxores, quas habuerant, repudiare compulsi. Cum Carausio tamen, cum bella frustra tentata essent contra virum rei militaris peritissimum, ad postremum pax convenit. Eum post septennium Allectus, socius ejus, occidit, atque ipse post eum Britannias triennio tenuit; qui ductu Asclepiodoti, præfecti prætorio, est oppressus. Ita Britannicæ decimo anno receptæ.

23.] Per idem tempus a Constantio Cæsare in Galliâ pugnatum est circa Lingonas: die unâ adversam et secundam fortunam expertus est. Nam cum, repente barbaris ingruentibus, intra civitatem esset coactus, tam præcipiti ne-

* Pentapolitani.

allected

cessitate, ut clausis portis in murum funibus tolleretur; vix quinque horis mediis, adventante exercitu, sexaginta fere millia Alamannorum cecidit. Maximianus quoque Augustus bellum in Africa profligavit, domitis Quinquegentianis, et ad pacem redactis. Diocletianus obsessum Alexandriae Achilleum octavo fere mense superavit, eumque interfecit. Victoriâ acerbe usus est; totam Ægyptum gravibus proscriptionibus cædibusque fœdavit. Eâ tamen occasione ordinavit provide multa, et disposuit, quæ ad nostram ætatem manent.

{ A. C.
297

24.] Galerius Maximianus primo adversus Narseum minime secundum prælium habuit, inter Callinicum Carrasque congressus, cum inconsulte magis quam ignave dimicasset; admodum enim parvâ manu cum copiosissimo hoste commisit. Pulsus igitur, et ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurrisset, tantâ insolentiâ a Diocletiano fertur exceptus, ut per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum cucurrisset.

25.] Mox tamen per Illyricum Mœsiamque contractis copiis, rursus cum Narseo, Hormisdæ et Saporis avo, in Armeniâ majori pugnavit, successu ingenti, nec minore consilio, simulque fortitudine; quippe qui etiam speculatoris munus cum altero.

ac tertio equite suscepit. Pulso Narseo, castra ejus diripuit; uxores, sorores, liberos, cepit; infinitam extrinsecus* Persarum nobilitatem, gazam Persicam copiosissimam; ipsum in ultimas regni solitudines egit: quare ad Diocletianum, in Mesopotamiâ cum præsiidiis tum morantem, ovans regressus, ingenti honore susceptus est. Varia deinceps, et simul et viritim, bella gesserunt; Carpis et Basternis subactis, Sarmatis victis; quarum nationum ingentes captivorum copias in Romanis finibus locaverunt.

{ A.C.
297

{ A.C.
299

26.] Diocletianus moratus † callide fuit, sagax præterea, et admodum subtilis ingenio, et qui severitatem suam alienâ invidiâ vellet explere; diligentissimus tamen et solertissimus princeps; et qui imperio Romano primus regiæ consuetudinis formam magis, quam Romanæ libertatis, invexit; adorarique se jussit, cum ante eum cuncti salutarentur: ornamenta gemmarum vestibis calceamentisque indidit: nam prius imperii insigne in chlamyde purpureâ tantum erat; reliqua communia.

27.] Herculus autem, propalam ferus, et incivilis ingenii, asperitatem suam etiam

* *Extrinsecus*, Eutropiano ævo, significabat *præterea*.
† Callido ingenio præditus.

vultûs horrore significans. Hic, naturæ suæ indulgens, Diocletiano in omnibus etiam severioribus consiliis obsecutus est. Cum tamen, ingravescente ævo, parum se idoneum Diocletianus moderando imperio esse sentiret, auctor Herculio fuit, ut in privatam vitam concederent, et stationem tuendæ reipublicæ viridioribus junioribusque mandarent. Cui ægrè collega obtemperavit. Tamen uterque unâ die privato habitu imperii insigne mutavit; Nicomediæ Diocletianus, Herculius Mediolani, post triumphum inclytum, quem Romæ ex numerosis gentibus egerant, pompâ ferculorum illustri, quâ Narsei conjuges sororesque et liberi ante currum ducti sunt. Concesserunt tunc, Salonas unus, alter in Lucaniam.

{ A.C.
304

{ A.C.
302

28.] Diocletianus privatus in villâ, quæ haud procul a Salenis est, præclaro otio senuit; inusitatâ virtute usus, ut solus* omnium, post conditum Romanum imperium, ex tanto fastigio sponte ad privatæ vitæ statum civilitatemque remearet. Contigit igitur ei, quod nulli post natos homines, ut, cum privatus obisset, inter divos tamen referretur.

* Non solus hominum, post conditam Romam (nam idem ante eam fecerat Sulla); sed solus imperatorum, post invectam reipublicæ imperatoriam potestatem.

LIBER DECIMUS.

CAP. 1.] HIS igitur abeuntibus ab administratione reipublicæ, Constantius et Galerius Augusti creati sunt: divisusque inter eos ita Romanus orbis, ut Gallias, Italiam, Africam Constantius; Illyricum, Asiam, Orientem Galerius obtineret; sumtis duobus Cæsaribus. Constantius tamen, contentus dignitate Augusti, Italiæ atque Africæ administrandæ sollicitudinem recusavit; vir egregius et præstantissimæ civilitatis, divitiis provincialium æc privatorum studens, fisci commoda non admodum affectans; dicensque, “ melius publicas opes a privatis haberi, quam intra unum claustrum reservari;” adeo autem cultûs modici, ut feriatis diebus, si cum amicis numerosioribus esset epulandum, privatorum ei argento ostiatim petito triclinia sternerentur. Hic non modo amabilis, sed etiam venerabilis, Gallis fuit; præcipue quod Diocletiani suspectam prudentiam, et Maximiani sanguinariam temeritatem, imperio ejus evaserant. Obiit in Britannia Eboraci, principatûs anno tertio decimo, atque inter divos relatus est.

{ A.C.
305

{ A.C.
306

2.] Galerius, vir et probe moratus, et egregius in re militari, cum Italiam quo-

que, si mente Constantio, administrationi suæ accessisse sentiret, Cæsares duos creavit, Maximinum, quem Orienti præfecit; et Severum, cui Italiam dedit. Ipse in Illyrico commoratus est. Verum, Constantio mortuo, Constantinus, ex obscuriori matrimonio ejus filius, in Britannia creatus est imperator, et in locum patris exoptatissimus moderator accessit. Romæ interea prætoriani, excitato tumultu, Maxentium, Herculi filium, qui haud procul ab urbe in villa publicâ morabatur, Augustum nuncupaverunt. Quo nuntio Maximianus Herculus ad spem arrectus resumendi fastigii, quod invitus amiserat, Romam advolavit e Lucania, quam sedem privatus elegerat, in agris antæcennissimis consenescens; Diocletianumque etiam per literas adhortatus est, ut depositam resumeret potestatem: quas ille irritas habuit. Sed adversum motum prætorianorum atque Maxentii, Severus Cæsar, Romam missus a Galerio, cum exercitu venit; obsidensque urbem, militum suorum scelere desertus est.

3.] Auctæ Maxentio opes, confirmatumque imperium, Severus fugiens Ravennæ interfectus est. Herculus tamen Maximianus post hæc in concione exercitûs filium Maxentium nudare* conatus, sedi-

* Purpurâ simul et regiâ potestate spoliare.

tionem et convicia militum tulit. Inde ad Gallias profectus est, dolo composito, tamquam a filio esset expulsus, ut Constantino genero jungeretur; moliens tamen Constantinum repertâ occasione interficere, qui in Galliis et militum et provincialium ingenti jam favore regnabat, cæsis Francis atque Alamannis, captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parâsset, objecit. Detectis igitur insidiis per Faustam filiam, quæ dolum viro nuntiaverat, profugit Herculus, Massiliæque oppressus (ex eâ etenim navigare ad filium præparabat) pœnas dedit justissimo exitu; vir ad omnem asperitatem severitatemque proclivus, infidus, incommodus, civilitatis penitus expers.

{ A. C.
310

4.] Per hoc tempus a Galerio Licinius imperator est factus, Daciâ oriundus, notus ei antiquâ consuetudine, et in bello, quod adversus Narseum gesserat, strenuis laboribus et officiis acceptus. Mors Galerii confestim secuta est. Ita respublica tum a novis quatuor imperatoribus tenebatur, Constantino et Maxentio, filiis Augustorum, Licinio et Maximino, novis hominibus. Quinto tamen Constantinus imperii sui anno bellum adversum Maxentium civile commovit; copias ejus multis præliis fudit;

{ A. C.
311

{ A. C.
312

ipsum postremo Romæ adversum nobiles omnibus exitiis sævientem, apud pontem Mulvium vicit, Italiâque est potitus. Non multo deinceps in Oriente quoque adversus Licinium Maximinus res novas molitus, vicinum exitium fortuitâ apud Tarsum morte prævenit.

{ A.C.
312

5.] Constantinus tamen, vir ingens, et omnia efficere nitens, quæ animo præparâsset, simul principatum totius orbis affectans, Licinio bellum intulit, quamvis necessitudo et affinitas cum eo esset: nam soror Constantia nupta Licinio erat. Ac primo eum in Pannoniâ, ingenti apparatu bellum apud Cibalas instruentem, repentinus oppressit; omnique Dardaniâ, Moesiâ, Macedoniâ potitus, numerosas provincias occupavit.

{ A.C.
314

6.] Varia deinceps inter eos bella, et pax reconciliata ruptaque est. Postremo Licinius, navali et terrestri prælio victus, apud Nicomediam se dedit; et, contra religionem sacramenti, Thessalonicæ privatus occisus est. Eo tempore res Romana sub uno Augusto et tribus Cæsaribus (quod nunquam alias) fuit; cum liberi Constantini Galliæ, Orienti, Italiæque præessent. Verum insolentia rerum secundarum aliquantum Constantinum ex illâ favorabili animi doc-

{ A.C.
325

litate mutavit. Primum necessitudines persecutus, filium suum, egregium virum, et sororis filium, commodæ indolis juvenem, interfecit; mox uxorem; post numerosos amicos.

7.] Vir primo imperii tempore optimis principibus, ultimo mediis, comparandus. Innumeræ in eo animi corporisque virtutes claruerunt. Militaris gloriæ appetentissimus, fortunâ in bellis prosperâ fuit, verum ita, ut non superaret industriam: nam etiam Gothos, post civile bellum, varie profligavit, pace ad postremum datâ; ingentemque apud barbaras gentes memoriæ gratiam collocavit. Civilibus artibus et studiis liberalibus deditus; affectator justi amoris, quem omni sibi et liberalitate et docilitate quæsit; sicut in nonnullos amicos dubius, ita in reliquos egregius; nihil occasionum prætermittens, quo opulentiores eos clarioresque præstaret.

8.] Multas leges rogavit, quasdam ex bono et æquo, plerasque superfluas, nonnullas severas. Primusque urbem nominis sui ad tantum fastigium evehere molitus est, ut Romæ æmulam faceret. Bellum adversus Parthos moliens, qui jam Mesopotamiam fatigabant, uno et trigesimo anno imperii, ætatis sexto et sexagesimo, Nicomediæ in villâ publicâ obiit.

{ A. C.
332

{ A. C.
337

Denuntiata mors ejus etiam per crinitam stellam, quæ inusitatæ magnitudinis aliquamdiu fulsit: eam Græci *cometen* vocant: atque inter divos meruit referri.

9.] Successores filios tres reliquit, atque unum fratris filium. Verum Dalmatius Cæsar, prosperrimâ indole, neque patruo absimilis, haud multo post oppressus est factione militari, et Constantio, patruale suo, sinente potius, quam jubente. Constantinum porro, fratri bellum inferentem, et apud Aquileiam inconsultius prælium aggressum, Constantis duces interemerunt. Ita respublica ad duos Augustos redacta. Constantis imperium strenuum aliquamdiu, et justum fuit: mox, cum et valetudine improspêrâ, et amicis pravioribus uteretur, ad gravia vitia conversus, cum intolerabilis provincialibus, militibus injucundus esset, factione Magnentii occisus est. Obiit haud longe ab Hispaniis, in castro, cui Helenæ nomen est, anno imperii decimo septimo, ætatis trigésimo: rebus tamen plurimis strenue in militiâ gestis, exercituique per omne vitæ tempus sine gravi crudelitate terribilis.

10.] Diversa Constantii fortuna fuit. A Persis enim multa et gravia perpessus, sæpe captis oppidis, obsessis urbibus, cæsis ex-

ercitibus; nullumque ei contra Saporem prosperum prælium fuit; nisi quod, apud Singaram, haud dubiam victoriam ferociâ militum amisit; qui pugnam seditiose et stolide, contra rationem belli, die jam præcipiti, poposcerunt. Post Constantis necem, Magnentio Italiam, { A. C. 350
Africam, Gallias, obtinente, etiam Illyricum res novas habuit; Vetracione ad imperium consensu militum electo; quem, grandævum jam, et cunctis amabilem diuturnitate et felicitate militiæ, ad tuendum Illyricum, principem creaverunt; virum probum, et morum veterum, ac jucundæ civilitatis; sed omnium liberalium artium expertem adeo, ut ne elementa quidem prima literarum, nisi grandævus et jam imperator, acceperit.

11.] Sed a Constantio, qui, ad ultionem fraternæ necis, bellum civile commoverat, abrogatum est Vetracioni imperium; qui novo inusitatoque more, consensu militum, deponere insigne compulsus est. { A. C. 350
Romæ quoque tumultus fuit; Nepotiano, Constantini sororis filio, per gladiatoriam manum imperium invadente; qui sævis exordiis dignum exitum nactus est. Vigesimo enim atque octavo die a Magnentianis ducibus oppressus, pœnas dedit; caputque ejus pilo per urbem

circumlatum est: gravissimæque proscriptiones et nobilium cædes fuerunt.

12.] Non multo post Magnentius apud Mursam profligatus acie est, ac pæne captus. Ingentes Romani imperii vires eâ dimicatione consumptæ sunt, ad quælibet bella externa idoneæ, quæ multum triumphorum possent securitatisque conferre. Orienti mox a Constantio Cæsar est datus patrum filius Gallus; Magnentiusque, diversis præliis victus, vim vitæ suæ apud Lugdunum attulit, imperii anno tertio, mense septimo: frater quoque ejus Senonis*, quem ad tuendas Gallias Cæsarem miserat.

13.] Per hæc tempora etiam a Constantio, multis incivilibus gestis, Gallus Cæsar occisus est; vir naturâ ferus, et ad tyrannidem pronior, si suo jure imperare licuisset. Silvanus quoque, in Galliâ res novas molitus, ante diem trigesimum extinctus est; solusque imperio Romano eo tempore Constantius princeps et Augustus fuit.

14.] Mox Julianum Cæsarem ad Gallias misit, patruelem suum, Galli fratrem; traditâ ei in matrimo-

* *Senonis*, vel *Senonibus* — in Senonum urbe.

niūm sorore; cum multa oppida barbari expugnâssent, alia obsiderent, ubique fœda vastitas esset, Romanumque imperium non dubiâ jam calamitate nutaret: a quo modicis copiis apud Argentoratū, Galliæ urbem, ingentes Alamannorum copię extinctæ sunt, rex nobilissimus captus; Galliæ restitutæ. Multa postea per eundem Julianum egregie adversum barbaros gesta sunt; submotique ultra Rhenum Germani, et finibus suis Romanum imperium restitutum.

[15.] Neque multo post, cum Germanici exercitus a Galliarum præsidio tollerentur, consensu militum Julianus factus Augustus est; interjectoque anno, ad Illyricum obtinendum profectus, Constantio Parthicis bellis occupato; qui, rebus cognitis, ad bellum civile conversus, in itinere obiit inter Ciliciam Cappadociamque, anno imperii octavo et trigesimo, ætatis quinto et quadragesimo; meruitque inter divos referri; vir egregiæ tranquillitatis, placidus, nimis amicis et familiaribus credens; mox etiam uxoribus deditior; qui tamen primis imperii annis ingenti se modestiâ egerit; familiarium etiam locupletator; neque inhonoros sicens, quorum laboriosa expertus fuisset officia; ad severitatem tamen propensior,

{ A.C.
357

{ A.C.
360

{ A.C.
361

si suspicio imperii moveretur; mitis alias, et cujus in civilibus magis, quam in externis bellis, sit laudanda fortuna.

16.] Hinc Julianus rerum potitus est, ingentique apparatu Parthis intulit bellum; cui expeditioni ego quoque interfui. Aliquot oppida et castella Persarum in deditionem accepit, vel vi expugnavit; Assyriamque populatus, castra apud Ctesiphontem stativa aliquamdiu habuit; remeansque victor, dum se inconsultius proeliis inserit, hostili manu interfectus est, sexto Kalendas Julias, imperii anno septimo, ætatis altero et trigesimo; atque inter divos relatus est; vir egregius, et rempublicam insigniter moderaturus, si per fata licuisset; liberalibus disciplinis apprime eruditus; Græcis doctior, atque adeo, ut Latina eruditio nequâquam cum Græcâ scientiâ conveniret; facundiâ ingenti et promptâ; memoriæ tenacissimæ; in quibusdam philosopho propior; in amicos liberalis, sed minus diligens, quam tantum principem decuit (fuerunt enim nonnulli, qui vulnera gloriæ ejus inferrent); in provinciales justissimus, et tributorum, quâtenus fieri posset, repressor; civilis in cunctos; mediocrem habens ærarii curam; gloriæ avidus, ac per eam animi plerumque immodici; religionis Christianæ insectator, per-

{ A.C.
363

{ A.C.
363

inde tamen, ut cruore abstineret; Marco Antonino non absimilis, quem etiam æmulari studebat.

[17.] Post hunc Jovianus, qui tunc domesticus militabat, ad obtinendum imperium consensu exercitus lectus est; commendatione patris, quam suâ, militibus notior: qui, jam turbatis rebus, exercitu quoque inopiâ laborante, uno a Persis atque altero proelio victus, pacem cum Sapore, necessariam quidem, sed ignobilem, fecit; mutatus finibus, ac nonnullâ imperii Romani parte traditâ; quod ante eum, annis mille centum et duobus de viginti fere, ex quo Romanum imperium conditum erat, nunquam accidit. Quin etiam legiones nostræ ita et apud Caudium per Pontium Telesinum, et in Hispaniâ apud Numan-tiam, et in Numidiâ, sub jugum missæ sunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis conditio non penitus reprehendenda foret, si foederis necessitatem, cum integrum fuit, mutare voluisset, sicut a Romanis, omnibus his bellis, quæ commemorâvi, factum est: nam et Samnitibus, et Numantinis, et Numidis, confestim bella illata sunt; neque pax rata fuit. Sed, dum æmulum imperii veretur intra Orientem residens, gloriæ parum consuluit. Itaque

Domestici, erant satellites—regii, corporis, custodes.

iter ingressus, atque Illyricum petens, in Galatiæ finibus repentinâ morte obiit; vir alias neque iners, neque imprudens. { A.C. 364

18.] Multi exanimatum opinantur nimiâ cruditate, inter cœnandum enim epulis indulserat; alii odore cubiculi, quod, ex recenti tectorio calcis, grave quiescentibus erat; quidam nimietate prunarum, quas gravi frigore adoleri multas jusserrat. Decessit imperii mense septimo, quarto decimo Kalendas Martias; ætatis (ut, qui plurimum ac minimum tradunt) tertio et trigesimo anno, ac benignitate principum, qui ei successerunt, inter divos relatus est: nam et civilitati propior, et naturâ admodum liberalis fuit. Is status erat Romanæ rei, Joviano eodem et Varroniano consulibus, anno Urbis conditæ millesimo centesimo et nono decimo. Quia autem ad inclytos principes venerandosque perventum est, interim operi modum dabimus. Nam reliqua stylo majore dicenda sunt; quæ nunc non tam prætermittimus, quam ad majorem scribendi diligentiam reservamus.

DE VICTORE,

Hæc habet Ammianus Marcellinus,
lib. xxi. cap. 28.

*Imperator [Constantius] revertitur Næs-
sum, copiosum oppidum, quo inde expedite
cuncta disponderet suis utilitatibus profutura:
ubi Victorem, apud Sirmium visum, scrip-
torem historicum, exindeque venire præcep-
tum, Pannoniæ secundæ consularem præfe-
cit, et honoravit ceneâ statuâ, virum sobri-
etatis gratiâ multilaudum, multo post Urbi
præfectum.*

SEXTUS AURELIUS VICTOR,

DE

VIRIS ILLUSTRIBUS
URBIS ROMÆ.

CAP. 1. ROMULI ET REMI NATALES.

PROCAS, rex Albanorum, Amulium et Numitorem filios habuit, quibus regnum annuis vicibus habendum reliquit, et ut alternis imperarent. Sed Amulius fratri imperium non dedit; et, ut eum sobole privaret, Ream Silviam, filiam ejus, Vestæ sacerdotem præfecit, ut virginitate perpetuâ teneretur; quæ, a Marte compressa, Romulum et Remum edidit. Amulius ipsam in vincula compegit, parvulos in Tiberim abjecit, quos aquâ in sicco reliquit. Ad vagitum lupa accurrit, eosque uberibus suis aluit. Mox Faustulus pastor collectos Accæ Larentiæ conjugii educandos dedit: qui

postea, Amulio interfecto, Numitori avo regnum restituerunt: ipsi, pastoribus adunatis, civitatem condiderunt, quam Romulus (augurio victor, quod ipse duodecim, Remus sex vultures viderat) Romam vocavit; et, ut eam prius legibus muniret quam mœnibus, edixit ne quis vallum transiliret; quod Remus irridens, transiit, et a Celere centurione rutro fertur occisus.

2. ROMULUS, ROMANORUM REX PRIMUS.

Romulus asylum convenis patefecit; et, magno exercitu facto, cum videret conjugia deesse, per legatos a finitimis civitatibus petiit. Quibus negatis, ludos Consualia simulavit, ad quos cum utriusque sexûs multitudo venisset, dato suis signo virgines raptæ sunt; ex quibus cum una pulcherrima cum magnâ omnium admiratione duceretur, "Talassio eam duci" responsum. Quæ nuptiæ quia feliciter cesserunt, institutum est, ut omnibus nuptiis Talassii nomen invocaretur. Cum feminas finitimorum Romani vi rapuissent, primi Cæninenses contra eos bellum sumserunt: adversus quos Romulus processit; et exercitum eorum, ac ducem Acronem singulari prælio, vicit. Spolia opima Jovi Feretrio in Capitolio consecravit. Antemnates, Crustumini, Fidcnates, Veientes, Sabiani

etiam, ob raptas bellum adversus Romanos sumserunt. Et cum Romæ appropinquarent, Tarpeiam virginem nacti, quæ aquæ, caussâ sacrorum, hauriendæ descenderat, ei Titus Tatius optionem muneris dedit, si exercitum suum in Capitolium perduxisset. Illa petiit quod illi in sinistris manibus gerebant, videlicet annulos et armillas; quibus dolose repromissis, Sabinos in arcem perduxit, ubi Tatius scutis eam obrui præcepit; nam et ea in lævis habuerant. Romulus adversus Tatium, qui montem Tarpeium tenebat, processit, et in eo loco, ubi nunc Romanum forum est, pugnam conseruit. Ibi Hostus Hostilius fortissime dimicans cecidit; cujus interitu consternati Romani fugere cœperunt. Tunc Romulus Jovi Statori ædem vovit; et exercitus, seu forte, seu divinitus, restitit. Tunc raptæ in medium processerunt, et hinc patres, inde conjuges deprecatae, pacem conciliârunt. Romulus fœdus percussit, et Sabinos in urbem recepit; populum, a Curibus oppido Sabinorum, Quirites vocavit. Centum senatores a pietate Patres appellavit. Tres equitum centurias instituit, quas a suo nomine Ramnenses, a Tito Tatio Tatienses, a Lucumone Luceres appellavit. Plebem in triginta curias distribuit, easque raptarum nominibus appellavit. Cum ad Capræ paludem exerci-

tum lustraret, nusquam comparuit; unde inter Patres et populum seditione ortâ, Julius Proculus, vir nobilis, in concionem processit, et jurejurando firmavit, Romulum a se in colle Quirinali visum augustiore formâ, cum ad deos abiret, eundemque præcipere, ut seditionibus abstinerent, virtutem colerent; futurum ut omnium gentium domini existerent. Hujus auctoritati creditum est. Ædes in colle Quirinali Romulo constituta; ipse pro deo cultus, et Quirinus est appellatus.

3. NUMA POMPILIUS, REX II.

Post consecrationem Romuli, cum diu interregnum esset, et seditiones orirentur, Numa Pompilius, Pomponis filius, Curibus oppido Sabinorum accitus, cum addicentibus avibus Romam venisset, ut populum ferum religione molliret, sacra plurima instituit: ædem Vestæ fecit; virgines Vêstales legit; flamines tres, Dialem, Martialem, Quirinalem, Salios Martis sacerdotes, quorum primus Præsul vocatur, duodecim instituit. Pontificem Maximum creavit. Portas Jano Gemino ædificavit. Annum in duodecim menses distribuit, additis Januario et Februario. Leges quoque plures et utiles tulit; omnia, quæ gerebat, jussu Egeriæ nymphæ, conjugis suæ, se facere simulans. Ob hanc tantam justiti-

tiam, bellum ei nemo intulit. Morbo solutus, in Janiculo sepultus est, ubi post multos annos arcula cum libris a Terentio quodam exarata; qui libri, quia leves quasdam sacrorum causas continebant, ex auctoritate Patrum cremati sunt.

4. TULLUS HOSTILIUS, REX III.

Tullus Hostilius, quia bonam operam adversum Sabinos navaverat, rex creatus, bellum Albanis indixit, quod trigeminorum certamine finivit. Alban, propter perfidiam ducis Metii Fufetii, diruit. Albanos Romam transire jussit. Curiam Hostiliam constituit. Montem Cœlium urbi addidit. Et dum Numam Pompilium sacrificiis imitatur, Jovi Elicio litare non potuit: fulmine ictus, cum regiâ conflagravit.

HORATII ET CURIATII.

Quum inter Romanos et Albanos bellum fuisset exortum, ducibus Hostilio et Fufetio, placuit rem paucorum certamine finire. Erant apud Romanos trigemini Horatii, tres apud Albanos Curiatii, quibus fœdere icto concurrentibus, statim duo Romanorum ceciderunt; tres Albanorum vulnerati. Unus Horatius, quamvis integer, quia tribus impar erat, fugam simulavit; et singulos, per intervalla (ut vulnerum dolor patiebatur)

insequentes, interfecit. Et cum spoliis onustus rediret, sororem obviam habuit, quæ, viso paludamento sponsi sui, qui unus ex Curiatis erat, flere cœpit. Frater eam occidit. Quâ re apud Duumviros condemnatus, ad populum provocavit, ubi patris lacrymis condonatus, ab eo, expiandi* gratiâ, sub tigillum missus, quod, nunc quoque viæ superpositum, Sororium appellatur.

METIUS FUFETIUS.

Metius Fufetius, dux Albanorum, cum se invidiosum apud cives videret, quod bellum solo trigeminorum certamine finisset, ut rem corrigeret, Veientes et Fidenates adversum Romanos incitavit. Ipse ab Tullo in auxilium arcessitus, aciem in collem subduxit, ut fortunam sequeretur. Quâ re Tuillus intellectâ, magnâ voce ait, suo illud jussu Metium facere. Quâ re hostes territi et victi sunt. Posterâ die Metius, cum ad gratulandum Tullo venisset, jussu ipsius quadrigis religatus, et in diversa distractus est.

* Passive, ut apud Virgilium, Georg. i. 387, "*studio gestire lavandi.*"

5. ANCUS MARCIUS, REX IV.

Ancus Marcius, Numæ Pompilii ex filiâ nepos, æquitate et religione avo similis, Latinos bello domuit. Aventinum et Janiculum montes urbi addidit. Nova mœnia oppido circumdedit. Silvas ad usum navium publicavit. Salinarum vectigal instituit. Carcerem primus ædificavit. Ostiam coloniam, maritimis com meatibus opportunam, in ostia Tiberis deduxit. Jus Feciale, quo legati ad res repetendas uterentur, ab Æquiculis transtulit, quod primus fertur Rhesus excogitâsse. His rebus intra paucos dies confectis, imminaturâ morte præreptus, non potuit præstare, qualem promiserat, regem.

6. LUCIUS TARQUINIUS PRISCUS,
REX V.

Lucius Tarquinius Priscus, Damarati Corinthii filius, (ejus, qui Cypseli tyrannidem fugiens, in Etruriam commigravit) ipse Lucumo dictus, urbe Tarquiniis profectus, Romam petiit. Adveniendi aquila pileum sustulit, et, cum alte subvolâset, reposuit. Tanaquil conjux, auguriorum perita, regnum ei portendi intellexit. Tarquinius pecuniâ et industriâ dignitatem,

atque etiam Anci regis familiaritatem, consequutus est; a quo tutor liberis relictus, regnum intercepit, et ita administravit, quasi jure adeptus fuisset. Centum Patres in curiam legit, qui Minorum Gentium sunt appellati. Equitum centurias numero duplicavit; nomina mutare non potuit, Attii Navii auguris auctoritate deterritus, qui fidem artis suæ novaculâ et cote firmavit. Latinos bello domuit. Circum maximum ædificavit. Ludos magnos instituit. De Sabinis et Priscis Latinis* triumphavit. Murum lapideum urbi circumdedit. Filium tredecim annorum, quod in prælio hostem percussisset, prætextâ bullâque donavit: unde hæc ingenuorum puerorum insignia esse cœperunt. Post ab Anci liberis, immissis percussoribus, per dolum regno exutus et interfectus est.

7. SERVIUS TULLIUS, REX VI.

Servius Tullius, Publii Corniculani et Oeresiæ captivæ filius, cum in domo Tarquinii Prisci educaretur, flammæ species caput ejus amplexa est. Hoc visu Tanaquil summam dignitatem portendi intellexit. Conjugi suasit ut ita eum, ut liberos suos,

* Nam triplex fuit Latium. *Prisci* autem *Latini* appellati, qui in colonias a Latino Silvio deducti erant.

educaret. Qui cum adolevisset, gener a Tarquinio assumptus est. Et cum rex occisus esset, Tanaquil, ex altiori loco ad populum despiciens, ait "Priscum, gravi quidem, sed non letali vulnere accepto, petere ut interim, dum convalescit, Servio Tullio dicto audientes essent." Servius Tullius quasi precario regnare cœpit; sed recte imperium administravit. Etruscos sæpe domuit. Collem Quirinalem et Viminalem et Esquilias urbi addidit; aggerem, fossasque fecit. Populum in quatuor tribus distribuit; ac post plebi distribuit annonam. Mensuras, pondera, classes, centuriasque constituit. Primus omnium censum ordinavit, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Latinorum populis persuasit, uti, exemplo eorum qui Dianæ Ephesiæ ædem fecissent, et ipsi ædem Dianæ in Aventino ædificarent: quo effecto, bos cuidam Latino miræ magnitudinis nata, et responsum somno datum, eum populum summam imperii habiturum, cujus civis bovem illam immolâset*. Latinus bovem in Aventinum egit, et caussam sacerdoti Romano exposuit. Ille, callidus, dixit prius eum vivo flumine manus abluere debere. Latinus dum ad Tiberim descendit, sacerdos bovem immolavit. Ita imperium civibus, sibi gloriam, facto consilioque quæsivit.

* Dianæ in Aventino. *Val. Max.*

TULLIA.

Servius Tullius filiam alteram ferocem, mitem alteram habens, cum Tarquinii filios pari animo videret, ut omnium mentes morum diversitate laediret, ferocem miti, mitem feroci, in matrimonium dedit. Sed mites, seu forte, seu fraude, perierunt; feroces morum similitudo conjunxit. Statim Tarquinius Superbus, a Tullia incitatus, advocato senatu, regnum paternum repeteré cœpit. Quâ re auditâ, Servius, dum ad curiam properat, jussu Tarquinii gradibus dejectus, et domum refugiens, interfectus est. Tullia statim in forum properavit, et prima conjugem regem salutavit; a quo jussa turbâ decedere, cum domum rediret, viso patris corpore, mulionem evitantem super ipsum corpus carpentum agere præcepit; unde vicus ille Sceleratus dictus. Postea Tullia cum conjugé in exsilium acta est.

8. TARQUINIUS SUPERBUS, REX VII.

Tarquinius Superbus cognomen moribus meruit. Occiso Servio Tullio, regnum scelestè occupavit. Tamen bello strenuus, Latinos Sabinosque domuit; Suessam Pométiam Volscis eripuit; Gabios per Sextum filium, simulato transfugio, in potestatem

cedegit; et Ferias Latinas primus instituit. Foros in Circo, et cloacam maximam fecit, ubi totius populi viribus usus est; unde illæ fossæ Quiritium sunt dictæ. Cum Capitolium inciperet, caput hominis invenit; unde cognitum est, eam urbem caput gentium futuram. Et cum in obsidio Ardeæ filius ejus Lucretiæ stuprum intulisset, cum eo in exilium actus, ad Porsenam Etruriæ regem confugit, cujus ope regnum retinere tentavit. Pulsus, Cumas concessit, ubi per summam ignominiam reliquum vitæ tempus exegit.

9. LUCRETIA.

Tarquinius Collatinus, sorore Tarquinii Superbi genitus, in contubernio juvenum regionum Ardeæ erāt; ubi cum forte in liberiore convivio conjugem suam unusquisque laudaret, placuit experiri. Itaque equis Romam petunt. Regias nurus in convivio et luxu deprehendunt, et inde Collatiam petunt. Lucretiam inter ancillas in sacrificio offendunt; itaque ea pudicissima judicatur. Ad quam corrumpendam Tarquinius Sextus nocte Collatiam rediit, et jure propinquitatis in domum Collatini venit, et cubiculum Lucretiæ irrupit; pudicitiam expugnavit. Illa postero die, advocatis patre et conjugē, rem exposuit, et se

cultro, quem veste texerat, occidit. Illi in exitium regum conjurârunt, eorumque exsilio necem Lucretiæ vindicaverunt.

10. LUCIUS JUNIUS BRUTUS.

Lucius Junius Brutus, sorore Tarquinii Superbi genitus, cum eandem fortunam timeret, in quam frater inciderat, qui ob divitias et prudentiam fuerat ab avunculo occisus, stultitiam finxit; unde Brutus dictus. Juvenibus regiis Delphos euntibus, deridiculi gratiâ, comes adscitus, baculo sambuceo aurum infusum deo donum tulit. Ubi responsum est, eum Romæ summam potestatem habiturum, qui primus matrem oscularetur; ipse terram osculatus est. Deinde, propter Lucretiæ stuprum, cum Tricipitino et Collatino in exitium regum conjuravit. Quibus in exsiliū actis, primus cōsul creatus, filios suos, quod cum Aquiliis et Vitelliis ad recipiendum* in urbem Tarquinos, conjuraverant, virgis cæsos securi percussit. Deinde in prælio, quod adversus eos gerebat, singulari certamine cum Arunte filio Tarquinii

* Ita Cicero, "ad placandum deos." Orat. iii. in Catilin. § 4.—Manilius, lib. i. 10, "ad tanta canendum."—Lucretius, lib. i. 112; "æternas penas timendum."

congressus*, se ambo mutuis vulneribus occiderunt. Cujus corpus in foro positum, a collegâ laudatum, matronæ anno luxerunt.

11. HORATIUS COCLES.

Porsena, rex Etruscorum, cum Tarquinius in urbem restituere tentaret, et primo impetu Janiculum cepisset, Horatius Cocles (illo cognomine, quod in alio prælio oculum amiserat) pro ponte sublicio stetit, et aciem hostium solus sustinuit, donec pons a tergo interrumperetur, cum quo in Tiberim decidit, et armatus ad suos transnavit. Ob hoc ei tantum agri publice datum, quantum uno die arari potuisset. Statua quoque ei in Vulcanali posita.

12. MUTIUS SCÆVOLA.

Cum Porsena rex urbem obsideret, Mutius Cordus, vir Romanæ constantiæ, senatum adiit, et veniam transfugiendi petiit,

* Schottus ex conjectura legendum censet....
 “congressus est, ubi ambo mutuis vulneribus ceciderunt.”
 Sed, quum unanimo consensu libri omnes manuscripti lectionem supra expressam exhibeant, videntum est an non defendi possit, ut Horatianum illud (Sat. i. 7. 20.) “*compositi cum Birbo Bacchius*,” et hoc Eutropianum (lib. ix. cap. 21) “*Macrinus cum Diademeno, facti imperatores.*”

necem regis repromittens. Acceptâ potestate, in castra Porsenæ venit, ibique purpuratum pro rege deceptus occidit. Apprehensus, et ad regem pertractus, dextram aris imposuit, hoc supplicii a reâ exigens, quod in cæde peccâsset. Unde cum misericordiâ regis abstraheretur, quasi beneficium referens, ait, trecentos adversus eum similes conjurâsse. Quâ re ille territus, bellum acceptis obsidibus deposuit. Mutio prata trans Tiberim data, ab eo Mutia appellata. Statua quoque ei, honoris gratiâ, constituta est:

13. CLÆLIA.

Porsena Clæliam virginem nobilem inter obsides accepit, quæ, deceptis custodibus, noctu castris ejus egressa, equum, quem fors dederat, arripuit, et Tiberim trajecit. A Porsenâ per legatos repetita, reddita est. Cujus ille virtutem admiratus, cum quibus optâsset, in patriam redire permisit. Illa virgines puerosque elegit, quorum ætatem injuriæ obnoxiam sciebat. Huic statua equestris in foro posita.

14. FABII.

Romani cum adversum Veientes bella-
rent, eos sibi hostes familia Fabiorum

privato nomine deposcit; et profecti trecenti sex, duce Fabio consule, fuerunt. Cum sæpe victores extitissent, apud Cremeram fluvium castra posuerunt. Veientes, ad dolos conversi, pecora ex diverso in conspectu eorum protulerunt, ad quæ progressi Fabii, in insidias delapsi, ad unum occisione perierunt. Dies, quo id factum est, inter nefastos relatus. Porta, quâ profecti erant, Scelerata est appellata. Unus ex eâ gente*, propter impuberem ætatem domi relictus, genus propagavit ad Quintum Fabium Maximum, qui Hannibalem morâ fregit, Cunctator ab obtrectatoribus dictus.

15. PUBLIUS VALERIUS POPLICOLA.

Publius Valerius, Volesi filius, primum de Veientibus, iterum de Sabinis, tertio de utrisque gentibus, triumphavit. Hic, quia in locum Tricipitini collegæ consulem non subrogaverat, et domum in Velîâ tutissimo loco habebat, in suspicionem regni affectati venit. Quo cognito, apud populum questus, quod de se tale aliquid timuissent, immisit, qui domum suam diruerent. Secures etiam fascibus demisit, eosque in populi concione submisit. Legem de provocatione a magistratibus ad populum tulit.

* Vide quæ annotata sunt ad Eutrop. lib. i. cap. 16.

Hinc Poplicola dictus. Qui cum quater consul diem obiisset, adeo pauper exstitit, ut collectis a populo nummis publice sepultus sit*, et annuo matronarum luctu honoratus.

16. AULUS POSTUMIUS.

Tarquinius, ejectus, ad Mamilium Tusculanum, generum suum, confugit: quicum, Latio concitato, Romanos graviter urgeret, Aulus Postumius, dictator dictus, apud Regilli lacum cum hostibus conflixit: ubi cum victoria nutaret, magister equitum equis frenos detrahi jussit, ut irrevocabili impetu ferrentur; ubi et aciem Latinorum fuderunt, et castra ceperunt. Sed inter eos duo juvenes candidis equis insigni virtute apparuerunt, quos dictator quæsitos, ut dignis muneribus honoraret, non reperit: Castorem et Pollucem ratus, communi titulo dedicavit.

17. LUCIUS QUINCTIUS CINCINNATUS.

Lucius Quinctius Cincinnatus filium Cæsonem petulantissimum abdicavit, qui, et a censoribus notatus, ad Volscos et Sabinos confugit, qui, duce Clælio Graccho, bellum adversum Romanos gerebant, et Quintum Minucium consulem in Algido monte obsi-

* Vide notulam in Eutropium, lib. i. cap. 11.

debant. Quinctius dictator dictus; ad quem missi legati, nudum eum arantem trans Tiberim offenderunt; qui, insignibus sumtis, consulem obsidio liberavit. Quare a Minucio et ejus exercitu coronâ aureâ et obsidionali* donatus est. Vicit hostes; ducem eorum in deditioem accepit, et triumphi die ante currum egit. Sextodecimo die dictaturam, quam† acceperat, deposuit, et ad agriculturam reversus est. Iterum post viginti annos dictator dictus, Spurium Mælium, regnum affectantem, a Servilio Ahalâ magistro equitum occidi jussit. Domum ejus solo æquavit; unde locus ille Æquimelium dictus.

18. MENENIUS AGRIPPA.

Menenius Agrippa, cognomento Lanatus, dux electus adversum Sabinos, de his triumphavit. Et cum populus a patribus secessisset, quod tributum et militiam toleraret, nec revocari posset; Agrippa apud eum, "*Olim,*" inquit, "*humani artus, cum ventrem otiosum cernerent, ab eo discordârunt, et suum illi ministerium negaverunt.* Cum eo

* Binas hic coronas intelligere debemus, ut apud Livium (vii. 37.) P. Decius auream coronam ab imperatore accipit, ab exercitu obsidionalem, gramine contextam.

† i. e. postquam.—Vide Eutropium, iv. 12.

pacto et ipsi deficerent, intellexerunt ventrem acceptos cibos per omnia membra disseverere; et cum eo in gratiam redierunt. Sic senatus et populus, quasi unum corpus, discordiâ per-eunt, concordiâ valent." Hac fabulâ populus regressus est. Creavit tamen tribunos plebis, qui libertatem suam adversum nobilitatis superbiam defenderent. Mene-nius autem tantâ paupertate decessit, ut eum populus collatis quadrantibus sepeliret, lo-cum sepulcro senatus publice daret.

19. CNÆUS MARCIUS CORIOLANUS.

Cnæus Marcius, captis Coriolis urbe Volscorum Coriolanus dictus, ob egregia militiæ facinora a Postunio optionem munerum accipiens, equum tantum et hospitem sumpsit, virtutis et pietatis exemplum. Hic consul, gravi annonâ, advectum e Sici-liâ frumentum magno pretio populo dandum* curavit, ut hac injuriâ plebs agros, non sedi-tiones, coleret. Ergo a tribuno plebis De-cio die dictâ, ad Volscos concessit, eosque, duce Attio Tullo, adversus Romanos con-citavit, et ad quartum ab urbe lapidem ca-stra posuit. Cunique nullis civium lega-tionibus flecteretur, a Veturiâ matre, et Volumniâ uxore matronarum numero co-

* Magno pretio vendendum, ut caritas et penuria plebem ad colendos agros cogeret.

mitatâ, motus, omisso bello, ut proditor occisus est. Ibi templum Fortunæ Muliebri constitutum est.

20. CAIUS LICINIUS STOLO.

Fabius Ambustus ex duabus filiabus alteram Licinio Stoloni plebeio, alteram Aulo Sulpicio patricio, conjugem dedit. Quarum plebeia cum sororem salutaret, cujus vir tribunus militaris consulari potestate erat, fascēs lictorios foribus appositos indecenter expavit. A sorore irrita, marito quæsta est; qui, adjuvante socero, ut primum tribunatum plebis aggressus est*, legem tulit, ut alter consul ex plebe crearetur. Lex, resistente Appio Claudio, lata tamen; et primus Licinius Stolo consul factus. Idem legem scivit, ne cui plebeio plus quingenta † jugera agri habere liceret. Et ipse cum jugera quingenta haberet, et altera emancipati filii nomine possideret, in iudicium vocatus, et primus omnium suâ lege punitus est.

* Sic Virgilius (Ecl. iv. 48.)

Aggredere, o! magnos (aderit jam tempus) honores.

† Manu exarati codices, sive scriptoris sive exscriptorum incuriâ, "centum" hic exhibent, et mox "quingenta centuri haberet." Sed Valerius Maximus (lib. viii. cap. 6.) "cum lege sanxisset, nequis amplius quam quingenta agri jugera possideret, ipse mille comparavit: dissimulandoque criminis gratiâ dimidiatam partem suo emancipavit!"

21. LUCIUS VIRGINIUS.

Populus Romanus, cum seditiosos magistratus ferre non posset, Decem-viros legibus scribendis creavit, qui eas, ex libris Solonis translatas, duodecim Tabulis exposuerunt. Sed cum pacto dominationis magistratum sibi prorogarent, unus ex his, Appius Claudius, Virginiam, Virginii centurionis filiam, in Alcido militantis, adamavit; quam cum corrumpere non posset, clientem subornavit, qui eam in servitium deposceret, facile victurus, cum ipse esset et accusator et iudex. Pater, re cognitâ, cum ipso die iudicii supervenisset, et filiam jam addictam videret, ultimo ejus alloquio impetrato, cum eam in secretum abduxisset, occidit, et, corpus ejus humero gerens, ad exercitum profugit, et milites ad vindicandum facinus accendit; qui, creatis decem tribunis, Aventinum occupârunt, Decem-viros abdicare se magistratu præceperunt, eosque omnes aut morte aut exsilio punierunt. Appius Claudius in carcere necatus est.

22. ÆSCULAPIUS ROMAM ADVECTUS.

Romani ob pestilentiam, responso moneute, ad Æsculapium Epidauro arcessendum decem legatos, principe Quinto Ogul-

nio, miserunt: qui cum eo venissent, et simulacrum ingens mirarentur, anguis e sedibus ejus elapsus, venerabilis, non horribilis, per mediam urbem cum admiratione omnium ad navem Romanam perrexit, et se in Ogulnii tabernaculo conspiravit. Legati, deum vehentes, Antium proveci sunt; ubi, per mollitiam maris, anguis proximum Æsculapii fanum petiit, et post paucos dies ad navem rediit, et, cum adverso Tiberi subveheretur, in proximam insulam desiluit, ubi templum ei constitutum; et pestilentia mirâ celeritate sedata est.

23. MARCUS FURIUS CAMILLUS.

Furius Camillus cum Faliscos obsideret, ac ludi literarii magister principum filios ad eum adduxisset, vinctum eum iisdem pueris, in urbem redigendum et verberandum, tradidit. Statim Falisci se ei ob tantam justitiam dederunt. Veios decenni obsidio domuit, deque his triumphavit. Postmodum est crimini datum, quod albis equis triumphâset, et prædam inique divisisset. Die dictâ ab Apuleio tribuno plebis, damnatus, Ardeam concessit. Mox, cum Galli Senones, relictis ob sterilitatem agris suis, Clusium Italiæ oppidum obsiderent, missi sunt Româ tres Fabii, qui

Gallos monerent, ut ab oppugnatione desisterent. Ex his unus, contra jus gentium, in aciem processit, et ducem Senonum interfecit: quo commoti Galli, petitis in deditionem legatis, nec impetratis, Romanam petierunt, et exercitum Romanum apud Alliam fluvium ceciderunt, die sexto decimo Kalendas Augusti; qui dies inter nefastos relatus, Alliensis dictus. Victores Galli urbem intraverunt, ubi nobilissimos senum in curulibus et honorum insignibus, primo ut deos venerati, deinde ut homines despicati, interfecere. Reliqua juvenus cum Manlio in Capitolium fugit, ubi obsessa, Camilli virtute est servata; qui absens dictator dictus, collectis reliquiis*, Gallos improvisos† interneccione occidit. Populum Romanum, migrare Veios volentem, retinuit. Sic et oppidum civibus, et cives oppido, reddidit.

24. MARCUS MANLIUS CAPITOLINUS.

Manlius, ob defensum Capitolium Capitolinus dictus, sexdecim annorum voluntarium militem se obtulit. Triginta septem militaribus donis a suis ducibus ornatus,

* Reliquiis exercitûs apud Alliam profligati.

† Codex unus MS. dat "*improvidos*."—Faber ex conjecturâ legendum censuit "*improvisus*," quod multo elegantius.

viginti tres cicatrices in pectore habuit. Captâ urbe, auctor in Capitolium confugiendi fuit. Quâdam nocte clangore anseris excitatus, Gallos ascendentes dejecit. Patronus a civibus appellatus, et farre donatus est. Domum etiam in Capitolio publice accepit; quâ superbiâ elatus, cum senatum suppressisse Gallicos thesauros argueret, et addictos propriâ pecuniâ liberaret, regni affectati suspicione in carcerem conjectus, populi consensu liberatus est. Rursum cum in eâdem culpâ, et gravius, perseveraret, reus factus, et ob conspectum Capitolii ampliatus est*. Alio deinde loco damnatus, et de saxo Tarpeio præcipitatus est: domus diruta; bona publicata. Gentilitas ejus Manlii † cognomen ejuravit, [ne quis postea Capitolinus vocaretur.]

* Id est, nec condemnatus fuit, nec absolutus. Id cum fiebat, hanc vocem *amplius* pronuntiant: intelligebant autem *amplius* deliberatum iri super illo aut illo negotio.

† Quæ sequuntur, corrupta sunt et falsa. Veriora docet Livii Epitome, lib. vi. senatûs consulto scilicet cautum esse, nequis de Manliâ gente *Marcus* prænomine uteretur. Itaque nemo postea *patricia* Manliorum familiæ vocatus est *Marcus*, quamvis plures *Capitolini*.

25. AULUS CORNELIUS COSSUS.

Fidenates, * * * * Romanorum hostes, ut sine spe veniæ fortius dimicarent, legatos ad se missos interfecerunt; ad quos Quinctius Cincinnatus dictator missus magistrum equitum habuit Cornelium Cossun, qui Lartem Tolumnium ducem suâ manu interfecit. De eo spolia opima Jovi Fere-
trio secundus ab Romulo consecravit.

26. PUBLIUS DECIUS, PATER.

Publius Decius Mus, bello Samnitico sub Valerio Maximo et Cornelio Cosso consulibus tribunus militum, exercitu in angustiis Gauri montis insidiis hostium clauso, accepto, quod postulaverat, præsidio, in superiorem locum evasit; hostes terruit; ipse intempestâ nocte per medias custodias somno oppressas incolumis evasit. Ob hoc ab exercitu civicâ coronâ [de quercu, quæ dabatur ei qui cives in bello servâsset; obsidionali, quæ dabatur ei qui obsidione cives liberâsset] donatus est. Consul bello Latino, collegâ Manlio Torquato, positus apud Vesperim fluvium castris, cum

* In MSS. legitur "*Fidenates Fidei Rom. h.*" pro quo legendum aliqui censent "*Fidenates, veteres [vel assidui] Rom. h.*"

utrique consuli somnio obvenisset, eos victores futuros, quorum dux in prælio cecidisset; tum, collato cum collegâ somnio, cum convenisset, ut cuius cornu in acie laboraret, Diis se Manibus voveret, inclinante suâ parte, se et hostes per Valerium pontificem Diis Manibus devovit. Impetu in hostes facto, victoriam suis reliquit.

27. PUBLIUS DECIUS, FILIUS.

Publius Decius, Decii filius, primo consul, de Samnitibus triumphans, spolia ex his Cereri consecravit. Iterum et tertio consul, multa domi militiæque gessit. Quarto consulatu cum Fabio Maximo, cum Galli, Samnites, Umbri, Tusci, contra Romanos conspirâssent, ibi exercitu in aciem ducto, et cornu inclinante, exemplum patris imitatus, advocato Marco Livio pontifice, hastæ insistens, et sollennia verba respondens*, se et hostes Diis Manibus devovit. Impetu in hostes facto, victoriam suis reliquit. Corpus, a collegâ laudatum, magnifice sepultum est.

28. TITUS MANLIUS TORQUATUS.

Titus Manlius Torquatus, ob ingenii et linguæ tarditatem a patre rus relegatus,

* Pontifex enim præibat verbis; alter iisdem verbis respondebat.

cum audisset ei diem dictam a Pomponio tribuno plebis, nocte Urbem petiit. Secretum colloquium a tribuno impetravit, et, gladio stricto, dimittere eum accusationem terrore multo compulit. Sulpicio dictatore, tribunus militum Gallum provocatorem occidit. Torquem, ei detractam, cervici suæ induit. Consul bello Latino filium suum, quod contra imperium pugnâset, securi percussit. Latinos apud Vesperim fluvium, Decii collegæ devotione, superavit. Consulatum recusavit*, quod diceret, neque se populi vitia, neque illum severitatem suam, posse sufferre.

29. MARCUS VALERIUS CORVINUS.

Reliquias Senonum Camillus persequatur. Adversum ingentem Gallum provocatorem solus Valerius tribunus militum, omnibus territis, processit. Corvus ab ortu solis galeæ ejus insedit, et, inter pugnandum, ora oculosque Galli verberavit. Hoste devicto, Valerius Corvinus dictus. Hic, cum ingens multitudo, ære alieno oppressa, Capuam occupare tentâset, et ducem sibi Quinctium necessitate compulsam fecisset, sublato ære alieno, seditionem compressit.

* Non Manlius ille Torquatus, de quo hic agitur, sed alter, eodem quidem nomine, longo autem tempore posterior.—Vide Livium, xxvi. 22.

30. SPURIUS POSTUMIUS.

Caius Veturius et Spurius Postumius consules, bellum adversum Samnitas gerentes, a Pontio Thelesino duce hostium in insidias deducti sunt. Nam ille simulatos transfugas misit, qui Romanis dicerent, Luceriam Apulam a Samnitibus obsideri, quo duo itinera ducebant, aliud longius et tutius, aliud brevius et periculosius. Festinatio brevius elegit. Itaque cum in insidias venissent, (qui locus Furculæ Caudinæ vocabatur) Pontius accitum patrem Herennium rogavit, quid fieri placeret. Ille ait, aut omnes occidendos, ut vires frangerentur; aut omnes dimittendos, ut beneficio obligarentur. Utroque improbato consilio, omnes sub jugum misit ex frædere, quod a Romanis postea improbatum est. Postumius Samnitibus deditus, nec receptus est.

31. LUCIUS PAPIRIUS CURSOR.

Lucius Papirius, a velocitate Cursor, cum consulem se adversis ominibus adversum Samnitas progressum esse sensisset, ad auspicia repetenda Romam regressus, edixit Fabio Rutilio, quem exercitui imponebat, ne manum cum hoste consereret. Sed ille, opportunitate ductus, pugnavit. Reversus

securi eum ferire voluit; ille in urbem confugit, nec supplicem tribuni tuebantur. Dein pater lacrynis, populus precibus, veniam impetrârunt. Papirius de Samnitibus triumphavit. Item cum Prænestinum prætorem gravissime increpuiisset, "Expedi," inquit, "lictor, secures." Et cum eum metu mortis attonitum vidisset, incommodam ambulanti bus radicem excidi jussit.

32. QUINTUS FABIUS RUTILIUS.

Quintus Fabius Rutilius, primus ex eâ familiâ ob virtutem Maximus, magister equitum a Papirio securi pæne percussus, primum de Apulis et Nucerinis; iterum de Samnitibus; tertio de Gallis, Umbris, Marsis, atque Tuscis, triumphavit. Censor liberinos tribubus amovit. Iterum censor fieri noluit, dicens non esse ex usu reipublicæ eosdem censores sæpius fieri. Hic primus instituit, uti equites Romani Idibus Quintilibus ab æde Honoris, equis insidentes, in Capitolium transirent. Mortuo huic tantum æris populi liberalitate congestum est, ut inde filius viscerationem et epulas publice daret.

33. MARCUS CURIUS DENTATUS.

Marcus Curius Dentatus primo de Samnitibus triumphavit, quos usque ad Mare

Superum perpacavit. Regressus, in concione ait: "Tantum agri cepi, ut solitudo futura fuerit, nisi tantum hominum cepissem; tantum porto hominum cepi, ut fame perituri fuissent*, nisi tantum agri cepissem." Iterum de Sabinis triumphavit. Tertio de Lucanis ovans urbem introivit. Pyrrhum Epirotam Italiâ expulit. Quaterna dena agri jugera viritim populo divisit. Sibi deinde totidem constituit, dicens neminem esse debere, cui non tantum sufficeret. Legatis Samnitum aurum offerentibus, cum ipse in foco rapas torreret, "Malo," inquit, "hæc in fictilibus meis esse, et aurum habentibus imperare." Cum interversæ pecuniæ argueretur, guttum ligneum, quo uti ad sacrificia consueverat, in medium protulit, juravitque se nihil amplius de prædâ hostili in domum suam convertisse. Aquam deinde Anienem de manubiis hostium in urbem induxit. Tribunus plebis Patres auctores fieri cœgit comitiis, quibus plebeius magistratus creabatur. Ob hæc merita domus ei apud Tiphatham, et agri jugera quinquaginta publice data.

* Pro "*fuissent*," quod in MSS. legitur, edidere nonnulli "*fuerint*." Mallem superius mutâssent "*futura fuerit*" in "*futura fuisset*," quo melius temporum ratio constaret.

34. APPIUS CLAUDIUS CÆCUS.

Appius Claudius Cæcus in censurâ libertinos quoque in senatum legit. Epulandi decantandique jus tibicinibus in publico ademit. Duæ familiæ ad Herculis sacra sunt destinatæ, Potitiorum et Pinariorum. Potitios Herculis sacerdotes pretio corrupit, ut sacra Herculea servos publicos edocerent; unde cæcatus est; gens Potitiorum funditus periit. Ne consulatus cum plebeis communicaretur, acerrime restitit. Ne Fabius solus ad bellum mitteretur, contradixit. Sabinos, Samnitas, Etruscos, bello domuit. Viam usque Brundisium* lapidibus stravit; unde illa Appia dicta. Aquam Anienem in urbem induxit. Censuram solus omnium quinquennio obtinuit. Cum de pace Pyrrhi ageretur, et gratia potentum per legatum Cineam pretio quæreretur, senex et cæcus, lecticâ in senatum latus, turpissimas condiciones magnificâ oratione discussit.

35. PYRRHUS, REX EPIROTARUM.

Pyrrhus, rex Epirotarum, materno genere ab Achille, paterno ab Hercule oriundus,

* Falsum est: nam eâ tempestate, ex veteris historiæ fide, ea via ad *Brundisium* usque perducî non potuit. A portâ Capenâ usque ad Capuam stravit Appius.

cum imperium orbis agigaret, et Romanos potentes videret, Apollinem de bello consuluit. Ille ambigue respondit:

Aio te, Æacida, Romanos vincere posse.

Hoc dicto in voluntatem tracto, auxilio Tarentinorum bellum Romanis intulit. Lævinum consulem apud Heracleam elephantorum novitate turbavit. Cumque Romanos adversis vulneribus occisos videret, "Ego," inquit, "talibus militibus brevi orbem terrarum subigere potuissem." Amicis gratulantibus, "Quid mihi cum tali victoria," inquit, "ubi exercitûs robur amittam?" Ad vicesimum ab Urbe lapidem castra posuit. Captivos Fabricio gratis reddidit. Viso Lævini exercitu, eandem sibi ait adversus Romanos, quam Herculi adversus hydram, fuisse fortunam. A Curio et Fabricio superatus, Tarentum refugit; in Siciliam trajecit. Mox in Italiam Locros regressus, pecuniam Proserpinæ avehere tentavit: sed ea naufragio relata est. Tum in Græciam regressus, cum Argos oppugnaret, ictu tegulæ prostratus est. Corpus, ad Antigonom regem Macedoniæ delatum, magnifice sepultum.

FABRICIUS.

Pyrrhus cum secundo prælio a Romanis esset pulsus Tarentum, interjecto anno

contra Pyrrhum Fabricius missus est, qui prius inter legatos sollicitari non potuerat quartâ regni parte promissâ. Cum vicina castra ipse et rex haberent, medicus Pyrrhi nocte ad eum venit, promittens se Pyrrhum veneno occisurum, si sibi quidquam pollicitaretur; quem Fabricius vinctum reduci iussit ad dominum, Pyrrhoque dici, quæ contra caput ejus medicus spondisset. Tum rex, admiratus eum, dixisse fertur: “ Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate, quam sol a suo cursu, averti posset.”

36. DECIUS MUS.

Volsinii, Etruriæ nobile oppidum, luxuriâ pæne perierunt. Nam, cum temere servos manumitterent, dein in curiam legerent, consensu eorum oppressi. Cum multa indigna paterentur, clam Româ auxilium petierunt: missusque Decius Mus mox libertinos* omnes aut in carcere necavit, aut dominis in servitatem restituit.

37. APPIUS CLAUDIUS CAUDEX.

Appius Claudius, victis Volsiniensibus, cognomento Caudex dictus, frater Cæci fuit. Consul ad Mamertinos liberandos

* *Libertinos*, pro *libertis*, dixit; quæ vocis abusus et apud Plautum notatur.

missus est, quorum arcem Carthaginienses et Hiero rex Syracusanus obsidebant. Primo, ad explorandos hostes, fretum piscatoriâ navi trajecit, et cum duce Carthaginensium egit, ut præsidium arce deduceret. Rhegium regressus, quinquagem hostium copiis pedestribus cepit; eâ legionem in Siciliam transduxit. Carthaginenses Messanâ expulit. Hieronem præcio apud Syracusas in deditioem accepit, qui, eo periculo territus, Romanorum amicitiam petiit, iisque postea fidelissimus fuit.

38. CAIUS DUILIUS.

Caius Duilius, primo Punico bello dux contra Carthaginenses missus, cum videret eos multum mari posse, classem magis validam quam decoram fabricavit, et manus ferreas cum irrisu hostium primus instituit, quibus inter pugnandum hostium naves apprehendit, qui victi et capti sunt. Hannibal, dux classis, Carthaginem fugit, et a senatu quæsivit, quid faciendum censerent. Omnibus, ut pugnaret, acclamantibus: "Feci," inquit, "et victus sum." Sic pœnam crucis effugit: nam apud Pœnos dux, male re gestâ, puniebatur. Duilio concessum est, ut prælucente funali, et præcinente tibicine, a cœnâ publice rediret.

39. ATILIUS CALATINUS.

Atilius Calatinus, dux adversus Carthaginienses missus, maximis et munitissimis civitatibus, Ennâ, Drepano, Lilybæo, hostilia præsidia dejecit. Panormum cepit. Totam Siciliam pervagatus, paucis navibus magnam hostium classem, duce Hamilcare, superavit. Sed cum ad Camarinam ab hostibus obsessam festinaret, a Pœnis in angustiis clausus est; ubi tribunus militum Calpurnius Flamma, acceptis trecentis sociis, in superiorem locum evasit, consulem liberavit; ipse cum trecentis pugnans cecidit. Postea ab Atilio semianimis inventus, et sanatus, magno postea terrori hostibus fuit. Atilius gloriose triumphavit.

40. MARCUS ATILIUS REGULUS.

Marcus Atilius Regulus consul, fuis Sallentinis, triumphavit, primusque Romanorum ducum in Africam classem trajecit. Eâ quassatâ, de Hamilcare naves longas tres et sexaginta accepit. Oppida ducenta, et hominum ducenta millia, cepit. Absente eo, conjugii ejus et liberis ob paupertatem sumtus publice dati. Mox arte Xanthippi Lacedæmonii mercenarii militis captus, in carcerem missus. Legatus de permutan-

discaptivis Romam missus, dato jurejurando, ut, si non impetrâsset, ita demum rediret, in senatu conditionem dissuasit; rejectisque a se conjuge et liberis, Carthaginem regressus; ubi in arcam ligneam injectus, clavis introrsum adactis, vigiliis ac dolore punitus est.

41. CAIUS LUTATIUS CATULUS.

Caius Lutatius Catulus, primo Punico bello trecentis navibus adversum Pœnos profectus, sexcentas eorum naves commeatibus et aliis oneribus impeditas, duce Hamilcare, apud Ægates, insulas inter Siciliam et Africam, depressit, aut cepit; finemque bello imposuit. Pacem petentibus hac conditione concessit, Siciliâ, Sardiniâ, et cæteris insulis intra Italiam Africamque, decederent, Hispaniâ citra Hiberum abstererent.

42. HANNIBAL, CARTHAGINIENSIVM DUX.

Hannibal, Hamilcaris filius, novem annos natus, a patre aris admotus, odium in Romanos perenne juravit. Exinde socius et miles in castris patri fuit. Mortuo eo, causam belli quærens, Saguntum Romanis fœderatum intra sex menses evertit. Tum, Alpibus patefactis, in Italiam trajecit. Pub-

lium Scipionem apud Ticinum; Sempronium Longum apud Trebiam; Flaminium apud Trasymenum; Paullum et Varronem apud Cannas superavit. Cumque Urbem capere posset, in Campaniam devertit, cujus deliciis elanguit. Et cum ad tertium ab Urbe lapidem castra posuisset, tempestatibus repulsus, primum a Fabio Maximo frustratus, deinde a Valerio Flacco repulsus, a Graccho et Marcello fugatus, in Africam revocatus, a Scipione superatus, ad Antiochum regem Syriæ confugit, eumque hostem Romanis fecit. Quo victo, ad Prusiam Bithyniæ regem concessit; unde Romanâ legatione [*per T. Flaminium*] repetitus, [*ne Romanis traderetur,*] hausto, quod sub annuli gemmâ habebat, veneno, absumtus est; positus apud Libyssam in arcâ lapideâ in quâ hodieque inscriptum est: HANNIBAL HIC SITUS EST.

43. QUINTUS FABIVS MAXIMVS.

Quintus Fabius Maximus, Cunctator, (ut Verrucosus a verrucâ in labris, ita Ovicula a clementiâ morum dictus) consul de Liguriis triumphavit. Hannibalem morâ fregit. Minucium, magistrum equitum, imperio sibi æquari passus est; nihilominus periclitanti subvenit. Annibalem in agro Falerno inclusit. Marium Statilium, transfugere ad

hostes violentem, equo et armis donatis retinuit; et Lucano cuidam fortissimo, ob amorem mulieris infrequenti, eandem emtam dono dedit. Tarentum ab hostibus recepit; Herculis signum inde translatum in Capitolio dedicavit. De redemptione captivorum cum hostibus pepigit, quod pactum cum a senatu improbaretur, fundum suum ducentis millibus vendidit, et fidei satisfecit.

44. PUBLIUS SCIPIO NASICA.

Publius Scipio Nasica, a senatu vir optimus judicatus, Matrem Deum hospitio recepit. Is cum adversum auspicia consulem se a Graccho nominatum comperisset, magistratu se abdicavit. Censor status, quas sibi quisque per ambitionem in foro ponebat, sustulit. Consul Delminum urbem Dalmatarum expugnavit. Imperatoris nomen a militibus, et ab senatu triumphum, oblatum recusavit. Eloquentiam primus, juris scientiam consultissimus, ingenio sapientissimus; unde vulgo Corculum dictus.

45. MARCUS CLAUDIUS MARCELLUS.

Marcus Marcellus Viridomarum Gallorum ducem singulari proelio fudit. Spolia opima Jovi Feretrio tertius a Romulo con-

secravit. Primus docuit quomodo milites cederent, nec terga præberent. Hannibalem apud Nolam, locorum angustiâ adjutus, vinci docuit. Syracusas per tres annos expugnavit. Et cum per calumniam triumphus ei a senatu negaretur, de suâ sententiâ in Albano monte triumphavit. Quinques consul, insidiis Hannibalis deceptus occubuit, et magnifice sepultus. Ossa Romam remissa, a prædonibus intercepta, perierunt.

46. CLAUDIA, VIRGO VESTALIS.

Hannibale Italiam devastante, ex responso librorum Sybillinorum Mater Deûm a Pessinunte arcessita, cum adverso Tiberi veheretur, repente in alto stetit. Et cum moveri nullis viribus posset, ex libris cognitum, castissimæ demum feminæ manu moveri posse. Tum Claudia, virgo Vestalis, falso incesti suspecta, deam oravit, ut, si pudicam sciret, sequeretur; et zonâ impositâ navem movit. Simulacrum Matris Deûm, dum templum ædificatur, Nasicæ, qui vir optimus judicabatur, quasi hospiti datum.

47. MARCUS PORCIUS CATO.

Marcus Porcius Cato, genere Tusculanus, a Valerio Flacco Romam sollicitatus,

tribunus militum in Siciliâ, quæstor sub Scipione fortissimus, prætor justissimus fuit. In præturâ Sardiniam subegit, ubi ab Ennio Græcis literis institutus. Consul Celtiberos domuit; et, ne rebellare possent, literas ad civitates singulas misit, ut muros diruerent. Cum unaquæque sibi soli imperari putaret, fecerunt. Syriaco bello, tribunus militum sub Manio Acilio Glabrione, occupatis Thermopylarum jugis, præsidium hostium depulit. Censor Lucium Flaminius consularem senatu movit, quod ille in Galliâ, ad cujusdam scorti spectaculum, eductum quemdam e carcere in convivio jugulari jussisset. Basilicam suo nomine primus fecit. Matronis, ornamenta (erepta Oppiâ lege) repetentibus, restitit. Accusator assiduus malorum, Galbam octogenarius accusavit; ipse quadragies quater accusatus, gloriose absolutus. Carthaginem delendam censuit. Post octoginta annos filium genuit. Imago hujus, funeris gratiâ, produci solet*.

48. CAIUS CLAUDIUS NERO.

Hasdrubal, frater Hannibalis, ingentibus copiis in Italiam transjecit: actumque de

* Imago ejus, quæ in curiâ stabat, in pompam funebrem producebatur, quotiescumque funus aliquod Porciæ genti celebrandum erat. Vide Valer. Maximum, viii. 15.

Romano imperio erat, si jungere se Hannibali potuisset. Sed Claudius Nero, qui in Apuliâ cum Hannibale castra conjunxerat, relictâ in castris parte, cum delectis ad Hasdrubalem properavit, et se Livio collegæ apud Senam oppidum et Metaurum flumen conjunxit; amboque Hasdrubalem vicerunt. Nero, regressus pari celeritate, quâ venerat, caput Hasdrubalis ante vallum Hannibalis projecit: quo ille viso, vinci se fortunâ Carthaginis confessus. Ob hæc Livius triumphans, Nero ovans, urbem introierunt.

49. PUBLIUS CORNELIUS SCIPIO AFRICANUS.

Publius Scipio, ex virtutibus nominatus Africanus, Jovis filius creditus; nam, antequam conciperetur, serpens in lecto matris ejus apparuit; et ipsi parvulo draco circumfusus, nihil nocuit. In Capitolium intempestâ nocte euntem numquam canes latraverunt. Nec hic quidquam prius cœpit, quam in cellâ Jovis diutissime sedisset, quasi divinam mentem accepisset. Decem et octo annorum, patrem apud Ticinum singulari virtute servavit. Clade Cannensi nobilissimos juvenes, Italiam deserere cupientes, suâ auctoritate compescuit. Reliquias incolumes per media hostium castra

Canusium perduxit. Viginti quatuor annorum, prætor in Hispaniam missus, Carthaginem, quâ die venit, cepit. Virginem pulcherrimam, ad cuius adspectum concurrebatur, ad se vetuit adduci, patrique ejus ac sponso restitui jussit. Hasdrubalem Magonemque, fratres Hannibalis, Hispaniâ expulit. Amicitiam cum Syphace Mauro- rum rege conjunxit. Masinissam in societatem recepit. Victor domum regressus, consul ante annos factus, concedente collegâ, in Africam classem trajecit. Hasdrubalis et Syphacis castra unâ nocte per- rupit. Revocatum ex Italiâ Hannibalem superavit. Victis Carthaginensibus leges imposuit. Bello Antiochi legatus fratri fuit. Captum filium gratis recepit. A Petillio [Actæo*] tribunoplebis repetundarum accu- satus, librum rationum in conspectu populi scidit. “Hac die,” inquit, “Carthaginem vici. Bonum factum, in Capitolium camus, et diis supplicemus.” Inde in voluntarium exsilium concessit, ubi reliquam egit æta- tem. Moriens ab uxore petiit, ne corpus suum Romanam referretur.

50. MARCUS LIVIUS SALINATOR.

Livius Salinator primo consul de Illyriis

* Mendam est in nomine.—Incertum habuit T. Livius, utrum duo Petilii diem dixissent, an unus. *Verisim.* xxxviii. 56.

triumphavit; deinde ex invidiâ peculatûs reus, ab omnibus tribubus, exceptâ Metiâ, condemnatus. Iterum cum Claudio Nerone inimico suo consul, ne respublica discordiâ male administraretur, amicitiam cum eo junxit, et de Hasdrubale triumphavit. Censor cum eodem collegâ omnes tribus, exceptâ Metiâ, ærarias fecit, stipendio privavit, eo crimine, quod aut prius se injuste condemnâssent, aut postea tantos honores non recte tribuissent.

51. QUINTUS FLAMINIUS.

Quintus Flaminius, (Flamini, qui apud Trasymenum periit, filius) consul Macedoniam sortitus, ducibus Charopæ principis pastoribus, provinciam ingressus, regem Philippum prælio fudit, castris exiit, filium ejus Demetrium obsidem accepit; quem pecuniâ multatum in regnum restituit. A Nabide quoque Lacedæmonio filium obsidem accepit. Liberos etiam Græcos Nemeæ per præconem pronuntiavit. Legatus etiam ad Prusiam, ut Hannibalem repeteret, missus.

52. MARCUS FULVIUS NOBILIOR.

Marcus Fulvius Nobilior [prætor] Oretanos superavit, unde ovans urbem introiit. Consul Ætolos, (qui bello Macedonico interfuerant, post ad Antiochum

defecerant) præliis frequentibus victos, et in Ambraciam oppidum coactos, in dedicationem accepit; tamen signis tabulisque pictis spoliavit: de quibus triumphavit. Quam victoriam, per se magnificam, Quintus Ennius, amicus ejus, insigni laude celebravit.

53. LUCIUS SCIPIO ASIATICUS.

Scipio Asiaticus, frater Africanus, (infirmitate corpore, tamen in Africâ virtutis nomine a fratre laudatus) consul, Antiochum regem Syriæ, legato fratre, apud Sipylum montem, cum arcus hostium pluviam hebetatis fuissent, vicit, et regni relictum a patre parte privavit; hinc Asiaticus dictus. Post reus pecuniæ interceptæ, ne in carcerem duceretur, Gracchus pater, tribunus plebis, intercessit. Marcus Cato censor equum ei, ignominie causam, ademit.

54. ANTIOCHUS, REX SYRIÆ.

Antiochus, Syriæ rex, nimiam opum fiduciam bellum Romanis intulit, specie Lysimachie repetundæ, quam, a majoribus suis in Thraciam conditam, Romani possidebant; statimque Græciam insulasque ejus occupavit. In Eubœa luxuriam clanguit. Adventu Acilii Glabrionis excitus, Thermopylas occupavit; unde industriam Marci Catonis ejectus, in Asiam refugit. Navali

prælio, cui Hannibalem præfecerat, a Lucio Æmilio Regillo superatus, filium Scipionis Africani, quem inter navigandum ceperat, patri remisit, qui ei, quasi pro reddendâ gratiâ, suavit, ut amicitiam Romanam peteret. Antiochus, spreto consilio, apud Sipylum montem cum Lucio Scipione conflictavit. Victus, et ultra Taurum montem relegatus, a sodalibus, quos temulentus in convivio pulsaverat, occisus est.

55. CNEUS MANLIUS VULSO.

Cnæus Manlius Vulso, [consul] missus ad ordinandam Scipionis Asiatici provinciam, cupidine triumphi bellum Pisidis et Gallogræcis, qui Antiocho adfuerant, intulit. His facile victis, inter captivos uxor regis Oriagontis centurioni cuidam in custodiam data, a quo vi stuprata, de injuriâ tacuit: et post, impetratâ redemptione, marito adulterum interficiendum tradidit.

56. LUCIUS PAULLUS ÆMILIUS.

Lucius Paullus Æmilius, (filius ejus, qui apud Cannas cecidit) primo consulatu, quem post tres repulsas adeptus erat, de Liguribus triumphavit. Rerum gestarum ordinem in tabulâ pictum publice posuit. Iterum consul Persen Philippi filium, regem Macedonum, apud Samothracas cepit, quem victum flevit, et assidere sibi jussit; tamen

in triumphum duxit. In hac lætitiâ duos filios amisit, et progressus ad populum, gratias Fortunæ egit, quod, si quid adversi reipublicæ imminebat, suâ esset calamitate decisum. Ob hæc omnia, ei a populo et a senatu concessum est, ut ludis Circensibus triumphali veste uteretur. Ob hujus [continentiam] et paupertatem, post mortem ejus, dos uxori, nisi venditis possessionibus, non potuit exsolvi.

57. TIBERIUS SEMPRONIUS GRACCHUS.

Tiberius Sempronius Gracchus, nobilissimâ familiâ ortus, Scipionem Asiaticum, quamvis inimicum, duci in carcerem non passus. Prætor Galliam domuit, consul Hispaniam; altero consulatu Sardiniam; tantumque captivorum adduxit, ut longâ venditione res in proverbium veniret, "*Sardi venales.*" Censor libertinos, qui rusticâs tribus occupârânt, in quatuor urbanas divisit; ob quod a populo collega ejus Claudius [nam ipsum auctoritas tuebatur] reus factus; et cum eum duæ classes condemnâssent, Tiberius juravit se cum illo in exsilium iturum: ita reus absolutus est. Cum in domo Tiberii duo angues e geniali toro repsissent; responso dato, eum de dominis periturum, cujus sexûs, anguis fuisset occisus, amore Corneliæ conjugis marem jussit interfici.

58. PUBLIUS SCIPIO ÆMILIANUS.

Publius Scipio Æmilianus, Pauli Macedonici filius, a Scipione Africano adoptatus, in Macedoniâ cum patre agens, victum Persen tam pertinaciter persequutus est, ut mediâ nocte in castra redierit. Lucullo in Hispaniâ legatus, apud Intercatiam oppidum provocatorem singulari prælio vicit. Muros hostilis civitatis primus ascendit. Tribunus in Africâ sub Marco Manilio imperatore, cohortes octo, obsidione vallatas, consilio et virtute servavit, a quibus coronâ obsidionali aureâ donatus. Cum ædilitatem peteret, consul anteannos ultro factus, Carthaginem intra sex menses delevit. Numantiam in Hispaniâ, correctâ prius militum disciplinâ, fame vicit: hinc Numantinus. Panætio plurimum usus, ad reges adeundos missus, duos secum, præter eum, servos duxit. Ob res gestas superbus, "Gracchum jure cæsum videri," respondit: obstrepente populo; "Taceant," inquit, "quibus Italia noverca, non mater est;" et addidit, "quos ego sub coronâ vendidi." Censor, Mummio collegâ segniore, in senatu ait, "Utinam mihi collegam aut dedissetis, aut non dedissetis." Susceptâ agrariorum causâ, domi repente exanimis inventus, obvoluto capite elatus, ne livor in ore appareret. Hujus patrimo-

nium tam exiguum fuit, ut triginta duas libras argenti, duas et semilibram auri, reliquerit.

59. CAIUS HOSTILIUS MANCINUS.

Caius Hostilius Mancinus, prætor adversum Numantinos (vetantibus avibus, et nescio quâ voce revocante) profectus, cum ad Numantiam venisset, exercitum Pompeii acceptum prius corrigere decrevit, et solitudinem petiit. Eo die Numantini forte solenni nuptu filias locabant, et unam speciosam duobus competentibus, pater puellæ conditionem tulit, ut ei illa nuberet, qui hostis dextram retulisset. Profecti juvenes, abscessum Romanorum in modum fugæ properantium cognoscunt; rem ad suos referunt. Illi statim quatuor millibus suorum viginti millia Romanorum ceciderunt. Mancinus, auctore Tiberio Graccho quæstore suo, in leges hostium fœdus percussit; quo per senatum improbato, Mancinus Numantinis deditus, nec receptus, augurio in castra deductus, præturam postea consequutus est.

60. LUCIUS MUMMIUS ACHAIÏCUS.

Lucius Mummius, (devictâ Achaiâ, Achaiicus) adversum Corinthios missus, victoriam alieno labore quæsitam interceptit.

Nam cum illos Metellus Macedonicus apud Heracleam fudisset, et duce Critolao privâsset; cum lictoribus et paucis equitibus in Metelli castra properavit, et Corinthios ad Leucopetram vicit, duce Diæo, qui domum refugit, eamque incendit, conjugem interfecit, et in ignem præcipitavit; ipse veneno periit. Mummius Corinthum signis tabulisque spoliavit; quibus cum totam replêssset Italiam, in domum suam nihil contulit.

61. QUINTUS CÆCILIUS METELLUS MACEDONICUS.

Quintus Cæcilius Metellus (a domitâ Macedoniâ, Macedonicus) prætor Pseudophilippum, qui idem Andriscus dictus est, vicit. Achæos bis prælio fudit; triumphandos Mummio tradidit. Invisus plebi ob nimiam severitatem, et ideo post duas repulsas consul ægre factus, Arbacos in Hispaniâ domuit. Apud Contrebiam oppidum cohortes, loco pulsas, redire et locum recipere jussit. Cum omnia proprio et subito consilio ageret, amico cuidam quid acturus esset roganti, "Tunicam," inquit, "meam exurerem, si eam consilium meum scire existimarem." Hic, quatuor filiorum pater, supremo tempore humeris eorum ad sepulcrum latus est; ex quibus tres consulares, unum etiam triumphantem, vidit.

62. QUINTUS CÆCILIUS METELLUS
NUMIDICUS.

Quintus Cæcilius Metellus Numidicus, qui consul de Jugurthâ rege Numidiæ triumphavit, censor Quinctium, qui se Tiberii Gracchi filium mentiebatur, in censum non recepit. Idem in legem Appuleiam, per vim latam, jurare noluit; quare in exilium actus, Smyrnæ exsulavit. Calidiâ deinde rogatione revocatus, cum ludis forte literas in theatro accepisset, non prius eas legere dignatus est quam spectaculum finiretur. Metellæ sororis suæ virum laudare noluit, quod is solus iudicium contra leges detrectarat.

63. QUINTUS METELLUS PIUS.

Quintus Metellus Pius, Numidici filius, (Pius, quia patrem, lacrymis et precibus assidue ab exilio revocavit) prætor bello sociali Quintum Popedium, Marsorum ducem, interfecit. Consul in Hispaniâ Herculeios fratres oppressit; Sertorium Hispaniâ expulit. Adolescens, in petitione præturæ et pontificatûs, consularibus viris prælatus est.

64. TIBERIUS GRACCHUS.

Tiberius Gracchus, Africani ex filiâ nepos, quæstor Mancino in Hispaniâ, fœdus ejus flagitiosum probavit. Periculum deditionis eloquentiæ gratiâ effugit. Tribunus plebis legem tulit, ne quis plus mille agri jugera haberet. Octavio collegâ intercedente, novo exemplo magistratum abrogavit. Dein tulit, ut de familiâ*, quæ ex Attali hæreditate erat, ageretur, et populo divideretur. Deinde, cum prorogare sibi potestatem vellet, adversis auspiciis in publicum processit, statimque Capitolium petiit, manum ad caput referens, quo salutem suam populo commendabat. Hoc nobilitas ita accepit, quasi diadema posceret; segniterque cessante Mucio consule, Scipio Nasica sequi se jussis, qui salvam rempublicam vellent, Gracchum in Capitolium persequutus oppressit: cujus corpus Lucretii ædilis manu in Tiberim missum; unde ille Vespillo dictus. Nasica, ut invidiæ subtraheretur, per speciem legationis in Asiam ablegatus est.

* Apud jurisconsultos, "*familia*" significat possessiones cujuscumque generis. Sic Terentius, *Heaut.* v. 1. "*Decem dierum vix mihi est familia.*"

65. CAIUS GRACCHUS.

Caius Gracchus, pestilentem Sardiniam quæstor sortitus, non veniente successore, suâ sponte decessit. Asculanæ et Fregellanæ defectionis invidiam sustinuit. Tribunus plebis agrarias et frumentarias leges tulit: colonos etiam Capuam et Tarentum mittendos censuit. Triumviros agris dividendis se et Fulvium Flaccum et Caium Crassum constituit. Minucio Rufo tribuno plebis legibus suis abrogante, in Capitolium venit; ubi cum Antilius, præco Opimii consulis, in turbâ fuisset occisus, in forum descendit, et imprudens concionem a tribuno plebis avocavit; quâ re arcessitus, cum in senatum non venisset, armatâ familiâ Aventinum occupavit: ubi ab Opimio victus, dum a templo Lunæ desilit, talum intorsit, et Pontino amico apud portam Trigeminam, Publio Lætorio in ponte Sublicio persequentibus resistente, in lucum Furinæ pervenit. Ibi vel suâ, vel servi Eupori, manu interfectus. Caput a Septimuleio, amico Gracchi, ad Opimum relatum, auro expensum fertur, propter avaritiam infuso plumbo gravius effectum.

66. MARCUS LIVIUS DRUSUS.

Marcus Livius Drusus, generé et eloquentiâ magnus, sed ambitiosus et superbus, ædilis munus magnificentissimum dedit; et ibi Remmio collegæ, quædam de utilitate reipublicæ suggerenti, "Quid tibi," inquit, "cum republicâ nostrâ?" Quæstor in Asiâ nullis insignibus uti voluit, ne quid ipso esset insignius. Tribunus plebis Latinis civitatem, plebi agros, equitibus curiam, senatui judicia permisit. Nimia liberalitatis fuit; ipse etiam professus, "nemini se ad largiendum præter cælum et cœnum reliquisse:" ideoque cum pecuniâ egeret, multa contra dignitatem fecit. Magulsam, Mauritanix principem, ob regis simultatem profugum, acceptâ pecuniâ, Boccho prodidit; quem ille elephanto objecit. Adherbalem, filium regis Numidarum, obsidem domi suæ sumsit, redemptionem ejus occultam a patre sperans. Cæpionem inimicum, actionibus suis resistentem, ait se de saxo Tarpeio præcipitaturum. Consuli, legibus agrariis resistenti, ita colum in comitio obtorsit, ut multus sanguis efflueret e naribus; quem ille, luxuriam exprobrans, inuriam de turdis esse dicebat. Deinde ex gratiâ nimia in invidiam venit: nam plebs acceptis agris gaudebat; expulsi

dolebant: equites in senatum lecti lætabantur; sed præteriti querebantur: senatus permissis judiciis exultabat; sed societatem cum equitibus ægre ferebat. Unde Livius anxius, ut Latinorum postulata differret, qui promissam civitatem flagitabant, repente in publico concidit, sive morbo comitali, seu hausto caprino sanguine. Semianimis domum relatus. Vota pro illo per Italiam publice suscepta sunt. Et cum Latini consulem in Albano monte interfecturi essent, Philippum admonuit ut caveret: unde in senatu accusatus, cum domum se reciperet, immisso inter turbam percussore, corruit. Invidia cædis apud Philippum et Cæpionem fuit.

67. CAIUS MARIUS, PATER.

Caius Marius, septies consul, Arpinas, humili loco natus, primis honoribus per ordinem functus, legatus Metello in Numidiâ, criminando eum consulatum adeptus, Jugurtham captum ante currum egit. In proximum annum consul ultro factus, Cimbrōsin Galliâ apud Aquas Sextias, Teutonas in Italiâ in campo Raudio, vicit; deque his triumphavit. Usque sextum consulatum per ordinem factus, Appuleium Saturninum tribunum plebis, et Glauciam prætorem, seditiosos, ex senatûs consulto inter-

emit. Et cum Sulpiciâ rogatione provinciam Sullæ eriperet, armis ab eo victus, Minturnis in palude latuit. Inventus, et in carcerem conjectus, immissum percussorem Gallum vultûs auctoritate deterruit, acceptâque naviculâ in Africam trajecit: ibi diu exsulavit. Mox Cinnanâ dominatione revocatus, ruptis ergastulis exercitum fecit, cæsisque inimicis injuriam ultus, septimo consulatu, ut quidam ferunt, voluntariâ morte decessit.

68. CAIUS MARIUS, FILIUS.

Caius Marius filius, viginti septem annorum, consulatum invasit; quem honorem tam immaturum mater flevit. Hic, patri sævitiâ similis, curiam armatus obsedit, inimicos trucidavit, quorum corpora in Tiberim præcipitavit. In apparatu belli, quod contra Sullam parabatur, apud Sacriportum, vigiliis et labore defessus, sub divo requievit; et absens victus, fugæ, non pugnæ, interfuit. Præneste confugit, ubi per Lucretium Ofellam obsessus, tentatâ per cuniculum fugâ, cum omnia septa intelligeret, jugulandum se Pontio Telesino præbuit.

69. LUCIUS CORNELIUS CINNA.

Lucius Cornelius Cinna, flagitiosissimus, rempublicam summâ crudelitate vastavit.

Primo consulatu legem de exsulibus revocandis ferens, ab Octavio collegâ prohibitus, et honore privatus, urbe profugit, vocatisque ad pileum servis, adversarios vicit; Octavium interfecit; Janiculum occupavit. Iterum et tertium consulem se ipse fecit. Quarto consulatu cum bellum contra Sullam pararet, Anconæ ob nimiam crudelitatem ab exercitu lapidibus occisus est.

70. CAIUS FLAVIUS FIMBRIA.

Caius Flavius Fimbria, sævissimus quippe Cinnæ satelles, Valerio Flacco consuli legatus in Asiam profectus, per similitudinem dimissus, corrupto exercitu, ducem interficiendum curavit. Ipse, correptis imperii insignibus, provinciam ingressus, Mithridatem Pergamo expulit. Ilium, ubi tardius portæ patuerunt, incendi jussit, ubi Minervæ templum inviolatum stetit, quod divinâ majestate servatum nemo dubitavit. Ibidem Fimbria militiæ principes securi percussit: mox, a Sullâ Pergami obsessus, corrupto exercitu desertus, semet occidit.

71. VIRIATHUS LUSITANUS.

Viriathus, genere Lusitanus, ob paupertatem primo mercenarius, deinde alacritate venator, audaciâ latro, ad postremum dux,

bellum adversum Romanos sumpsit, eorumque imperatorem Claudium Unimanum, dein Caium Nigidium, oppressit. Pacem a populo maluit integer petere, quam victus; et cum alia dedisset, et arma retinerentur, bellum renovavit. Cæpio, cum vincere aliter non posset, duos satellites pecuniâ corrupit, qui Viriathum humo depositum peremerunt. Quæ victoria, quia einta erat, a senatu non probata.

72. MARCUS ÆMILIUS SCAURUS.

Marcus Æmilius Scaurus, nobilis, pauper, nam pater ejus, quamvis patricius, ob paupertatem carbonarium negotium exercuit. Ipse primo dabitavit, honores peteret, an argentariam faceret; sed eloquentiæ consultus, ex eâ gloriam peperit. Primo in Hispaniâ corniculum meruit; sub Oreste in Sardiniâ stipendia fecit. Ædilis, juri reddendo magis, quam muneri edendo, studuit. Prætor adversus Jugurtham, tamen ejus pecuniâ victus. Consul legem de sumptibus et libertinorum suffragiis tulit: Publium Decium prætorem, transeunte ipso sedentem, jussit adsurgere, eique vestem scidit, sellam concidit; ne quis ad eum in jus iret, edixit. Consul Ligures et Gantiscos domuit, atque de his triumphavit. Censor viam Æmiliam stravit; Pontem Mul-

vium fecit. Tantumque auctoritate potuit, ut Opimium contra Gracchum, Marium contra Glauciam et Saturninum, privato consilio armaret. Idem filium suum, quia præsidium deseruerat, in conspectum suum vetuit accedere. Ille ob hoc dedecus mortem sibi conscivit. Scaurus senex cum a Vario tribuno plebis argueretur, quasi socios et Latium ad arma coëgisset, ad populum ait: " Varius Sucronensis Æmilium Scaurum ait socios ad arma coëgisse: Scaurus negat: utri potius credendum putatis?"

73. LUCIUS APPULEIUS SATURNINUS.

Lucius Appuleius Saturninus, tribunus plebis seditiosus, ut gratiam Marianorum militum pararet, legem tulit, ut veteranis centena agri jugera in Africâ dividerentur: intercedentem Bæbium collegam, factâ per populum lapidatione, submovit: Glauciæ prætori, quod is eo die, quo ipse concionem habebat, jus dicendo partem populi avocâsset, sellam concidit, ut magis popularis videretur. Quemdam libertini ordinis subornavit, qui se Tiberii Gracchi filium fingeret. Ad hoc testimonium Sempronia soror Gracchorum producta, nec precibus nec minis adduci potuit, ut dedecus familiæ agnosceret. Saturninus, Aulo Nonio com-

petitore interfecto, tribunus plebis reffectus, Siciliam, Achaiam, Macedoniam novis colonis destinavit, et aurum, dolo an scelere Cæpionis partum, ad emtionem agrorum convertit. Aquâ et igni interdixit ei, qui in leges suas non jurâsset. Huic legi multis nobilibus abrogantibus, cum tonuisset, clamavit: "Jam," inquit, "nisi quiescitis, grandinabit." Metellus Numidicus exulare quam jurare maluit. Saturninus, tertio tribunus plebis reffectus, ut satellitem suum Glauciam prætorem faceret, Memmium competitorem ejus in campo Martio necandum curavit. Marius, senatûs consulto armatus, (quo censeretur, "darent operam consules, ne quid respublica detrimenti caperet") Saturninum et Glauciam in Capitolium persequutus obsedit, maximoque astu incisissimis fistulis, in deditioem accepit. Nec deditis fides servata: Glauciæ fracta cervix: Appuleius cum in curiam fugisset, lapidibus et tegulis desuper interfectus est. Caput ejus Rabirius quidam senator per convivia in ludibrium circumtulit.

74. LUCIUS LICINIUS LUCULLUS.

Lucius Licinius Lucullus, nobilis, disertus et dives, munus quæstorium amplissimum dedit. Ptolemæum, regem Alexandria, con-

suli Sullæ conciliavit, et mox, per Murenam, in Asiâ classem Mithridatis. Prætor Africam justissime rexit. Adversus Mithridatem missus, collegam suum Cottam Chalcedone obsessum liberavit. Cyzicum obsidione solvit; Mithridatis copias ferro et fame afflixit; eumque regno suo (id est, Ponto) expulit. Quem rursus, cum Tigrane rege Armeniæ subveniente, magnâ felicitate superavit. Nihil in habitu; maxime signorum et tabularum amore flagravit. Post, cum alienatâ mente desipere cœpit, tutela ejus Marco Lucullo fratri permissa est.

75. LUCIUS CORNELIUS SULLA.

Cornelius Sulla, in fortunâ Félix dictus, cum parvulus a nutrice ferretur, mulier obvia, "Salve," inquit, "puer, tibi et reipublicæ tuæ felix!" et statim quæsitâ, quæ hæc dixisset, non potuit inveniri. Hic, quæstor Marii, Jugurtham a Boccho in deditionem accepit. Bello Cimbrico et Teutonico legatus, bonam operam navavit. Prætor inter cives jus dixit. Prætor Ciliciam provinciam habuit. Bello sociali, Samnitas Hirpinosque superavit. Ne monumenta Bocchi tollerentur, Mario restitit. Consul Asiam sortitus, Mithridatem apud Orcho-

menum et Chæroneam prælio fudit. Archelaum, præfectum ejus, Athenis vicit: portum Piræeum recepit. Medos et Dardanos in itinere superavit. Mox, cum rogatione Sulpiciâ imperium ejus transferretur ad Marium, in Italiam regressus, corruptis adversariorum exercitibus, Carbonem Italiâ expulit; Marium apud Sacriportum, Telesinum apud portam Collinam, vicit. Mario Præneste interfecto, Felicem se edicto appellavit. Proscriptionis tabulas primus proposuit. Novem millia deditorum in villâ publicâ cecidit. Numerum sacerdotum auxit; tribuniciam potestatem minuit. Republicâ ordinatâ, dictaturam deposuit; unde sperni cœptus, Puteolos concessit, et morbo, qui phthiriasis vocatur, interiit.

76. MITHRIDATES, REX PONTI.

Mithridates, rex Ponti, oriundus a septem Persis*, magnâ vi animi et corporis, ut sexjuges equos regeret, quinquaginta† gentium ore loqueretur. Bello sociali dissidentibus Romanis, Nicomedem Bithyniâ, Ariobarzanem Cappadociâ expulit. Literas

* Qui conjurati magos interfecerant.

† Scriptores alii tantum duas et viginti linguas Mithridaten calluisse perhibent. A. Victor, vel quemcumque ille auctorem secutus est, tenuia forsâ dialectorum discrimina respexit.

per totam Asiam misit, ut quicumque Romanus esset, certâ die interficeretur; et factum est. Græciam insulasque omnes, exceptâ Rhodo, occupavit. Sulla eum prælio vicit; classem ejus proditione Archelai interceptit; ipsum apud Orchomenum oppidum fudit et oppressit, et potuit capere, nisi, adversum Marium festinans, qualemcumque pacem componere maluisset. Deinde eum Cabiris resistentem Lucullus fudit. Mithridates post a Pompeio nocturno prælio victus, in regnum confugit, ubi per seditionem popularium a Pharnace filio in turre obsessus, venenum sumpsit; quod cum tardius subiret, quia adversum venena multis antea medicaminibus corpus firmârat, immissum percussorem Gallum Sithocum, auctoritate vultûs territum, revocavit, et in cædem suam manum trepidantis adjuvit.

77. CNÆUS POMPEIUS MAGNUS.

Cnæus Pompeius Magnus, civili bello Sullæ partes sequutus, ita egit, ut ab eo maxime diligeretur. Siciliam sine bello a proscriptis recepit. Numidiam, Hiarbæ ereptam, Masinissæ restituit. Viginti sex annos natus triumphavit. Lepidum, acta Sullæ rescindere volentem, privatus, Italiâ fugavit. Prætor in Hispaniam pro consulibus missus, Sertorium vicit. Mox pi-

ratas intra quadragesimum diem subegit. Tigranem ad deditiōnem, Mithridatem, ad venenum, compulit. Deinde mirâ felicitate et celeritate, nunc in septentrione Albanos, Colchos, Heniochos, Caspios, Hiberos, nunc in oriente Parthos, Arabas, atque Judæos, cum magno sui terrore, penetravit. Primus in Hyrcanum, Rubrum, et Arabicum mare usque pervenit. Moxque, diviso orbis imperio, cum Crassus Syriam, Cæsar Galliam, Pompeius Urbem obtineret; post cædem Crassi, Cæsarem dimittere exercitum jussit. Cujus infesto adventu urbe pulsus, in Pharsaliâ victus, ad Ptolemæum Alexandriæ regem fugit. [Ejus imperio ab Achillâ et Pothino satellitibus occisus est.] Hujus latus, sub oculis uxoris et liberorum, a Septimio Ptolemæi præfecto mucrone confossum est. Jamque defuncti caput gladio præcisum; quod usque ad ea tempora fuerat ignoratum. Truncus Nilo jactatus, a Servio Codro rogo inustus, humatusque est, inscribente sepulcro, HIC POSITUS EST MAGNUS. Caput ab Achillâ Ptolemæi satellite, Ægyptio velamine involutum, cum annulo Cæsari præsentatum est, qui, non continens lacrymas, illud plurimis et pretiosissimis odoribus cremandum curavit.

78. CAIUS JULIUS CÆSAR.

Caius Julius Cæsar, (veneratione rerum gestarum Divus dictus) contubernalis Thermo in Asiam profectus, cum sæpe ad Nicomedem regem Bithyniæ commearet, impuditiæ infamatus est. Mox Dolabellam iudicio oppressit. Dum studiorum causâ Rhodum petit, a piratis captus et redemptus, eosdem et postea captos punivit. Prætor Lusitaniam, et post Galliam ab Alpius usque, et (Oceanum bis classe transgressus) Britanniam, subegit. Cum ei triumphus a Pompeio negaretur, armis eum Urbe pulsum in Pharsaliâ vicit. Capite ejus oblato flevit, et honorifice sepeliri fecit : mox a satellitibus Ptolemæi obsessus, eorum et regis nece Pompeio parentavit. Pharnacem, Mithridatis filium, famâ nominis fugavit. Jubam et Scipionem in Africâ, Pompeios juvenes in Hispaniâ apud Mundam oppidum ingenti prælio vicit. Deinde, ignoscendo amicis*, odia cum armis deposuit; nam Lentulum tantum, et Afranium, et Faustum Sullæ filium, jussit occidi. Dictator in perpetuum factus, a senatu in curiâ, Cassio et Bruto cædis auctoribus, tribus et viginti vulneribus occisus est; cujus corpore pro rostris posito, sol orbem suum celasse dicitur.

* An non "inimicis" legere præstaret?

79. OCTAVIANUS CÆSAR AUGUSTUS.

Cæsar Octavianus, ex Octaviâ familiâ in Juliam translatus, in ultionem Julii Cæsaris, a quo hæres fuerat institutus, Brutum et Cassium, cædis auctores, in Macedoniâ vicit. Sextum Pompeium, Cnæi Pompeii filium, bona paterna repetentem, in freto Siculo superavit. Marcum Antonium consulem Syriam obtinentem, amore Cleopatrx devinctum, in Actiaco Ambraiciæ litore debellavit. Reliquam orbis partem per legatos domuit. Huic Parthi signa, quæ Crasso sustulerant, ultro reddiderunt; Indi, Scythæ, Sarmatæ, Daci, quos non domuerat, dona miserunt. Jani Gemini portas, bis ante se clausas, primo sub Numâ, iterum post primum Punicum bellum, suâ manu clausit. Dictator in perpetuum factus, a senatu, ob res gestas, Divus Augustus est appellatus.

80. CATO UTICENSIS.

Cato prætorius, Catonis censorii pronepos, cum in domo avunculi Drusi educaretur, nec pretio nec minis potuit adduci a Quinto Popedio Silone, Marsorum principe, ut favere se causæ sociorum diceret. Quæstor in Cyprum missus ad vehendam ex Ptolemæi hæreditate pecuniam, cum summâ eam

fide perduxit; præterea conjuratos puniendos censuit. Bello civili, Pompeii partes sequutus est; quo victo, exercitum per deserta Africæ duxit, ubi Scipioni consulari delatum ad se imperium concessit. Victis partibus, Uticam concessit, ubi filium hortatus ut clementiam Cæsaris experiretur, ipse, lecto Platonis libro*, qui de bonis mortis est, semet occidit.

81. MARCUS TULLIUS CICERO.

Marcus Tullius Cicero, genere Arpinas, patre equite Romano natus, genus a Tullo Attio rege duxit. Adolescens Rosciano judicio eloquentiam, et libertatem suam adversum Sullanos ostendit; ex quo veritus invidiam, Athenas studiorum gratiâ petivit, ubi Antiochum Academicum philosophum studiose audivit. Inde eloquentiæ gratiâ Asiam, post Rhodum petiit, ubi Molonem Græcum, rhetorem tum disertissimum, magistrum habuit; qui flêsse dicitur, quod per hunc Græcia eloquentiæ laude priyaretur. Quæstor Siciliam habuit. Ædilis Caium Verrem repetundarum damnavit. Prætor Ciliciam latrociniis liberavit. Con-

* Cui titulus "Phædon."

sul. conjuratos capite punivit. Mox, invidiâ Publii Clodii, instinctuque Cæsaris et Pompeii, quos, dominationis suspectos, eâdem, quâ quondam Sullanos, libertate perstrinxerat, sollicitatis Pisone et Gabinio consulibus, qui Macedoniam Asiamque provincias in stipendium operâ hujus acceperant, in exilium actus; mox, ipso referente Pompeio, rediit, eumque civili bello sequutus est. Quo victo, veniam a Cæsare ultro accepit; quo interfecto, Augustum fovit; Antonium hostem judicavit. Et cum triumviros se fecissent Cæsar, Lepidus, Antoniusque, concordia non aliter visa est inter eos jungi posse, nisi Tullius necaretur; qui, immissis ab Antonio percussoribus, cum forte Formiis quiesceret, imminens exitium corvi auspicio didicit, et fugiens occisus est. Caput ad Antonium relatum.

32. MARCUS BRUTUS.

Marcus Brutus, avunculi Catonis imitator, Athenis philosophiam, Rhodi eloquentiam, didicit. Cytheridem mimam, cum Antonio et Gallo poëtâ, amavit. Quæstor in Galliam proficisci noluit, quod

is* bonis omnibus displicebat. Cum Appio Claudio in Ciliciâ fuit; et cum ille repetundarum accusaretur, ipse ne verbo quidem infamatus est. Civili bello a Catone ex Ciliciâ retractus, Pompeium sequutus est: quo victo, veniam a Cæsare accepit, et proconsul Galliam rexit: tamen cum aliis conjuratis in curiâ Cæsarem occidit; et, ob invidiam veteranorum, in Macedoniam missus, ab Augusto in campis Philippiis victus, Stratonem cervicem præbuit.

83. CAIUS CASSIUS LONGINUS.

Caius Cassius Longinus quæstor Crassi in Syriâ fuit; post cujus cædem, collectis reliquiis in Syriam rediit. Osacem, præfectum regium, apud Orontem fluvium superavit. Dein, quod coëmtis Syriacis mercibus fœdissime negotiaretur, Caryota cognominatus est. Tribunus plebis Cæsarem oppugnavit. Bello civili Pompeium sequutus classi præfuit. A Cæsare veniam accepit: tamen adversus eum conjurationis

* Omissum est nomen imperatoris, cui Brutus quæstor esse noluit. Fortasse igitur legendum: "*Quæstor cum Cæsare in Galliam proficisci noluit.*" Cæsarem enim per illos annos Galliz proconsul fuit.

auctor cum Bruto fuit; et in cæde dubitanti cuidam, “Vel per me,” inquit, “feri;” magnoque exercitu comparato, in Macedoniâ Bruto conjunctus, in campis Philippiis ab Antonio victus, cum eandem fortunam Bruti putaret, qui Cæsarem vicerat, Pindaro liberto jugulum præbuit. Cujus morte auditâ, Antonius exclamâsse dicitur, “Vici.”

84. SEXTUS POMPEIUS.

Sextus Pompeius, in Hispaniâ apud Mundam victus, amisso fratre, reliquiis exercitûs collectis Siciliam petiit, ubi ruptis ergastulis mare obsedit. Interceptis com meatibus, Italiam vexavit: et, cum mari feliciter uteretur, Neptuni se filium confessus est*, eumque bobus auratis et equo placavit. Pace factâ, epulatus in navi cum Antonio et Cæsare, non invenuste ait: “Hæ sunt meæ Carinæ;” quia Romæ in Carinis† domum ejus Antonius tenebat. Rupto per eundem Antonium fœdere, Sextus ab Augusto per Agrippam

* Id est, Neptuni se filium esse *palam prædicavit*: unde “*Neptunius*” ab Horatio vocatur per derisum, Epod. ix. 7.

† Carinæ regio urbis Romanæ inter lautissimas; unde Virgilius: “*Lautis mugire carinis.*”

navali prælio victus in Asiam fugit, ubi ab Antonianis militibus occisus est.

85. MARCUS ANTONIUS.

Marcus Antonius, in omnibus expeditionibus Julio Cæsari comes, Lupercalibus diadema ei imponere tentavit; mortuo divinos honores decrevit. Augustum perfidiose tractavit; a quo apud Mutinam victus, Perusii fame domitus, in Galliam fugit. Ibi Lepidum sibi collegam adjunxit. Brutum, exercitu ejus corrupto, occidit. Reparatis viribus in Italiam regressus, cum Cæsare in gratiam rediit. Triumvir factus, proscriptionem a Lucio Cæsare avunculo suo cœpit. In Syriam missus bellum Parthis intulit, a quibus victus, vix tertiam partem de quindecim legionibus in Ægyptum perduxit; ibi Cleopatraræ amore devinctus, in Actiaco litore ab Augusto victus est. In Alexandriam regressus; cum habitu regio in solio regali sedisset, necem sibi conscivit.

86. CLEOPATRA REGINA.

Cleopatra, Ptolemæi regi Ægyptiorum filia, a fratre suo Ptolemæo eodemque ma-

rito, quem fraudare regno voluerat, pulsa, ad Cæsarem bello civili in Alexandriam venit: ab eo, specie suâ et concubitu, regnum Ptolemæi et necem impetravit. Hæc tantæ libidinis fuit, ut sæpe prostituerit; tantæ pulchritudinis, ut multi noctem illius morte emerint. Postea Antonio juncta, cum eo victa, cum se illi inferias ferre simularet, in mausoleo ejus, admotis aspidibus, periit.

FINIS.

BOOKS FOR THE USE OF SCHOOLS,

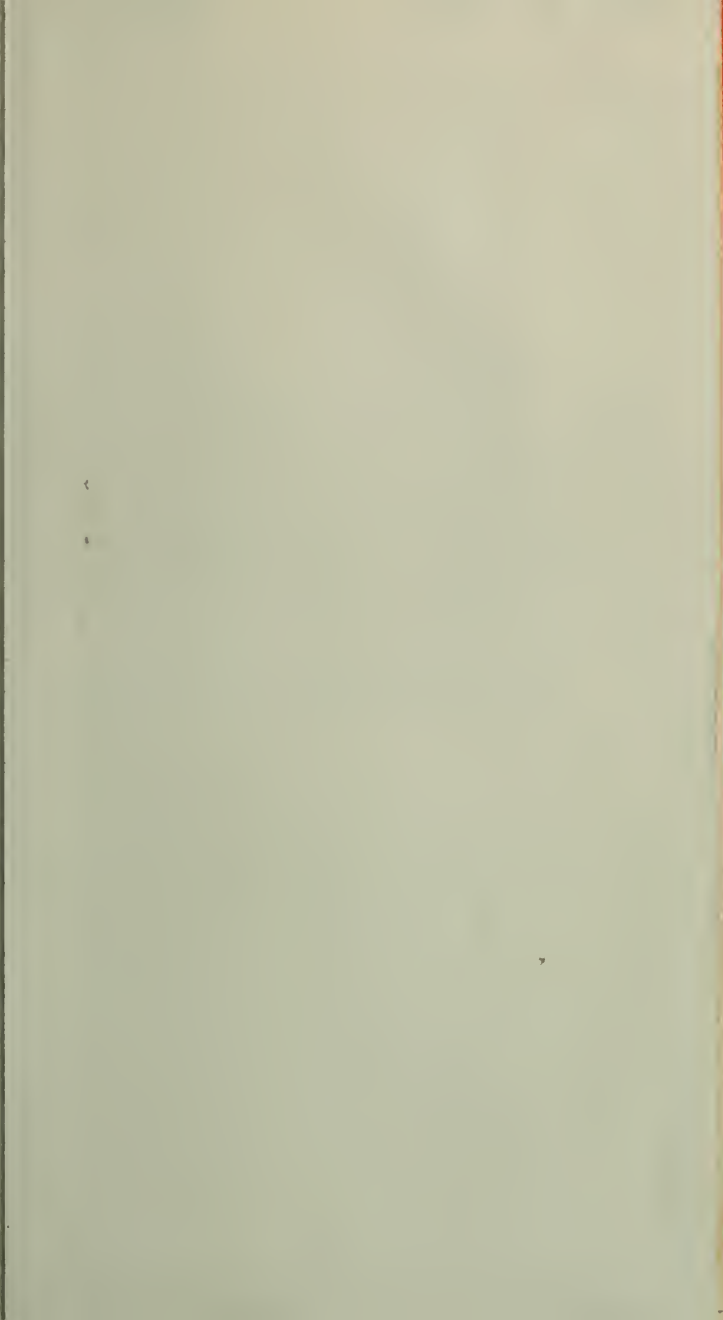
*Published by J. MAWMAN, 22, Poultry; and
the Proprietors of this Book.*

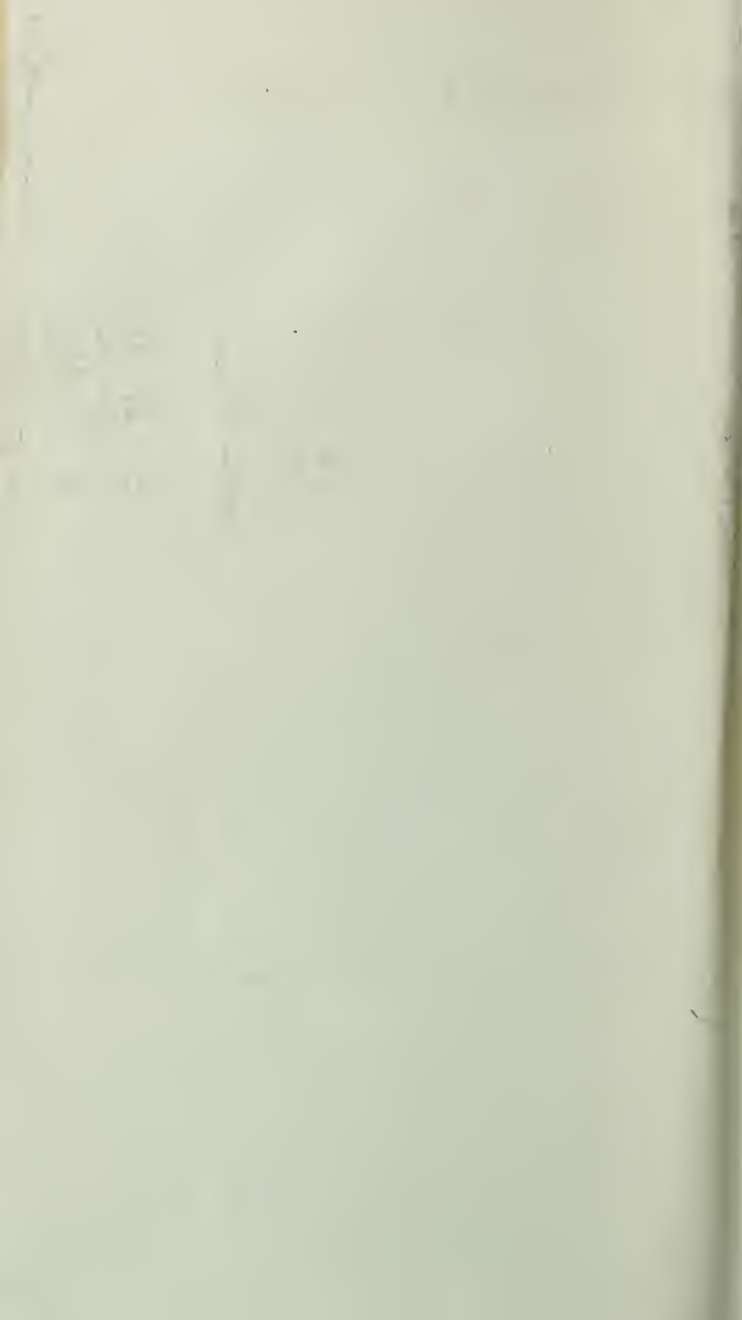
	£.	s.	d.
Ainsworth's Latin and English Dictionary, abridged in one large vol. 8vo. bound -	0	13	6
Armstrong's (Rev. R.) Latin Grammar, se- cond edition, bound - - -	0	2	6
Ciceronis de Officiis Libri tres, ex Recen- sione Jo. Mich. et Jac. Frid. Heusingero- rum. Patruī Majoris et Patris sui Ani- madversiones Scholarum Usibus accom- modavit Conradus Heusinger, 12mo. -	0	4	6
Clarke's (John) Homer's Iliad, Greek and Latin, 2 vols. 8vo. bound - - -	0	16	0
----- Cordery's Colloquies, bound	0	1	6
----- Introduction to the making of Latin, bound - - -	0	3	0
Davidson's Ovid's Metamorphoses, 8vo. bound - - - - -	0	7	6
Dawson's (Joan.) Greek Lexicon Novi Tes- tamenti, 8vo. bound - - -	0	7	6
Duncan's Cicero's Orations, new edition, 8vo. bound - - - - -	0	9	0
Entick's New Latin-English Dictionary; containing all the Words and Phrases proper for reading the Classics in both Languages, accurately collected from the most approved Latin Authors, square 12mo. bound - - - - -	0	9	0
----- Tyronis Thesaurus, containing the Latin-English part separate, new edition, bound - - - - -	0	5	6
Excerpta Poetica ex Ovidio, Propertio, Vir- gilio, Horatio, Juvenali, &c. - - -	0	3	6

Books published by J. Martineau.

	£.	s.	d.
Grammatical Questions adapted to the Eton Greek Grammar, bound - - - - -	0	1	6
Horatius in usum Delphini, new edition, bound - - - - -	0	9	0
Hutchinson's Xenophon de Cyri Intstitu- tione, 8vo. new edition, bound - - - - -	0	10	6
Justinus in usum Delphini, 8vo. bound	0	7	0
Juvenalis in usum Delphini, 8vo. bound	0	8	0
Leusden's Greek and Latin Testament, 12mo. bound - - - - -	0	7	6
Nugent's Primitives of the Greek Tongue, 8vo. new edition, bound - - - - -	0	8	0
Ovidii Metamorphoseon, Delphini, 8vo. new edition, bound - - - - -	0	9	0
Salmon's Stemmata Latinitatis; or an Ety- mological Latin Dictionary: wherein the whole Mechanism of the Latin Tongue is methodically and conspicuously exhi- bited, upon a Plan entirely new, 2 vols. large royal 8vo. boards - - - - -	1	11	6
Schrevelius's Greek Lexicon, 8vo. bound	0	10	6
Selectæ e Profanis Scriptoribus, 12mo.	0	3	6
Virgil in usum Delphini, 8vo. bound - - - - -	0	10	6
Xenophontis Memorabilium Libri IV. usque ad Lib. III. Cap. VI. Interp. Nova do- navit, et var. lect. auct. Gulielmus Ben- well, M. A. Textus quod defuit, cum variis lectionibus, e Schneidero aliisque desumptum est, in one vol. bound - - - - -	0	9	0
Young's Latin and English Dictionary, 8vo.	0	12	0

LL.C
T999e

Tzschucke, Karl
Joannes (eds.)

Eutropii His-
et Sexti Aurelii
tribus liber.

DATE

N.

BINDING

